

อภิวัดณ์แห่งมณฑลข่าวสาร

สื่อสืบโรงเรียนของสังคม
Media as Social School

ศ. สุภิญญา สุดบรรทัด

อภิวัดณ์แห่งมณฑลข่าวสาร

โดย ศ.สุกัญญา สุตบรรทัด

อภิวัฒน์แห่งมณฑลข้าวสาร

สารบัญเรื่อง

หน้า

บทนำ อนิจจังแห่งระบบการสื่อสาร

๑-๗

PART I มณฑลข้าวสาร

บทที่ ๑ การสู้รบในมณฑลข้าวสารในโลกตะวันตก

๙-๓๐

สนามรบในมณฑลข้าวสารในโลกตะวันตก เทคโนโลยีกับสังคม พัฒนาการปรัชญาและการช่วงชิงอำนาจคู่ขนานกับพัฒนาการทางเทคโนโลยี มณฑลอันตราย อำนาจของสื่อ ข้าวสารหลุดรั่ว สิทธิมนุษยชน สื่อเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางจิตวิญญาณ สื่อมวลชนเป็นนายประตู่ ข้าวสารแพร่กระจาย

บทที่ ๒ การสู้รบในมณฑลข้าวสารในสยามฉากที่ ๑

๓๑-๔๗

เปิดฉากการสู้รบในมณฑลข้าวสาร อะไรคือสังคมน อะไรคือสังคมที่ดีที่สุด ฉากที่ ๑ ตัวละครหลัก บริดเลจจุดไฟในนาครคลื่นตะวันตก การเคลื่อนย้ายจากสหรัฐอเมริกาสู่กรุงสยาม โศลกกิจจานุกิจ : จุดเริ่มต้นของการตอบโต้กับมิชชันนารี มณฑลอันตราย

PART II ยุคสื่อสารมวลชน

บทที่ ๓ ฉากที่ ๒ ไฟลูกกลมในสงครามข้าวสารแห่ง กรุงรัตนโกสินทร์

๔๙-๕๙

เสียขูดเสี้ยน สิบุญเรื่อง เปิดพื้นที่แห่งการสู้รบทางข้าวสาร ประชาชนไร้สิทธิ์ ไร้เสียง

บทที่ ๔ ฉากที่ ๓ ข่าวสาร “ไหล” มาสู่ประชาชน ๖๐-๗๐
ในยุค สื่อสารมวลชนและการปฏิวัติ ๒๕๓๕

อำนาจและอิทธิพลแห่งสื่อมวลชน

บทที่ ๕ ขาลงของอาณาจักรสื่อมวลชน ๗๑-๗๗

การปฏิรูปสื่อ

โฆษณาหุดหาย สื่อทยอยปิดตัว

PART III อภิวัดน์สู่ยุคสารสนเทศ

บทที่ ๖ การสื่อสารสาธารณะยุคใหม่ ๗๙-๘๘

ปรากฏการณ์ใหม่ของการสื่อสารสาธารณะ เครือข่ายและ
สังคมออนไลน์ หัวข้อหรือ “ประเด็น” จุดอ่อนของสื่อสังคม
ออนไลน์ในการสื่อสารสาธารณะ สารสาธารณะที่ถูกสร้าง
ด้วยบุคคลอิสระ สื่อคอนเวอร์เจนซ์ วารสารศาสตร์พลเมือง

บทที่ ๗ พลังอารมณ์และความเสื่อมถอยของความจริง ๘๙-๑๑๓

ความแรงของการไหล ความแรงของดราม่า เปิดศักราชหน้าใหม่
ของ “ความจริง” มณฑลใหม่ อาณาจักรใหม่ ประทุษวาทา
ที่สอดคล้องระหว่างสื่อออฟไลน์และออนไลน์ ดราม่าและ
สเปรย์แห่งความเกลียดชัง กรรมหมู่ของนักล่าแม่มด “ความ
จริงที่ถูกสร้าง” กับสเปรย์ทางอารมณ์ วารสารศาสตร์ยุค
หลังความจริง (Post-Truth Journalism) ความตระหนกทาง
ศีลธรรม ลักษณะมณฑลข่าวสารศตวรรษที่ ๒๑

บทที่ ๘ พลเมืองเน็ต ๑๑๔-๑๒๑

ความสัมพันธ์ออนไลน์

อัตลักษณ์ (Identity)

บทที่ ๙ ความเปลี่ยนแปลงระดับโลก ๑๒๒-๑๒๘

ภูมิทัศน์สื่อ (Media Landscape)

**บทที่ ๑๐ อดีต ปัจจุบัน อนาคต:เราจะไปทางไหน
กันดี?** ๑๒๙-๑๔๖

สรุปเรื่องราวแห่งการพลิกยุค

ปัจจัยให้เกิดการพลิกยุค

สรุปอภิวัฒน์ของมณฑลข่าวสาร โรงเรียนของสังคมและ
การเท่าทันสื่อ ข้อเสนอแนะ

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑ มณฑลข่าวสารที่มีพื้นที่ระหว่างชั้น

ภาพที่ ๒ การ์ตูนใน Pennsylvania Gazette ปลุกเร้า
เอกภาพของมวลชน

ภาพที่ ๓ ภาพหลอกลวงในข่าว

ภาพที่ ๔ ภาพอภิวัฒน์มณฑลข่าวสาร

บทนำ

อนิจจังแห่งระบบการสื่อสาร

สรรพสิ่งในโลกนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มนุษย์สื่อสารกันด้วยวจนภาษาและอวจนภาษา

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารระหว่างมนุษย์ที่มองเห็นหน้ากัน เห็นภาพ ได้ยินเสียงบนพื้นที่อันจำกัดไม่เพียงพอ กับปฏิสัมพันธ์ของสังคมที่ใหญ่โตขึ้นเรื่อยๆ จึงต้องค้นคิดเครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และในที่สุดก็สามารถประดิษฐ์เครื่องมือที่ทำให้ตนเองเสมือนกลายเป็นผู้วิเศษ และในเวลาต่อมา เก่งกล้าสามารถจนแทบจะไม่ใช่คน

ในกระบวนการสื่อสารมนุษย์กับสื่อมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ภาษากายเกิดขึ้นเพราะมีกาย ภาษาภาพเกิดขึ้นเพราะมีคนสร้างภาพ สื่อเกราะ ฆ้อง กลอง ควันไฟ เกิดขึ้นเพราะมนุษย์สร้างด้วยความสามารถในขีดจำกัด สื่อที่ถูกสร้างขึ้นเหล่านี้ช่วยสร้างสังคมที่คนอยู่ร่วมกัน กล่าวได้ว่าต่างฝ่ายต่างมีส่วนสร้างและเกิดผลกระทบต่อกันและกัน

กระดาษปาปิรัส เปลือกไม้เบซ ผ้าไหมที่ใช้เขียน แผ่นศิลา คือสื่อที่ใช้มากเมื่อเริ่มเกิดภาษาเขียน สื่อเหล่านี้บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ทั้งทางศาสนา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปะที่อยู่ในจิตวิญญาณของมนุษย์ยังได้สร้างสรรคสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ที่มี

คุณค่า ทั้งหมดนี้คือแหล่งแห่งศรัทธา ความเชื่อ ความรักในแผ่นดินเกิด เป็นโรงเรียนแห่งความรู้ของชนเผ่าหรือของบ้านเมืองที่มีแต่จะขยับขยายออกไปเรื่อยๆ เกิดการเรียนรู้ ท่องจำ มีการท่องบ่นภาวนาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประกอบสร้างกระบวนการทัศนในการมองโลกและจักรวาล

ในยุคเกษตรกรรม การสร้างบ้านแปงเมืองยังคับแคบ การพลิกผืนนาอาศัยแรงงานสัตว์เช่นวัว ควาย การเดินทางบนถนนที่ขรุขระใช้เกวียนและสัตว์เป็นพาหนะ **ภูมิทัศน์สื่อโลกมีแต่ภาพของการติดต่อสื่อสารกันในวงแคบๆระหว่างคนในหมู่บ้าน หรือกว้างหน่อยก็ในระดับเมือง และยากจะไปได้ไกลกว่านั้น** ผู้ทรงปัญญาเช่นนักบวชฤๅษีชีไพรและปราชญ์พื้นบ้านสร้างศรัทธาจากองค์ความรู้ที่สืบทอดต่อมาอีกหลายศตวรรษ ส่วนชนชั้นปกครองก็ใช้อาวุธอันประกอบด้วยดาบและหอกในการสร้างกฤดาภินิหารสื่อสารอำนาจไปยังเมืองใกล้เคียง เรื่องราวของท่านเหล่านี้ถูกเล่าสืบทอดกันมาในกลไกทางประวัติศาสตร์

เพื่อรักษาความเป็นเจ้าของกลไกแห่งปัญญาผู้อยู่สูงกว่าจึงชิงครอบครองความเป็นเจ้าของข้าวสาร ทำให้ชนชั้นสูงรู้มากกว่า เช่นรู้วิธีสร้างอาวุธที่ร้ายแรง รู้ศาสตร์พิชัยสงคราม ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำแผ่นดิน ทั้งยังเป็นผู้รู้ในศิลปศาสตร์ วรรณกรรม และนาฏศิลป์ชั้นสูงซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกเก็บรักษาไว้ในชุมชนชั้นสูง ภาพของชนชั้นสูงจึงเสมือนกับล่องลอยอยู่บนท้องฟ้าที่สามัญชนยากจะเข้าถึงและเข้าใจได้

แต่ความฉลาดและสติปัญญาของมนุษย์มิได้ถูกแบ่งแยกด้วย
 ชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ สามัญชนที่สามารถเข้าถึงศิลปะ
 วิทยาการได้เข้ามามีส่วนในการค้นคิดประดิษฐ์กรรมต่างๆ ใน
 ระหว่างนี้ สมอของมนุษย์ค่อยๆ สรรค์สร้างเทคโนโลยีอย่างแท่น
 พิมพ์ เครื่องกลสำหรับสรรค์สร้างสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่อย่าง
 พีรามิด โบสถ์วิหาร และพาหนะทางทะเลที่สามารถบรรทุกคนได้
 จำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ช่วยให้มนุษย์เรียนรู้เรื่องราวของบรรพชน
 มนุษย์เหมือนกับตัวใหญ่ขึ้น เกิดการเบ่งพองในพื้นที่ของชุดความ
 รู้ที่แตกต่าง ศรีทราที่แตกต่าง วัฒนธรรมและการปกครองที่แตกต่าง
 จนเกิดการแย่งชิงอำนาจระหว่างกันทั้งอำนาจในแผ่นดินและอำนาจ
 ทางข้าวสาร มนุษย์พัฒนาจากการต่อสู้ระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์
 ไปเป็นสงครามระหว่างบ้านเมืองและเผ่าพันธุ์ที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใดอำนาจคือหลักประกันความยิ่งใหญ่
 แม้เมื่ออำนาจชนชั้นปกครองเดิมเสื่อมสลายเพราะสามัญชนเรียกร้อง
 สิทธิอันเท่าเทียมของมนุษย์ ความเท่าเทียมนี้ก็ดูเหมือนจะถูก
 ลบล้างไประหว่างการล่าอาณานิคมที่ชนชาติใหญ่กว่าเข้าไปแย่งชิง
 ทรัพยากรของชนเผ่าที่อ่อนแอกว่า ฐานความรู้ทางคณิตศาสตร์
 ดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ช่วยสร้างเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นไป
 เรื่อยๆ มันทำให้มนุษย์ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่มนุษย์สามารถบินไป
 บนอากาศ เดินทางไกลทางทะเล และช่วงชิงดินแดนที่ห่างไกลด้วย
 อาวุธปืนไฟที่ทรงพลังกว่าดาบและหอก ฝรั่งบ่นพร่ำถึง “แสงสว่าง”
 แห่งยุค Enlightenment ที่เรียกร้องความเสมอภาคของมวลมนุษย์
 ในขณะที่ออกไปล่าอาณานิคมเพื่อเอาชนเผ่าที่ด้อยกว่ามาเป็นทาส

พวกเขากล่าวถึงสิทธิในการแสดงความเห็นอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในขณะเดียวกัน ระหว่างศตวรรษที่ ๑๗-๑๙ ก็มีการขายนุษย์ในสภาพที่ไม่ต่างจากสัตว์ เรือกลไฟที่ทรงพลังช่วยให้ชาวผิวขาวออกล่าดินแดนได้อาณานิคม ได้ทรัพย์สินสมบัติมหาศาลสร้างความเป็นมหาอำนาจทั้งทางการปกครองและเศรษฐกิจการค้าเท่ากับเป็นกองทุนพัฒนาเทคโนโลยีให้ยิ่งขึ้นไปอีก

ยุคแสงสว่าง (The Age of Enlightenment) สื่ออันมีสิ่งพิมพ์เป็นหลักได้ผ่านพ้นยุคมืดที่การสื่อสารตกเป็นของกลุ่มชนชั้นสูง พวก “ช่างพิมพ์” (เป็นคำที่ใช้เรียกผู้ผลิตสื่อยุคก่อนจะเกิด “หนังสือพิมพ์”) ได้ต่อสู้เพื่ออิสรภาพในทางความคิดจนได้รับพันธกิจจากประชาชนให้เป็นตัวแทนให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตย กลายเป็นขุมคลังทางประวัติศาสตร์ที่ช่วยสร้างสังคมที่มนุษย์หวังกันว่าจะเป็นไปตามอุดมคติ **ถือเป็นการพลิกยุคครั้งที่ ๑ ของการสื่อสาร** ในยุคแสงสว่าง หนังสือพิมพ์สร้าง “ตลาดเสรีแห่งความคิดเห็น” ให้ผู้คนเข้ามาจับจ่ายซื้อข่าวสารความรู้ และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันได้ในระดับหนึ่ง การเกิดสื่อวิทยุและโทรทัศน์ได้ขยายพื้นที่ของ**ตลาดเสรี**ได้เป็นหลักแห่งประชาธิปไตยที่ครอบงอมอยู่จนถึงสิ้นศตวรรษที่ ๒๐ ถือเป็นการปรับภูมิทัศน์สื่อจากภูมิสถาปัตยกรรมในแนวนอนระดับสูง เป็นแนวตั้งที่ไหลลงมาสู่ประชาชนระดับล่าง

การเกิดของคอมพิวเตอร์ประมาณปลายทศวรรษที่ ๑๙๕๐ ได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารอย่างก้าวกระโดดจากโมเด็ม Source Message Channel Receiver ที่เราค้นเคยได้เปลี่ยนไปสู่สถานะเคลื่อนเข้าสู่อำนาจของ R คือ Receiver **ถือเป็นการอภิวัดน์**

พลิกยุคครั้งที่ ๒ เกิดมณฑลข้าวสารใหม่แห่งศตวรรษที่ ๒๑ ผู้รับสารแปรสภาพจากผู้บริโภคที่แทบจะไร้สิทธิ์ไร้เสียงกลายเป็นสื่อที่แลกเปลี่ยนระหว่างพลเมืองไซเบอร์ด้วยกันจนเกิดเป็นเครือข่ายที่ใหญ่โตมโหฬาร พวกเขาเคลื่อนย้ายจากความเป็นพลเมืองของท้องถิ่น/ประเทศไปเป็นพลเมืองของโลก และท้องถิ่นก็แปรสภาพไปเป็นหมู่บ้านโลก พลเมืองเหล่านี้ยึดพื้นที่โลกเป็นแหล่งความรู้หลากหลาย แปลกแยกแตกต่าง และไม่จบสิ้น และโลกทั้งโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ที่ทุกคนต้องตามให้ทันกระบวนการสื่อสารเปลี่ยนแปลงจนต้องรู้เท่าทันทั้งกระบวนการมิใช่ทันสื่อแต่เพียงอย่างเดียว

แต่ความรู้มิใช่ผลผลิตหนึ่งเดียวของข้าวสาร บนเวทีที่คนจำนวนมากสามารถเข้าถึงได้ได้มีปรากฏการณ์แปลกๆเกิดขึ้น เช่น เกิดปรากฏการณ์ดราม่าดิจิทัลที่คนมากมายเข้าไปแสดงบทบาทแลกเปลี่ยนอารมณ์และความเห็นทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง และยังมีปรากฏการณ์โจรสลัดดิจิทัล การลวนลามทางดิจิทัล ฯลฯ ซึ่งทำให้เกิดความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงบทจริยธรรมดิจิทัล

ทั้งหมดนี้คือเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสื่อ ซึ่งต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลสองตัวที่มีความเกี่ยวข้องกัน แบ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความสัมพันธ์ในเชิงลบ และไม่มีความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ในเชิงบวกเช่นเมื่อสื่อพัฒนาสูงขึ้นมนุษย์ก็สร้างสังคมที่มีโครงสร้างซับซ้อนมากขึ้น มีชีวิตที่สะดวกสบายมากขึ้น ความสัมพันธ์ในเชิงลบ เช่น เมื่อสื่อพัฒนาสูงขึ้น วิถีชีวิตต่างๆก็ตามมา เกิดความขัดแย้ง

แม้กระทั่งสงคราม ในขณะที่เดียวกันบางสถานการณ์มนุษย์กับสื่อ อาจไม่มีความสัมพันธ์ที่ชัดเจน เมื่อมนุษย์หนึ่งเฉยต่อการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ของสื่อแต่เชื่อการตัดสินใจของตนเองที่มาจากปัจจัยแวดล้อมเฉพาะตนเป็นหลัก

เมื่อสื่อกับมนุษย์มีความสัมพันธ์เชิงบวก สื่อทำหน้าที่เหมือน เป็นครูนอกห้องเรียนที่ให้ความรู้ ข่าวสาร ตลอดจนชี้แนะทิศทาง ทั้งมืดและสว่าง โดยปล่อยให้ผู้รับสารนำไปคิดวิเคราะห์และ ตัดสินใจด้วยตนเอง แต่เมื่อสื่อสร้างความสัมพันธ์ในเชิงลบ ความไม่ เข้าใจกัน ซึ่งอาจจะบานปลายไปเป็นความเกลียดชัง โกรธแค้น ก็ อาจเกิดขึ้น ไม่มีใครเห็นทิศที่มีมืดและสว่าง เพราะแต่ละคนก็สร้าง สมมุติฐานแห่งความมืดและความสว่างขึ้นมาด้วยตนเอง ทั้งยังจะ บังคับให้คนอื่นคิดคล้ายตาม อารมณ์ถูกจุดขึ้นแทนเหตุผลเนื่อง จากอารมณ์มีอยู่ดาษดื่นในโฆษณาสินค้าและละครโทรทัศน์ ใน ความสัมพันธ์ทั้งบวกและลบผู้บริโภคสื่อมวลชนมีสภาพเหมือนหุ่น กระบอกที่ถูกชักพาไปตามกระแส องค์กรการศึกษาและภาค ประชาชนพยายามอบรมผู้คนให้รู้เท่าทันสื่อเพื่อจะสามารถใช้ชีวิต อย่างมีเหตุผลมากขึ้น แต่การณ์ยังไปไม่ถึงไหนสื่อใหม่ก็ก้าวเข้ามา และเปลี่ยนหุ่นกระบอกให้กลายเป็นมนุษย์ดิจิทัลที่มีพลังอำนาจมาก อย่างน่าประหลาด

เพื่อความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสื่อ ผู้เขียน จึงใช้คำว่า “มณฑลข่าวสาร” (Information Space) เพื่อวาดภาพ ของเวทีมนุษย์ที่สื่อสารกัน ต่างคนต่างก็เล่นบทของตนในแต่ละฉาก จนเกิดเรื่องราวต่างๆมากมายที่ผนวกกันขึ้นเป็นอารยธรรมของ มนุษย์แต่ละยุค ดังนั้นในมณฑลข่าวสารจึงประกอบด้วย ฉาก เวที

แสดง ผู้แสดง และพล็อตเรื่องที่ประกอบด้วยการปกครอง การแย่งชิงอำนาจ การเสื่อมสลาย และการเกิดใหม่ ซึ่งท่านจะได้พบในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งยังได้อธิบายไว้อีกว่ามณฑลข้าวสารยุคที่สลับซับซ้อนที่สุดคือยุคสารสนเทศเพราะแบ่งเป็นภาคออฟไลน์กับออนไลน์ และในภาคออนไลน์ยังประกอบด้วยมณฑลข้าวสารใหญ่น้อยอีกเป็นจำนวนมากลักษณะเครือข่าย

อนึ่ง เนื่องจากปัจจุบันได้เกิดศัพท์ใหม่ๆจำนวนมาก จึงได้เลือกมาใช้เพียงบางคำเพื่อป้องกันความสับสนดังนี้

เมื่อกล่าวถึงยุค ผู้เขียนใช้คำว่า ยุคสารสนเทศ หมายถึงจะเน้นภาพรวมของมณฑลที่เกิดปฏิสัมพันธ์ทางข้าวสาร แต่ถ้าใช้คำว่า ยุคดิจิทัล จะเน้นเรื่องการใช้สื่อเน้นสื่อออนไลน์

โลกดิจิทัล โลกไซเบอร์ โลกความจริงเสมือน หมายถึงเน้นถึงพื้นที่ของมณฑลออนไลน์

สื่อออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์กหมายถึงสื่อดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคมในเครือข่ายทางสังคมผ่านทางเว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์บนสื่อใดๆ ที่มีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตโดยเน้นให้ผู้ใช้ทั้งที่เป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ประชาชนในพื้นที่นั้นจะเรียกว่า พลเมืองเน็ต

PART I

มณฑลข่าวสาร

(Information Space)

บทที่ ๑

การสู้รบในมณฑลข้าวสารในโลกตะวันตก

มณฑลข้าวสาร หมายถึงพื้นที่ของข้อมูลข้าวสารที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของ (S) Sender (M) Message (C) Channel (R) Receiver พื้นที่ที่ไม่มีอาณาเขตแน่นอน มีการแบ่งระดับชั้นคล้ายกันด้วยพื้นกระดานที่อาจเปลี่ยนไปมาได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

เป็นพื้นที่ที่การสื่อสารเกิดขึ้นทั้งส่วนที่มองเห็นได้เช่น สำนักพิมพ์ สถานีโทรทัศน์ คนที่สนทนากัน และส่วนที่มองไม่เห็นคือ ภูมิภาคที่สื่อทั้งหมดที่มีทั้งส่วนกายภาพที่มีมนุษย์เคลื่อนไหวอยู่จริง (physical reality) และส่วนที่อยู่ในอากาศที่สร้างความเสมือนจริง (virtual reality) ในส่วนของภูมิภาคนี้รวมใหญ่เราจะเห็นเหมือนปลาที่ว่ายอยู่ในมหาสมุทรคือว่ายไปแต่มองไม่เห็นภาพของมหาสมุทรทั้งหมด

ในหนังสือเรื่องอภิวัดน์มณฑลข้าวสารนี้ผู้เขียนหมายถึงภาพรวมใหญ่เช่นนี้แต่จะค่อยๆอธิบายแบบแยกย่อยไปที่ละส่วน

การสื่อสารของมนุษย์ในภาพรวมใหญ่นี้ประกอบด้วยฉากทางบริบทสังคม การเมือง วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีตัวแสดงได้แก่บุคคลในระดับชั้นต่างๆ มีการใช้สื่อตามเทคโนโลยีของยุคสมัย

กระแสข่าวสารในมณฑลอาจจะหยุดนิ่งหรือไหลไปในทิศทางต่างๆ ในอดีตกาลยุคเกษตรกรรมที่ยังไม่มีพัฒนาการทางเทคโนโลยีพื้นที่นั้นจะเงียบเหงา ข่าวสารเหมือนน้ำที่หยุดนิ่ง พัฒนาการของสื่อทำให้มณฑลนั้นเกิดชีวิตชีวา เกิดการไหลของสารในหลายระดับชั้น ชั้นสูง หมายถึงชนชั้นปกครองและมหาเศรษฐี ชั้นกลางคือกลุ่มคนระดับล่างลงมา และชั้นล่างคือพวกสามัญชนที่ด้อยโอกาสทรัพย์ ไพร่ ทาส กระแสน้ำในระดับสูงนั้นเข้มข้นเพราะชนชั้นนี้ยึดครองความเป็นเจ้าของมณฑลแห่งข้าวสาร ชนชั้นกลางจะเข้าถึงข่าวสารได้ก็โดยการเข้าไปมีสัมพันธ์ทั้งการศึกษา การเมืองการปกครองกับชนชั้นสูง หรือแม้กระทั่งผ่านจารีตทางวัฒนธรรมและศาสนา ส่วนคนระดับล่างจะได้รับสารก็เฉพาะเมื่อมีประกาศ คำสั่งที่ชนชั้นสูงต้องการให้รู้ เพื่อจะเข้าไปร่วมขบวนการระดับชาติ เช่น การเผด็จการหรือมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและการสงคราม นอกเหนือจากนี้ชาวบ้านระดับล่างก็สื่อสารกันเองในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ ๑ มณฑลข้าวสารที่มีพื้นที่ระหว่างชั้น

มณฑลข้าวสารยุคเกษตรกรรม

ในยุคเกษตรกรรมข้าวสารที่ไหลในหมู่ชนชั้นสูงนั้นยิ่งใหญ่ นัก มันมีทั้งเรื่องวัฒนธรรม จารีตประเพณี โหราศาสตร์ ศาสนา ศิลปวิทยาการ หลักพิชัยสงคราม กฎหมาย ผู้ครอบครององค์ความรู้เหล่านี้มีแต่พระราชสำนักและขุนนาง ชนชั้นกลางอาจฝ้ารื้อกันห่างๆนี้เพื่อจะเข้าถึงความรู้ได้โดยการสมัครเป็นข้าราชการ เป็นทหาร เป็นพ่อค้า เป็นบัณฑิต หรือเรียนกับบาทหลวงหรือพระ พวกเขาเหล่านี้ได้ประดิษฐ์คิดค้นและพัฒนาศิลปวิทยาการให้เข้มข้นยิ่งขึ้นไปอีก มีรั้วกันที่แน่นอนสำหรับสามัญชนหรือพวกไพร่ที่ไม่ได้รู้รู้ข้าวสารยกเว้นแต่ว่าจะสามารถยกระดับตัวเองเข้าไปเป็นชนชั้นกลางเช่นไปทำงานให้ชนชั้นสูงกว่า ในประเทศไทยอาจไปบวชเป็นพระก็จะสามารถเข้าถึงวิชาการความรู้ได้

พื้นแผ่นดินกระดานบางๆที่กั้นระหว่างระดับทั้งสามนี้ การกั้นการลุกจ้าจากระดับล่างถือว่าแน่นอนที่สุด แต่สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ย่อมมีความเสื่อม ไม่นานพื้นกระดานกั้นก็สั่นสะเทือน ข้าวสารหลุดร่วง การรื้อนี้ถือว่ามีความสำคัญเพราะมันทำให้ชนชั้นล่างรู้ในสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งและตนไม่เคยรู้ มันทำให้ก้อนสมอที่เคยหยุดนิ่งเริ่มทำหน้าที่คิด เมื่อคิดก็เกิดความไม่พอใจที่ตนยังรู้ไม่พอ และไม่พอใจที่รู้ว่าผู้คนที่ตนเคยคิดว่าสูงส่งแทบจะเป็นเทวดานั่นที่แท้อาจจะเป็นยักษ์มารที่เอารัดเอาเปรียบพวกเขา คนพวกนี้เมื่อเริ่มรู้ก็ยิ่งกระแทกกระดานให้ความรู้หลุดไหลลงมาเป็นกระแสน้ำ **และนั่นคือการพลิกยุคทางข้าวสารของมนุษยชาติครั้งที่ ๑** หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นอภิวัดน์แห่งมณฑลข้าวสาร

คำศัพท์ว่า *อภิวัดน์* นั้นอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ บัญญัติขึ้นจากคำว่า revolution เพื่อใช้แทนคำว่า *ปฏิวัติ* ซึ่งเป็นศัพท์บัญญัติของกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ผิดกับ evolution ซึ่งค่อยเป็นค่อยไป พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงอธิบายคำๆ นี้ ว่าเป็นการ “พลิกแผ่นดิน” ซึ่งเริ่ม

ขึ้นในรัชกาลที่ ๕¹ ในที่นี้หมายเฉพาะการพลิกยุคของมณฑล
ข้าวสารทั้งในเชิงโครงสร้างและปฏิบัติการ

สนามรบในมณฑลข้าวสารระหว่างระดับบนกับระดับล่าง
จากยุคเกษตรสู่ยุคอุตสาหกรรมในโลกตะวันตก

อำนาจเป็นสิ่งหอมหวาน ที่ผู้เป็นเจ้าของต้องรักษาไว้สุด
ชีวิตไม่ให้มีใครผู้ใดแย่งเอาไปได้ ส่วนผู้ที่ยังไม่มีอำนาจก็
ปรารถนาที่จะได้มาซึ่งอำนาจนั้น

โลกในอดีต ผู้อาวุโสสูงสุดคือเจ้าของอำนาจไม่ว่าจะเป็น
อำนาจทางการเมืองการปกครอง อำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจทาง
ศาสนา หรือแม้กระทั่งอำนาจทางสังคมและวัฒนธรรม การใช้
อำนาจมีหลากหลายและเป็นศิลปะว่าจะใช้อย่างตรงๆหรือใช้อย่าง
สลับซับซ้อนมีเล่ห์เพทุบายโดยผ่านวาทกรรมที่ยั่วย้อมกลมใจขึ้นนำ
ประชาชนแต่ทั้งหมดก็คือการรักษาอำนาจนั้นไว้

เมื่อมีผู้ใช้อำนาจก็ต้องมีผู้ตกอยู่ใต้อำนาจซึ่งต้องสยบยอม
และเมื่อทนไม่ไหวก็ลุกฮือขึ้นมาต่อต้านการกดขี่เบียดเบียนแต่ก็ต้อง
ขึ้นอยู่กับพลังที่ตนมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นพลังมวลชน พลังอาวุธ หรือ
พลังเทคโนโลยี

¹ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, เหลียวหลังแลหน้า “อภิวัฒน์สยาม” 6 มิถุนายน 2013

โลกตะวันตกคือเจ้าของภูมิปัญญาการสื่อสารแบบมวลชน เมื่อกระดาษที่มีอักษรเขียนด้วยมือแปะอยู่ตามตลาดไม่เพียงพอต่อการบอกเล่าข่าวสารจากผู้ปกครอง นักประดิษฐ์ที่มีอยู่ดาษดื่นในโลกตะวันตกก็ต้องผลิตกลไกที่จะช่วยให้ข่าวสารแพร่กระจายออกไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง และกลไกเหล่านี้เองที่เข้ามาพลิกอารยธรรมของโลกอย่างขนานใหญ่จากยุคเกษตรกรรมสู่ยุคอุตสาหกรรม

วิวัฒนาการสื่อสารเริ่มแรกเป็นการสื่อสารเฉพาะกลุ่มอักษรที่จารึกบนผ้าไหมและกระดาษถ่ายทอดข่าวสารในกลุ่มชนชั้นปกครอง ในสภาพที่เมืองหลวงและเมืองรองอยู่ห่างกันมีความจำเป็นที่เจ้าผู้ครองเมืองเล็กต้องทราบประกาศรับสั่งเพื่อจะดำเนินการได้ทันท่วงที

สำหรับประชาชนพวกเขาสามารถเข้าถึงข่าวสารได้จากป้ายประกาศเขียนด้วยมือ คำเล่าลือ หรือแม้กระทั่งเสียงเพลงจากวงพิภกและนาฏกรรมที่นำเรื่องราวที่เกิดขึ้นในที่ห่างไกลบอกเล่าผ่านบทกวี เมื่อเกิดเครื่องพิมพ์แบบบล็อกสี่สิ่งพิมพ์ขยายไปสู่สาธารณะ เช่น แอคตา ดิเยอนา (Acta Diurna) เมื่อราว ๑๓๑ ปีก่อนคริสตกาลในยุคอาณาจักรโรมัน ใช้วิธีแกะลงในหินหรือโลหะ แล้วพิมพ์เป็นป้ายประกาศในที่สาธารณะ เนื้อหาคือการดำเนินการทางกฎหมายและผลการตัดสิน ต่อมาขยายไปเป็นประกาศสาธารณะและข่าวสำคัญเช่นการเกิดของบุคคลสำคัญให้ประชาชนได้เรียนรู้และน้อมรับคำสั่งโดยดุษฎี

การน้อมรับโดยดุซงฎิ เป็นสัญลักษณ์แห่งความสูงส่งของสิ่งทีเรียกว่าอักษรหรือตัวหนังสือ สมัยโบราณผู้ผลิตตัวอักษรมีแต่ชนชั้นสูง ส่วนชนชั้นล่างมีไม่มากนักทีจะอ่านหนังสือออกก็ตองอาศัยคนอื่นอ่านให้ฟังอีกที อำนาจนอกจากจะมาจากอาวุธมันยังมากับตัวหนังสือ มันสร้างมณฑลการสื่อสารแคบๆทีแบ่งสรรสถานะของผู้ส่ง สาร ช่องสาร และผู้รับสารอย่างชัดเจนในลักษณะบนลงล่าง

เทคโนโลยีทีก่อกำเนิดสื่อสังคม

พัฒนาการทางเทคโนโลยีการพิมพ์ในยุโรปเป็นไปอย่างรวดเร็วด้วยเหตุของการเรียนรู้ในโลกตะวันตกไม่ได้สร้าง “กล่อง” ทีผนึกแน่นเหมือนในเอเชียซึ่งมักจะหวงวิชาความรู้และเก็บภูมิปัญญาไว้ให้เล่าเรียนเฉพาะลูกหลาน การแพร่กระจายของความรู้ด้านการพิมพ์ข้ามประเทศทำให้เกิดการช่วยกันพัฒนาเทคโนโลยีให้ดีขึ้น จนกระทั่งเกิด “หนังสือพิมพ์” ทีแจ้งข่าวสารอย่างเป็นระบบทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา

การประสานกันของภูมิปัญญาทำให้การประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชนิดหมุนพัฒนาข้ามประเทศไปอย่างรวดเร็วจากประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่ง ความเป็นนักประดิษฐ์ของฝรั่งทำให้แต่ละประเทศช่วยกันเสริมสร้างศักยภาพของแท่นพิมพ์ให้มากขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่การประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชนิดหมุนของกูเทนเบิร์กในปี ค.ศ.๑๔๔๐ ไม่นานหลังจากนั้นเทคโนโลยีก็กระจายไปในประเทศอื่นๆในยุโรป ได้แก่ ฮังการี ฝรั่งเศส อังกฤษ เดนมาร์ก ปอร์ตุเกศ โรมานี และรัสเซีย

ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ แท่นพิมพ์ก็ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ออกมาเรื่อยๆ สื่อที่แจ้งข่าวสารโดยไม่มีวาระการออกที่แน่นอนเหล่านี้เรียกกันว่า Relation บ้าง Courant หรือ Coranto บ้าง Mercury บ้าง จะเห็นได้ว่าความหมายของคำเน้นย้ำเรื่อง “ความสัมพันธ์” “กระแส” “ความเร็ว” อันเป็นคุณลักษณะของสารที่ไหลได้เหมือนน้ำที่แผ่ออกไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

ในช่วงเวลาของการก่อกำเนิดสื่อของมวลชนสิ่งพิมพ์ออกเมื่อเกิดเหตุการณ์อันสำคัญแล้วรอนจนว่าจะเกิดเหตุการณ์ใหม่ก็ออกอีกครั้งหนึ่งเป็นเช่นนี้เรื่อยไป ต่อมาเมื่อมีคนอ่านมากขึ้นก็เริ่มออกเป็นวาระ เวลานั้นยังไม่มีคำว่า “หนังสือพิมพ์” “นิตยสาร” “นิตหนังสือพิมพ์” มีแต่คำว่าช่างพิมพ์ที่เป็นเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมในครอบครัว เมื่อมีคนอ่านมากขึ้น ช่างพิมพ์สัญญากับคนอ่านว่าจะออกเป็นรายปี รายเดือน รายสัปดาห์ สุดแล้วแต่ความสะดวก ทำให้สื่อมีความถาวรมากขึ้น โดยสื่อสิ่งพิมพ์ที่ถือว่าเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของโลกตีพิมพ์ที่เมืองสตราซบูร์ก ประเทศเยอรมันนี (ปัจจุบันเมืองนี้อยู่ในฝรั่งเศส) ในปี ค.ศ. ๑๖๐๕

พัฒนาการปรัชญาและการช่วงชิงอำนาจ คู่ขนานกับพัฒนาการทางเทคโนโลยี

สิ่งพิมพ์โบราณเป็นเครื่องมือของผู้ปกครองที่สื่อสารกันเอง หรือออกประกาศคำสั่ง ข้อมูลข่าวสารจึงดูเหมือนจะเป็นของสูง เป็นของผู้มีอำนาจ คำกล่าวที่ว่าความรู้คืออำนาจจึงมีที่มาตั้งแต่อดีตกาลอันไกลโพ้นนั้นแล้ว

เมื่อยุโรปเกิดปัญหาทั้งทางการเมืองเรื่องแย่งชิงราชบัลลังก์ การกบฏ และการศาสนา ประชาชนย่อมสนใจใคร่รู้เหตุการณ์ เนื่องจากเรื่องเหล่านี้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ศรัทธา และความเชื่อของตน พวกเขาอย่อมอยากรู้ว่าสงครามที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนั้นใครเป็นผู้ชนะ และญาติพี่น้องที่ถูกส่งไปรบนั้นเป็นตายร้ายดีประการใด การแยกนิยายโปรแตสแตนท์จากโรมันคาทอลิกนั้นเรื่องราวเป็นอย่างไร ซึ่งแน่นอนว่าข่าวสารเหล่านี้ต้องได้มาจากสิ่งพิมพ์บอกข่าวยุคโบราณที่เรียกว่าหนังสือที่ถูกตีพิมพ์ (printed paper) แน่แน่นอนว่าหนังสือเหล่านี้จะถูกกีดกันจากผู้มีอำนาจชุดเดิมด้วยการเซ็นเซอร์ หรือแม้กระทั่งการจับกุมสังหารผู้พิมพ์ แต่คลื่นความเคลื่อนไหวจากเบื้องล่างรุนแรงมากเหลือเกิน

พัฒนาการทางเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่ายขึ้นเพราะแท่นพิมพ์สามารถตีพิมพ์ได้วันละหลายพันแผ่น ต่อมาก็หลายหมื่นแผ่นหลายแสนแผ่น นักคิดนักเขียนเริ่มมีบทบาทในการเรียกร้องการปกครองแบบใหม่ที่ประชาชนเป็นใหญ่ ในกรณีนี้ทัศนยะเสรีนิยมกำหนดให้สื่อมีเสรีภาพเป็นตัวแทนของประชาชนในการเสาะหาความจริงแล้วถ่ายทอดอย่างตรงไปตรงมาสู่ประชาชนเพื่อการตัดสินใจเลือกวิถีทางของตนตามระบอบประชาธิปไตย หลักการนี้ทำให้สื่อกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการให้ข้อมูลข่าวสารทั้งในเรื่องการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนเหตุการณ์รอบบ้านเมืองที่ควรรู้ สื่อกลายเป็นเครื่องมือในการเชื่อมร้อยผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน สังคมก้าวเข้าสู่ยุคสื่อสารมวลชนแต่เนื่องจากสื่อคือผู้คัดกรองว่าสารใดควรจะนำเสนอต่อสาธารณะทำให้สื่อมวลชนมีอิทธิพลมาก

มณฑลอันตราย

การเกิดหนังสือพิมพ์ในโลกตะวันตกมีความสำคัญยิ่งเพราะมันถูกสร้างให้เป็นสื่อสาธารณะ การกำหนดเวลาทำให้หนังสือพิมพ์เข้าสู่ความเป็นอาชีพ ต้องมีการจ้างคนมาช่วยกันผลิตไม่ใช่ทำกันในครอบครัวตามสะดวกเหมือนสมัยก่อน มณฑลข้าวสารเริ่มเปิดกว้างตอบสนองความสามารถในการอ่านเขียนหนังสือของพลเมืองที่ดีขึ้นตามลำดับ

พัฒนาการเชิงอำนาจของสื่อเห็นได้ชัดจากประเทศอังกฤษ หลังจาก โจฮันน์ กูเทนเบิร์ก (Johann Gutenberg) ประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชนิดหมุนในเยอรมันเมื่อปี ๑๔๔๐ จากนั้นกระจายออกไปในยุโรปอย่างรวดเร็ว

วิลเลียม แคนซตัน (William Caxton) นำแท่นพิมพ์เครื่องแรกเข้ามาในอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. ๑๔๗๖ ซึ่งเขาพิมพ์สิ่งพิมพ์ศาสนา ต่อมาในปี ๑๖๖๕ เกิดหนังสือพิมพ์ออกซ์ฟอร์ด กาเซท (Oxford Gazette หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของอังกฤษ) พลเมืองอังกฤษได้เรียนรู้ข่าวสาร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกประเทศ หนังสือแปลสร้างปัญหาเนื่องจากสะท้อนให้เห็นวิกฤตการณ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นระหว่างพระคาร์ธอลิกกับพวกโปรเตสแตนต์ทั้งยังเล่าเหตุการณ์การกบฏในหลายประเทศตลอดจนการค้นคิดใหม่ๆทางวิทยาศาสตร์

ศาสนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งพิมพ์ในแง่ที่ว่าสิ่งพิมพ์เป็นสื่อให้ประชาชนทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวงการศาสนา เป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตวิญญาณและมีที่ยึดเหนี่ยวในระหว่างเวลาของ

ความยากลำบาก ในทุกประเทศที่นำเครื่องพิมพ์เข้าไปผลิตแรก มักจะเป็นพระคัมภีร์ทางศาสนาอีกทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวงการ ศาสนาย่อมเป็นที่สนใจใคร่รู้ของศาสนิกชนเสมอ

ความแตกแยกทางศาสนาที่มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther ๑๔๘๓-๑๕๔๖) เป็นผู้นำการปฏิรูปและแยกตัวออกจาก โรมันคาทอลิกเป็นข่าวใหญ่ข้ามประเทศทั้งยังมีการเขียนหนังสือที่ เกี่ยวข้องกับการเมืองออกมาจำนวนมากในภาษาต่างๆ พระเจ้าเฮนรี ที่ ๘ (๑๕๐๙-๑๕๔๗) จึงรับสั่งให้จัดทำรายชื่อหนังสือต้องห้ามมิให้ นำเข้ามาในราชอาณาจักร มีการกำหนดราคาหนังสือให้แพงขึ้น สร้างระบบจดทะเบียนนักหนังสือพิมพ์และโปรดให้คณะองคมนตรี ดูแลการไหลเทของกระแสข่าวสารต่างพระเนตรพระกรรณ

การจัดระเบียบสื่อได้กระทำสืบต่อมาในสมัยพระนางแมรี แห่งราชวงศ์ทิวดอร์ (๑๕๔๗-๑๕๕๗) ในปี๑๕๕๗ แต่งตั้งองค์กรซึ่งมี หน้าที่ในการเผ่าระวังสื่อฝ่ายตรงข้าม ในรัชกาลต่อมาพระนางอลิซาเบธ (๑๕๕๘-๑๖๐๓) โปรดให้ตั้ง “ห้องพิจารณาคดีประดับดาว” (Court of Star Chamber) เพื่อเผ่าระวังการนำเสนอข่าวของสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวการกบฏของพระนางแมรีแห่งสก๊อตแลนด์ที่ อ่างการถือสิทธิ์แย่งชิงราชบัลลังก์ในศตวรรษที่ ๑๖ เราจึงเห็นการ เซ็นเซอร์สื่ออย่างดุดันและเหี้ยมโหด ผู้มีอำนาจพยายามบีบบังคับ มณฑล ทางข่าวสารให้แคบลงและบีบปลายกรวยเพื่อให้กระแสข่าวสาร ไหลออกมาจากราชสำนักเท่านั้น

อำนาจของสื่อ การต่อสู้จากข้างล่าง และข่าวสารหลุดรั่ว

การยึดครองความรู้ให้เป็นของชนชั้นสูงและพระเป็นระบบปกติของคนมาแต่โบราณ ในเมื่อกลุ่มคนดังกล่าวมีการศึกษาที่ดีกว่าและสูงส่งในสถานะทางสังคมก็ควรเป็นผู้ครอบครองพื้นที่ข่าวสาร

ในระบบทางสังคมที่เน้นการสั่งสอนครูจะสูงกว่าทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ บางครั้งมีความศักดิ์สิทธิ์ ในทางศาสนาผู้เรียนต้องท่องบ่นคัมภีร์และมนตรา รักษากฎระเบียบปฏิบัติทั้งปวงมิให้ผิดเพี้ยนจากโบราณจารย์ ผู้เรียนจึงเป็นเสมือนกล่องใส่สมบัติความรู้ที่ถูกปิดผนึกและจะเปิดเผยก็ต่อผู้สืบตระกูลหรือผู้ที่ไว้วางใจหรือนักเรียนที่ถูกคัดสรรเข้ามาเพื่อให้สร้างกล่องสมบัติอันมีค่าส่งต่อไปยังอนุชนรุ่นหลัง

แต่ข่าวสารบางชนิดกระทบเข้ากับจิตใจของคนที่ถูกกดขี่ทางชนชั้น ความลำบากยากแค้นของชาวไร่ชาวนาและการกดขี่ของผู้ปกครองในยุโรปตั้งแต่ยุคมืดเป็นต้นมาถูกสะท้อนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ การรับรู้ก่อให้เกิดความทุกข์ ความเจ็บปวด และการดิ้นรนเพื่ออิสรภาพ เสรีภาพ ตลอดจนการเรียกร้องให้สังคมตระหนักรู้ว่าทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน

หนังสือแต่ง หนังสือแปล ไหลเวียนข้ามประเทศบอกเล่า เรื่องราวทั้งทางศาสนา การเมืองการปกครอง การค้า ตลอดจนการ ค้นพบใหม่ๆทางวิทยาศาสตร์ และความรู้ทางคณิตศาสตร์ ความรู้ เหล่านี้ได้ขยายความคิดและขอบฟ้าแห่งจินตนาการ มนุษย์เริ่มตระหนัก รับรู้บทบาทของตนในสังคม เรียนรู้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว และที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ วิเคราะห์เห็นความไม่เท่าเทียม ตั้ง คำถามหาสาเหตุและหาคำตอบว่าพวกเขาจะเดินไปสู่แสงสว่างได้ อย่างไร ในเวลาเดียวกันนี้สื่อมวลชนถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ เป็นผู้รายงานข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน ทำให้รั้วกันพื้นมณฑล มีทางถ่ายเทและระบายออกมากขึ้น

สื่อสิ่งพิมพ์บอกเล่าเรื่องราวมากมาย หลายเหตุการณ์ เกี่ยวข้องโดยตรงกับคนอ่านเช่นเรื่องการแตกนิกายโปรเตสแตนต์ การเกิดนิกายใหม่เชิร์ช ออฟ อิงแลนด์ (Church of England) เรื่อง ความขัดแย้งและสงครามในประเทศซึ่งทำให้ญาติพี่น้องของตนต้อง ออกรบ หนังสือพิมพ์เป็นเหมือนอาหารมื้อใหญ่ที่จำเป็นต่อบริโภค ซึ่งทำให้โรงพิมพ์ต้องเพิ่มจำนวนฉบับสูงขึ้นไปเรื่อยๆในแต่ละวัน ความลำบากยากแค้นของประชาชนทำให้ชาวนาในอังกฤษรวมตัว กันก่อนการกบฏต่อต้านการชู้ตริตภาซีและกตชีราชฎรและต่อต้าน ระบบของโบสถ์ซึ่งเป็นทั้งที่สอนศาสนา เป็นสถานศึกษา เป็นผู้พิพากษา ในคดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งยังสามารถเก็บภาษีจากราชฎร เพื่อบำรุงโบสถ์

ความเคลื่อนไหวเพื่อให้หลุดพ้นจากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้สื่อกลายเป็นเครื่องมือเพื่ออิสรภาพและความเสมอภาค ช่วย ให้ประชาชนคนอ่านได้รับรู้เหตุการณ์มากมาย ได้รับทราบความ ขัดแย้งและปัญหาทางศาสนาและการเมืองที่กำลังเกิดขึ้น

กฎระเบียบที่แข็งแกร่งและการปิดกั้นการไหลบ่าของสารนำไปสู่การตื่นรนออกจากสภาวะการณดังกล่าว การเซ็นเซอร์อย่างหนักทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้โดยมีนักปราชญ์เริ่มตั้งข้อสงสัยในระบอบการปกครองที่ทำให้เกิดชนชั้นที่เบียดเบียนกัน จุลสารของนักคิดคนสำคัญคือ จอห์น มิลตัน เรียกร้องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้พิมพ์หนังสือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่าช่างพิมพ์ เกิดหนังสือพิมพ์ของประชาชนที่มีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆในการวิพากษ์วิจารณ์การเมือง ชนชั้นปกครองและสามัญชนต้องเรียนรู้เหตุการณ์จากหนังสือพิมพ์อันเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้แก่สถาบันนี้มากขึ้นเรื่อยๆจนกลายเป็นอำนาจที่ทั้งนักการเมืองและนักธุรกิจไม่อาจมองข้าม

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมาเกิดความเคลื่อนไหวภาคประชาชนอย่างยาวนานเพื่อเรียกร้องอำนาจในการปกครองและการตัดสินใจด้วยตนเอง สื่อสิ่งพิมพ์ได้เปิดหน้าต่างแห่งความรู้ทั้งทางศาสนจักรและอาณาจักรจนชนชั้นสูงไม่อาจต้านทานได้ ทักษะเสรีภาพ มนุษยภาพ ไหลไปทั่วยุโรป สงคราม การปฏิวัติหลายครั้งนำยุโรปเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยซึ่งเคารพในมันสมองของมนุษย์ว่าสามารถคิดเองได้

สิทธิมนุษยชน

เมื่อประชาชนรู้ข่าวสารมากขึ้น สังคมก็เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยการตระหนักรู้ถึงคุณค่ามันสมองของมนุษย์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่สร้างการปฏิวัติอุตสาหกรรมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในสติปัญญาของมนุษย์ การกดขี่เบียดเบียนที่มนุษย์กระทำกับมนุษย์ด้วยกันเองประหนึ่งกระทำต่อสัตว์ไม่ว่าจะเรื่องการปกครอง

ที่สามัญชนไม่มีสิทธิ์เสรี วิธีชีวิตที่นายเบียดเบียนทาส และการขัดขวางทางศรัทธาต่อศาสนาเป็นบ่อเกิดอันสำคัญของการแพร่ทัศนะใหม่ในกรอบมนุษยภาพคือสิทธิ์เสรีและความเท่าเทียมกันของมนุษย์และบานปลายไปถึงสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกา

เมื่อพวกเขาพิชิตดินแดนทางมาถึงชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกในดินแดนโลกใหม่นั้น พวกเขาได้นำเอาแท่นพิมพ์มาด้วย มันเป็นกลไกของการเผยแพร่ข่าวสารความรู้และการยับยั้งศรัทธาทางศาสนาที่ถูกเบียดเบียนอย่างรุนแรงในประเทศอังกฤษ ในเวลาต่อมามันเป็นเครื่องมือปลุกเร้าการประกาศอิสรภาพจากเมืองแม่

ในสหรัฐอเมริกาสื่อมีบทบาทตั้งแต่ยังเป็นอาณานิคมที่ต้องต่อสู้กับอังกฤษ จนถึงสงครามกัอิสรภาพในปี ๑๗๗๕ นอกจากให้ข้อมูลข่าวสารแล้วสื่อยังมีบทบาทในการปลุกเร้าชาวอาณานิคมให้ลุกขึ้นสู้กับอังกฤษที่ปกครองอยู่ ในครั้งนั้นสื่อก้าวเลยขอบเขตของความเป็นกลางไปสู่การปลุกเร้าความเกลียดชังเพื่อสร้างความรักชาติ คอลัมน์ความเห็นผุดขึ้นมากมายทางหน้าหนังสือพิมพ์ ที่มีอิทธิพลมากคืองานของซามูเอล อัดัมส์ (Samuel Adams) ที่โจมตีอังกฤษ เป็นงานที่พวกรักชาติเองก็ยอมรับอย่างตรงไปตรงมาว่าไม่เป็นกลาง

ในช่วงก่อนเกิดสงครามกลางเมือง หนังสือพิมพ์ฝ่ายเหนือแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเป็นปากเสียงให้การเลิกทาส ดังนั้น พื้นที่ของสื่อจึงมีเนื้อหาของความเห็นแทรกอยู่เป็นปกติ และในท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหนังสือพิมพ์ก็มีคนอ่านมากขึ้นเสมือนว่าความขัดแย้งนั้นเป็นปุ๋ยอันดีต่อความเติบโตของสื่อ หนังสือพิมพ์

กลายเป็นอาชีพที่ทำเงินและเติบโตไปสู่ยุคใหม่ที่มีมาตรฐานทั้งในด้านการซื้อขาย เขียนข่าว และเทคโนโลยีการสื่อสาร

พื้นที่ของสื่อขยายไปพร้อมกับความเติบโตของเทคโนโลยี การพิมพ์ ศตวรรษที่ ๑๘ และการปฏิวัติอุตสาหกรรมคือความเบิกบานของทัศนศาสตร์ภาพและระบอบประชาธิปไตย สื่อถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้ให้ข่าวสารความรู้แก่ประชาชนเพื่อประชาชน จะได้นำความรู้นั้นไปตัดสินใจชีวิตของตนตามระบอบประชาธิปไตย ประชาชนคนอ่านขยายจากกลุ่มคนเล็กๆ ไปเป็น “มวลชน” และมณฑล การสื่อสารได้ขยายพื้นที่ออกไปมากขึ้นเนื่องจากเครื่องพิมพ์สามารถสร้างผลผลิตจำนวนมากนับหมื่นนับแสนในแต่ละวันพลังอำนาจของสื่อมวลชนทำให้สังคมต้องตรากฎหมาย **จรรยาบรรณให้แก่สื่อมวลชน** ซึ่งในเวลานั้นเป็นผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับซึ่งเป็นเพียงผู้บริโภค สื่อให้ข่าวสารทางเดียวโดยการแลกเปลี่ยนที่จะเกิดขึ้นในตลาดแห่งความเห็นนั้นยังคับแคบและต้องพึ่งพาผู้ผลิตข่าวสารเป็นหลัก

พร้อมกันนั้นสื่อมวลชนก็ก้าวเข้าสู่ระบบการค้า นายทุนต้องการผลกำไรจากการประกอบกิจการ สื่อจึงต้องแสวงหาความแปลกใหม่ ความน่าตื่นเต้น เพื่อปลุกเร้าความสนใจของผู้อ่าน ยิ่งน่าตื่นเต้นและตอบสนองปฏุนวิสัยมากเพียงใดการเบี่ยงเบนจาก

ความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพและความตรงไปตรงมาก็ยิ่งมีมากขึ้น สังคมจึงต้องเพิ่มการเฝ้าระวังสื่อเพื่อให้สื่อทำหน้าที่อย่างมีมาตรฐาน สอดคล้องต่ออุดมการณ์ของสื่อเสรีที่ต้องสนองสิทธิที่จะรู้ของประชาชน มาตรฐานสื่อถูกสร้างขึ้นมาว่าสื่อที่มีมาตรฐานต้องนำเสนอความจริง ต้องไม่เข้าใครออกใคร ต้องทำตัวประหนึ่งเป็น **วัตถุเพื่อรักษาความ “ตรง” ของข่าว**

สื่อเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางจิตวิญญาณ

ในทางวารสารศาสตร์มีการต่อสู้ระหว่างจิตวิญญาณคุณธรรม และการหาประโยชน์

มาตรฐานของสื่อหนังสือพิมพ์นั้นในด้านหนึ่งคืออุดมการณ์ที่จะต้องรักษาความตรงไปตรงมา ความยุติธรรม และความมีอิสรภาพในการเสนอข่าวสาร ข้อเรียกร้องเสรีภาพในการพูดของเบนจามิน แฟรงกลิน (Benjamin Franklin) ก็ก่อกองอยู่ในอาณานิคม

หนังสือพิมพ์ Pennsylvania Gazette (๑๗๒๙) ของเขาเรียกร้องการรวมตัวของชาวอาณานิคมเพื่อกู้อิสรภาพจากอังกฤษ “**รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย**” (Join or Die)

ภาพที่ ๒ การตูนใน Pennzylvania Gazette ปลุกเร้า เอกภาพของมวลชน

พื้นที่ของสื่อยึดหลักการดังกล่าวเป็นเสาหลักและเป็น
เกียรติยศของสื่อมวลชน เครื่องคิดเหมือนก้อนหิน หนังสือพิมพ์
Pennzylvania Gazette เป็นเหมือนโรงเรียนสอนเด็กหนุ่มให้ก้าว
เข้ามาสู่วิชาชีพสื่อและสอนสังคมให้รักอิสรภาพและความยุติธรรม

แต่ในอีกด้านหนึ่งความไม่ตรงไปตรงไปตรงมา ความเอน
เอียงอาจเกิดขึ้นได้เช่นในกรณีของผู้รักชาติยุคกึ่งอิสรภาพดังกล่าว
แล้วและกรณีนักปลดปล่อยทาสก่อนสงครามกลางเมืองที่ต้องการ
สื่อหนังสือพิมพ์เป็นปากเสียงให้ผู้ยากไร้และถูกกระทำอย่าง
โหดเหี้ยม แต่ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับว่าสื่อสามารถสร้างความชอบธรรม
ให้แก่งานของตัวเองได้อย่างไร

พิพิธภัณฑ์ที่วอชิงตัน ดีซี ยอมรับในความจริงที่ว่าในสถานการณ์หนึ่งก่อนหินแห่งหลักการที่แข็งแกร่งต้องอ่อนลงโดยยกตัวอย่างกรณีของสื่อยูคอาณานิคมที่เอียงข้างเพราะพวกเขาคือนักปฏิวัติ และต้องเอียงเข้าข้างทาสเพื่อความยุติธรรม ดังนั้นในประวัติศาสตร์หนังสือพิมพ์ของอเมริกาจึงมีปรากฏทั้งข่าวและความเห็นในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ

สื่อมวลชนเป็นนายประตู่ ข่าวสารแพร่กระจาย

พัฒนาการการพิมพ์ทำให้ข่าวสารไหลลงสู่มวลชนทุกหนแห่ง หนังสือพิมพ์ทริบูน (Tribune) ๑๘๘๓ ของฮอเรซ กรีลีย์ (Horace Greeley) ได้ชื่อว่าเป็นไบเบิลของคนจน ความนิยมของประชาชนทำให้หนังสือพิมพ์หันไปหาธุรกิจและผลประโยชน์มากขึ้น ประชาชนคนอ่านชักไม่ไวใจสื่อ

สังคมที่เติบโตอย่างก้าวกระโดดไปกักขุดอุตสาหกรรมได้สร้างยุคทุนนิยมขึ้นมาพร้อมกัน สื่อต้องแข่งขันกันอย่างหนักเพื่อความอยู่รอดและเพื่อผลสำเร็จทางธุรกิจซึ่งทำให้ต้องนำวิธีร้ายอารมณ์คนอ่านมาใช้ทั้งด้วยเรื่องจริงและเรื่องไม่จริง ประชาชนได้รับความรู้จากสื่อพร้อมกับอารมณ์ตื่นเต้น สะใจ หวาดกลัว เหตุการณ์ที่ไม่จริงถูกนำเสนออย่างคึกโครมดังตัวอย่างเรื่องการค้นพบชีวิตบนดวงจันทร์ (New York Sun's Discovery of Life on the Moon in 1835) นำเสนอเป็นตอนๆถึง ๖ ตอนอ้างถึงกล้องโทรทรรศน์ที่สามารถส่องเห็นชีวิตและอารยธรรมบนดวงจันทร์ได้ มีการวาดภาพประกอบเป็นมนุษย์ค้ำคาวบินอยู่ในหุบเขาและแม่น้ำ

ภาพที่ ๓ ภาพหลอกลวงในข่าว

เรื่องนี้ทำให้นักหนังสือพิมพ์ถูกวิจารณ์อย่างหนัก และถูกตั้งข้อเสียนิยามว่า “พระจันทร์จอมโกหก” ("The Great Moon Hoax") สื่อของมวลชนจำเป็นต้องเพิ่มยอดขายทำให้เรื่องโกหกหลอกลวงปรากฏมากขึ้น

มณฑลสื่อจึงปรากฏทั้งเรื่องจริงและเรื่องไม่จริง ซึ่งอาจจะสะท้อนสังคมมนุษย์ที่มีปัญญาวิสัยให้สื่อจับจุดและนำไปใช้ประโยชน์ได้ การสร้างอุดมการณ์ขึ้นมาจึงเป็นเพียงหลักการเพื่อความยึดมั่นและรักษาไว้แต่ส่วนใหญ่ก็เก็บไว้บนหิ้งบูชามากกว่าจะนำไปปฏิบัติจริง โรงเรียนสื่อแตกต่างจากโรงเรียนในสถาบันศึกษาซึ่งเน้นสมองมากกว่าอารมณ์ ตำราของโรงเรียนในระบบมีอยู่ให้เรียนรู้และจดจำ แต่เนื้อหาในสื่อมวลชนโดยมากมีเพื่อให้อ่านแล้ว

ผ่านไปเพื่อรับรู้เหตุการณ์ที่จะเกิดใหม่ในอีกวันหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันกลุ่มสื่อเองก็มีการแย่งชิงอำนาจซึ่งกันและกันหรือแย่งชิงความเป็นผู้มีอำนาจในวงการสื่อ เช่นการแย่งชิงระหว่าง นิวยอร์ก เวิลด์ และนิวยอร์ก เจอร์นัล (New York World และ New York Journal)

โจเซฟ พูลิตเซอร์ (Joseph Pulitzer) เป็นนักหนังสือพิมพ์ใหญ่ที่พยายามรักษาหลักการวารสารศาสตร์ไว้ในท่ามกลางสังคมทุนนิยมที่สื่อมีความอ่อนไหวต่อรายได้ทางธุรกิจ เขาพยายามรักษาบทบาทของการทำข่าวแบบสอบสวน ความถูกต้องในการนำเสนอความเที่ยงธรรม ในขณะที่รักษากำไรไว้ได้อย่างลงตัว

แต่หนังสือพิมพ์อย่างนิวยอร์ก ไทมส์ ก็ต้องชวนเซเมื่อเจอคู่แข่งอย่างนิวยอร์ก เจอนัล (New York Journal) ของ วิลเลียม เฮิร์ส (William Randolph Hearst) ผู้เล่นกับอารมณ์ของผู้อ่านเสียจนกลายเป็นต้นแบบของ “หนังสือพิมพ์เหลือง” (Yellow Newspaper) ที่ถูกกล่าวหาว่า เล่นกับเรื่อง ความชั่ว เพศ และความรุนแรง (Sin Sex Violence) เสียจนกลายเป็นหนังสือพิมพ์ยุคใหม่ที่ไร้จิตวิญญาณ “New Journalism without Soul”

อย่างไรก็ตาม สื่อหนังสือพิมพ์ก็ถูกประคับประคองด้วยการประกาศอุดมการณ์วารสารศาสตร์ที่มีบ้างไม่มีบ้างตลอดมา เป็นความพยายามของคนในวงการที่พยายามรักษาเกียรติยศและศักดิ์ศรีของสื่อไว้ สังคมทำให้สื่อต้องแปรไปตามกระแสเหตุการณ์แต่สถาบันสื่อก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คน เป็นความหวังของสังคมประชาธิปไตยที่ต้องให้ความรู้แก่ประชาชนสืบต่อไปอีกยาวนาน

โลกตะวันตก แม้จะอยู่ห่างจากสยามสุดขอบฟ้าแต่เทคโนโลยี การพิมพ์และลัทธิวารสารศาสตร์ก็เดินทางเข้ามาสู่สยามและสร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง อย่างลึกซึ้ง

บทที่ ๒

การสู้รบในมณฑลข้าวสารแห่งสยาม ฉากที่ ๑

ในสภาพการณ์ที่ชาติตะวันตกกำลังเข้ามาล่าอาณานิคม ดินแดนแถบเอเชียอาคเนย์ถูกคุกคามจากชาติตะวันตกอย่างต่อเนื่อง อังกฤษเข้ามาล่าอาณานิคมทางภาคใต้ได้ปีนัง สิงคโปร์ และไทยมีปัญหาเกี่ยวกับอังกฤษเรื่องไทรบุรี

สำหรับคนไทย การพ่ายแพ้ของพม่าต่ออังกฤษอย่างรวดเร็วสร้างความตระหนกอยู่ไม่น้อยเนื่องจากพม่านั้นถือว่าเป็นคู่ศัตรูที่แข็งแกร่งมาช้านาน การคุกคามของอังกฤษทางภาคใต้ส่งสัญญาณที่สยามต้องระวังตัวอย่างยิ่งยวด หลายทัพนระ “ความศิวิไลซ์” จากโลกตะวันตกคุกคามความเชื่อทางจารีตซึ่งผู้ปกครองในเวลานั้นจำต้องดูแลอย่างมีศิลปะยิ่ง

เปิดฉากการสู้รบในมณฑลข้าวสาร อะไรคือสังคราม อะไรคือสังคมที่ดีที่สุด?

หลังจากสงครามเก้าทัพ อันตรายครั้งใหญ่ของชาติสืบคลานเข้ามาพร้อมกับคลื่นจักรวรรดินิยมที่ชาติตะวันตกใช้อำนาจของเรือและปืนออกปราบปรามล่าเมืองขึ้นด้วยข้ออ้างปลาใหญ่กินปลาเล็ก หรือข้ออ้างความชอบธรรมในการนำเอาแสงสว่างส่องเข้าไปยังดินแดนที่มีมมณล้ำสมัยซึ่งถ้าจะว่าไปแล้วก็คือความย้อนแย้งของการประกาศอุดมการณ์เสรีชนในขณะที่จะไปรุกรานเอาชาติอื่นมาเป็นเมืองขึ้น

ในขณะที่สยามกำลังเร่งสร้างบ้านเมืองหลังสงครามก็ได้
 ข้าราชการล้มของประเทศเพื่อนบ้าน พ.ศ. ๒๓๒๙ อังกฤษได้ป็นังเป็น
 อาณานิคม พ.ศ. ๒๓๖๑ อังกฤษได้สิงคโปร์ พ.ศ. ๒๓๖๖ อังกฤษได้
 พม่าและมะละกา ข้าราชการการพ่ายแพ้ของอดีตศัตรูผู้เข้มแข็งคือ
 พม่าลือกันมาข้ามเขตแดนและคุกคามชาวสยามให้ตระหนักรู้ว่า
 อำนาจจักรวรรดินิยมนั้นไม่ใช่เรื่องที่ควรประมาท นั้นเป็นช่วงเวลา
 ที่ชาติตะวันตกเริ่มประกอบสร้างทัศนะหรือกรอบคิดว่าด้วย “แสง
 สว่าง” ที่จะเข้ามาขับไล่ “ความมืด” ของสยาม

แสงสว่างนั้นก็คือข่าวสารความรู้ที่จะต้องกระจายไปสู่
 มวลชน ได้แก่ความรู้ที่ว่าด้วยระบอบประชาธิปไตย เทคโนโลยี สิทธิ
 เสรีภาพ รวมทั้งคริสต์ศาสนา เหล่านี้คือ “สัจธรรม” (Truth) ที่จะ
 เข้ามาแทนที่ความมืดบอดของชาวพื้นเมืองที่ด้อยพัฒนาทำให้เกิด
 การต่อสู้ทางวาทกรรมในเวลาต่อมาเพราะสยามก็ประกาศ “สัจธรรม”
 ที่เราได้ค้นพบแล้ว นั่นคือการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช
 โดยองค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม และพุทธศาสนาที่จะ
 ไม่ยอมให้ใครมาทำลายโดยง่าย

มืดที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังวาทกรรมอันสวยหรูของชาติตะวันตก
 มิใช่ว่าจะไม่มีใครมองเห็น ใครจะไปไว้วางใจฝรั่งที่กำลังใช้กำลังอาวุธ
 ปราบปรามเขาไปทั่ว

นอกจากปัญหาจากชาติตะวันตกแล้ว เรื่องของชาวจีนที่
 รวมกลุ่มกันสร้างความวุ่นวายก็เป็นปัญหาใหญ่ไม่น้อย พ.ศ. ๒๔๕๑

ชุมชนยัดเซ็นเข้ามาไทย คนจีนตั้งสโมสรการค้า (ปีนี้เกิดปฏิวัติในตุรกี และอิหร่าน) พ.ศ.๒๔๕๓ คนจีนนัดหยุดงานในกรุงเทพฯ จนปี พ.ศ.๒๔๕๔ เกิดปฏิวัติในจีน ล้มราชวงศ์แมนจู และกระแสแนวความคิดการปฏิวัติ และการปกครองแบบสาธารณรัฐแพร่เข้ามาในไทยโดยหนังสือพิมพ์ “จีนโนสยามวารศัพท์” มีบทบาทสำคัญ

ในสภาวะของการคุกคามจากแนวคิดอันหลากหลาย ชนชั้นปกครองซึ่งเป็นกำแพงด้านหน้าต้องตั้งรับด้วยความระมัดระวัง ในด้านหนึ่งต้องโอนอ่อนผ่อนปรนให้แก่ชาวต่างชาติ ในอีกด้านหนึ่งต้องจัดการกับการรับรู้ของประชาชนให้ยังตั้งมั่นอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีศรัทธาที่ไม่คลอนแคลนในพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็ชี้ให้เห็นว่าแม้ฝรั่งจะมีบทบาทและอิทธิพลมากในภูมิภาคนี้แต่ในความจริงก็ไม่ได้ยิ่งใหญ่อะไรนักเพราะองค์ความรู้ที่ยิ่งใหญ่กว่าก็คือสิ่งที่ปลูกฝังผ่านบรรพบุรุษมาอย่างยาวนานนั่นเอง

สถานการณ์ที่นำไปสู่การพลิกยุคชวาสารครั้งที่ ๑ คล้ายละครโรงใหญ่ที่มีฉากคือกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งกำลังตกอยู่ท่ามกลางการคุกคามจากต่างชาติครั้งใหญ่ เรือกำปั่นกำลังนำคณะทูต พ่อค่านักการศาสนา เดินทางเข้ามาระลอกแล้วระลอกเล่า คนพวกนี้แต่งตัวประหลาด มีความเชื่อประหลาด มีการกินอยู่ที่ประหลาด สยามเพิ่งผ่านการเสียกรุงศรีอยุธยา การตั้งกรุงธนบุรี และเพิ่งตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีบางกอกเป็นศูนย์กลาง ชาวสยามยังนุ่งผ้าโจงกระเบน กินหมาก เปิบข้าวด้วยมือ ส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ และมีความศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธศาสนา ต่อคำถามที่ว่าเราจะเดินทางไปทางไหนจึงไม่มีทางอื่นใดนอกจากต้องพึ่งพาชนชั้นปกครอง

ฉากที่ ๑ ตัวละครหลัก บรัดเลจุดไฟในนาคร

คลื่นตะวันตก การเคลื่อนย้ายจากสหรัฐอเมริกาสู่กรุงสยาม

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้านเมืองเพิ่งผ่านพ้นศึกสงครามเก้าทัพและฝืนร้ายแห่งความพินาศของกรุงศรีอยุธยาอย่างไม่ทันจางหาย กลิ่นไอแห่งการล่าเมืองขึ้นจากโลกตะวันตกก็เริ่มต้นขึ้น เป็นช่วงเวลาแห่งความผันผวน ความไม่แน่นอนแห่งอนาคตของกรุงสยาม

พ.ศ.๒๓๗๘ (ค.ศ.๑๘๓๕) สหรัฐอเมริกากำลังแบ่งพองไปสู่ความเจริญแห่งยุคอุตสาหกรรม เมืองขยายจากฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกไปทางทิศตะวันตก พวกหมอสอนศาสนาประสบความสำเร็จในการจูงใจพวกอินเดียนแดงให้เข้ารีตและคณะ ABCFM (American Board of Commissioners for Foreign Mission) ตั้งสมาคมเผยแพร่ศาสนาที่มีเครือข่ายออกไปนอกประเทศ และเป็นผู้สนับสนุนให้ แดน บีช แบริดลีย์ (Dan Beach Bradley) ที่คนไทยเรียกอย่างคุ้นปากว่าหมอบรัดเลเดินทางมาปฏิบัติภารกิจในกรุงสยาม ในขณะที่เดียวกันความตื่นตัวทางสิทธิมนุษยชนก็ทำให้เกิดกระแสการเลิกทาสอันเป็นความขัดแย้งอันรุนแรงระหว่างฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้

เป็นช่วงเวลาที่หมอบรัดเลนำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ไทยมาจากสิงคโปร์ ตลอดทศวรรษต่อมาเขาเปิดมณฑลแห่งความรู้จากโลกตะวันตกด้วยการพิมพ์หนังสือศาสนา ๑๗ เรื่องก่อนที่จะหันไปพิมพ์ตำรับตำราทางการแพทย์ วรรณกรรม และหนังสือพิมพ์ระหว่างปี ๒๓๘๗-๘ บรัดเลออกหนังสือพิมพ์ บางกอกรีคอร์ด (Bangkok Recorder) โดยยึดหลักสี่เพื่อประชาชนแบบตะวันตก

หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นเสมือนโรงเรียนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการ ตะวันตกซึ่งในเวลานั้นเป็นของใหม่มากทั้งยังนำเอาอุดมการณ์ การปกครองแบบประชาธิปไตยและอุดมการณ์วารสารศาสตร์เข้ามา เขาประกาศให้คนไทยได้รู้จักสื่อชนิดใหม่นี้ซึ่งเป็นความสว่างของ บ้านเมือง ชับไล่ความร้ายให้ห่างเหือดหายไป

“อนึ่ง นิเวชเปเปอ ที่เรียกว่าจดหมายเหตุนั้น, ควรคนทั้งหลายจะ ยินดีซื้อเอาไว้เป็นสวัสดิมงคลแก่บ้านเมือง, ด้วยว่ามีคุณแก่บ้าน เมืองทั้งปวงเป็นอันมาก เพราะคนทั้งหลายได้อ่านดูจึงมีความรู้ ความสว่างขึ้นได้, ก็เมื่อความสว่างเกิดขึ้นแล้ว, เป็นเหตุจะทำให้ ความร้ายเหือดหายไป, ด้วยความร้ายกลัวความสว่างในจดหมาย เหตุนี้เพราะอย่างนั้นจึงควรจะยินดีบำรุงไว้, ให้ดับไล่หมู่เสี้ยนหนาม แผ่นดินเสื่อมสิ้นไปเสีย, ต่อเมื่อผู้ใดที่ทำความชั่วข่มขี้, เขาจึงได้มีใจ เศร้าเกรงกลัวเกลียดชังในหนังสือเหล่านี้, แลอยากจะทำร้ายให้ ยับเยินเสีย” (บางกอกกรีคอร์ดอร์)

บางกอกกรีคอร์ดอร์มีใช่เป็นเพียง “หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของ สยาม” ที่มีความสำคัญเพียงด้วยเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกแต่ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ประชาธิปไตยเข้าสู่สังคม สยามอย่างมีนัยสำคัญไม่ว่าจะเป็นทัศนะเสรีภาพ ความเสมอภาค ระหว่างมวลมนุษย์ ความสำคัญของมวลชน โดยชี้ว่า “ตัวตนสยาม คือราษฎร”

หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นเสมือนโรงเรียนสอนให้คนไทยรู้จักสื่อรู้เท่าทันสื่อดีว่าเป็นประดุกแสงสว่างที่จะทำลายความมืดบอดในบ้านเมือง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการแสดงความยิ่งใหญ่ของอารยธรรมตะวันตกไปในตัว คำตอบของนายเวอร์จินซึ่งมีตำแหน่งเป็นรักษาการทูตอเมริกัน เมื่อครั้งที่บริดเลถูกกดดันให้เลิกโจมตีการคอร์รัปชั่นของทูตฝรั่งเศสได้สอนสังคมไทยอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน

“ในสหรัฐอเมริกา นั้น หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพและเสรีภาพในการพูดนั้นเป็นสิทธิ์แต่กำเนิดของมนุษย์ทุกคนซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถทำลายได้ หนังสือพิมพ์มีอำนาจที่จะตรวจสอบความชั่วร้ายทั้งมวลและสร้างความสว่างแก่เรื่องที่น่าสงสัย”

งานของบางกอกรีคอร์ดเดอร์เดินไปด้วยความยากลำบาก เห็นได้จากข้อความที่ว่า “ต่อเมื่อผู้ใดที่ทำความชั่วขมขี้, เขาจึงได้มีใจเศร้าเกรงกลัวเกลียดชังในหนังสือเหล่านี้, แลอยากจะทำร้ายให้ยับเยินเสีย” แสดงถึงความกดดันที่น่าจะมีอยู่มิใช่น้อยเพราะว่าสังคมไทยเวลานั้นเป็นสังคมอุปถัมภ์ เป็นสังคมของผู้อาวุโสที่สอนผู้เยาว์กว่าหรือด้อยกว่า ระบบการให้ความรู้ก็มีข้อจำกัดสำหรับชาวบ้านที่เรียกว่า “ไพร่” เนื่องจากชนชั้นสูงคือเจ้าขององค์ความรู้

อำนาจจักรวรรดินิยมต่างหากที่อยู่เบื้องหลังการสถาปนาความคิดใหม่ลงบนแผ่นดินสยาม งานของบริดเลเป็นเสมือนการจุดไฟในนาคร เป็นฉากแรกของสงครามข้าวสาร และเป็นปฐมของการพลิกยุคข้อมูลข่าวสารครั้งที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

แต่ในความเลอเลิศของลัทธิแสงสว่างแห่งยุคฟื้นฟูศิลปะวิทยาการนั้นกลับถูกย้อนแย้งด้วยความเห็นแก่ตัวของเผ่าพันธุ์ที่เจริญกว่า ในการเผยแพร่ลัทธิเสรีนิยมชาติตะวันตกกลับกดคนที่ด้อยกว่าให้ตกอยู่ใต้อำนาจอย่างบ้ำคลั่งด้วยลัทธิเผ่าพันธุ์ที่แข็งแกร่งกว่ายอมคงอยู่ พวกที่ถูกบิดป้ายว่าป่าเถื่อนและด้อยความเจริญจึงจำเป็นต้องถูกปรับเปลี่ยนให้สามารถควบคุมได้ในฐานะผู้ด้อยกว่าชนเผ่าอาฟริกันจำนวนหลายล้านถูกนำไปขายเป็นทาสในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าความเท่าเทียมกันของมนุษยชาตินั้นบางทีก็เป็นเพียงวาทกรรมอันเลื่อนลอยที่สุด

ในฐานะที่เป็นมิชชันนารี เป้าหมายใหญ่ของบริดเลอร์คือ คริสต์ศาสนา ความเชื่อที่ปลูกฝังกันมาตั้งแต่ยุค โอดินราม จัดสัน (Adoniram Judson) ไปเผยแพร่ศาสนาในพม่าก็คือทุกการตีของแท่นพิมพ์ส่องแสงสว่าง (แห่งคริสตศาสนา) ไปทั่วแผ่นดิน “Every pull of the press throw another ray of light through the empire” ปีแรกๆที่มาถึงบางกอกงานพิมพ์เกือบทั้งหมดของเขาเป็นเรื่องคริสตศาสนาซึ่งก็ดูเหมือนว่าชาวสยามจะไม่ต่อต้านแต่อย่างใด เพียงแต่ว่าคนที่สนใจถึงขนาดยอมเข้ารับเป็นคริสเตียนมีน้อยมากจนไม่เป็นที่พอใจของต้นสังกัดในสหรัฐอเมริกา

เข้ามาอยู่บางกอกได้เกือบสิบปี บริดเลอร์จึงได้อาศัยหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลข่าวสารอีกด้านหนึ่งแก่ประชาชนได้แก่เรื่องของสิทธิเสรีภาพ สิทธิสตรี และความสำคัญของมวลชน อันเป็นกระแสแห่งยุค “การตื่นครั้งใหญ่” (The Great Awakening Period) ในสหรัฐอเมริกา เขายังได้ถ่ายทอดเรื่องราวของเทคโนโลยี ความรู้ทางภูมิศาสตร์ที่ว่าด้วยขนาดของโลกและระยะทางจากโลกถึงดวง

อาทิตย์นัยว่าเพื่อปะทะกับเนื้อหาไตรภูมิพระร่วงที่ว่าด้วยโลก สวรรค์ และนรก เขายังได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องอำนาจของสื่อที่จะ ปราบปรามความชั่วร้ายในแผ่นดินซึ่งประชาชนจะต้องรู้เหมือนกับ ว่าเป็นโรงเรียนสื่อแห่งแรกในสยามและยังได้ถ่ายทอดอุดมการณ์ การปกครองด้วยบทความ “กระษัตริย์เมืองยูไนติเตสเต็ด”

“เมืองยูไนติเตสเต็ดมีกระษัตริย์, ได้ยินข่าวเป็นปรำปรามว่า, ไม่มี กระษัตริย์ มีแต่เปรสิเดนต์, ที่ผู้ราษฎรจัดเลือกตั้งขึ้นไว้, ให้เป็น เจ้าเมืองสี่ปี, เมื่อครบแล้วก็จัดเลือกใหม่....แต่เมืองยูไนติเตสเต็ดไม่มี กษัตริย์ก็จริงมีแต่กอนสตีติวชั่นคือกฎหมายอย่างหนึ่งชั้นๆ เป็นแบบ อย่างสำหรับจะให้เจ้าเมืองรักษาตัวและรักษาเมืองตามกฎหมายนั้น “เมื่อตั้งขึ้นเป็นเจ้าเมืองต้องสาบาลตัวว่าจะรักษาบทกอนสตีติวชั่นให้ ถูกถ้วนตามสติปัญญา....บทกอนสตีติวชั่นตั้งไว้ต่างกระษัตริย์ ถ้า แม้นเปรสิเดนต์จะหักทำลายกอนสตีติวชั่นเมื่อใดก็คงจะเป็นโทษใหญ่ เมื่อนั้น

การเกิดของบางกอกรีคอร์ดอร์จึงมีความสำคัญยิ่งต่อสยาม จนมีชาวอังกฤษเขียนมาสรรเสริญว่านี่คือเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ เคยเกิดขึ้นในประเทศนี้ เป็นจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ บางกอกรีคอร์ดอร์ฉบับภาษาอังกฤษ (Letter to editor....Bangkok Recorder, Monday, Jan.16th,1865)

แต่บางกอกรีคอร์ดอร์ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างราบรื่นเนื่องจากความแปลกแยกอย่างยิ่งกับสังคมไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต้องเลิกออกหลังจากอยู่ได้ปีกว่าๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ต้องเลิกออกเพราะถูกกดดันจากทูตฝรั่งเศสซึ่งบริดเลเซียนโจมตีเรื่องความฉ้อฉล เรื่องนี้บริดเลถูกกดดันอย่างหนักทั้งจากฝรั่งเศสและจากทางการและในที่สุดก็ต้องเลิกออกหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เนื่องจากแพ็คคิตที่ถูกทูตฝรั่งเศสฟ้องร้องต่อศาลจนต้องเสียค่าปรับไปจำนวนหนึ่งและเลิกออกหนังสือพิมพ์

เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของสงครามข้าวสารหรือการแย่งชิงอำนาจทางข้าวสารครั้งที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นสงครามที่แย่งชิงนิยามว่าสังคมที่ดีควรจะเป็นเช่นใดซึ่งเป็นการตั้งคำถามแบบตะวันตก เรื่องการแย่งชิงนิยามในมณฑลข้าวสารนี้มีความสำคัญเพราะถ้านิยามของฝ่ายใดติดตลาดก็เท่ากับสังคมยอมรับเช่นถ้าให้นิยาม “คนดี” ว่าคือคนไม่คอร์รัปชั่นและสังคมก็เห็นคล้อยตาม วาทกรรมนี้ก็ได้รับการยอมรับเป็นหลักในการพิจารณาประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวาง

บริดเลเข้ามาในยุคที่สหรัฐอเมริกากำลังตื่นตัวด้วยกระแสแนวคิดมนุษยภาพก่อนเกิดสงครามกลางเมืองและนำทัศนะความทันสมัยแห่งยุคแสงสว่างที่เรียกกันว่า “ความคิดวิไลซ์” เข้ามาสถาปนาบนแผ่นดินสยาม สัจธรรมแห่งยุคแสงสว่างว่าด้วยระบอบประชาธิปไตย เทคโนโลยี และคริสต์ศาสนา ถูกนำมาตั้งแสดงเพื่อให้คนที่ฝรั่งมองว่าด้อยความเจริญกว่าต้องยอมรับ วาทกรรมนี้มีชาวสยามกลุ่มหนึ่งซึ่งมีการศึกษาดีสำหรับสมัยนั้น เรียกได้ว่าเป็น

ปัญญาชนหัวก้าวหน้าให้ความสนใจและยอมรับ พวกเขาเริ่มเข้ามา
สู่มณฑลแห่งข้าวสารและตั้งป้อมค้ำนวิีคิดแบบอนุรักษนิยม

ในเวลานั้นราชสำนักสยามคือสถาบันที่ต้องรับแรงกระแทก
จากคลื่นตะวันตก นิยามความหมายของ “ความศิวิไลซ์” แบบไทย
จึงเกิดขึ้น เริ่มด้วยการตอบคำถามครั้งแล้วครั้งเล่าว่าการปกครองที่
ดีที่สุดสำหรับสยามคืออะไร ตอบว่าเป็นการปกครองระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่องค์พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงทศพิธราช
ธรรม พระมหากษัตริย์เป็นประจูดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงสว่างไปได้
ทั่วพระราชอาณาเขต และสังฆธรรมแห่งพุทธศาสนาต่างหากที่ถูกแท้
ส่วนเทคโนโลยีของชาติตะวันตกนั้นก็ต้องยอมรับว่าเป็นเครื่องหมาย
ของความเจริญของทุกประเทศในโลก ในเรื่องนี้สยามยอมรับสินค้า
ตะวันตกทั้งเครื่องจักร เครื่องประดับ เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ
เพื่อแสดงให้เห็นว่าเราก็เป็นชาติศิวิไลซ์เหมือนกัน

และแล้วการช่วงชิงอำนาจทางข้าวสารก็เกิดขึ้นเมื่อฝรั่งมี
เครื่องพิมพ์ ในเวลาต่อมาเราก็สามารถตั้งโรงพิมพ์เองได้และผลิต
ข้อมูลข้าวสารออกมาตอบโต้

โกศลกิจจานุกิจ:จุดเริ่มต้นของการตอบโต้กับมิชชันนารี

จุลสารเล็กๆชื่อ โกศลกิจจานุกิจ คืองานที่ขุนนางไทยคือ
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดีเขียนขึ้นเพื่อตอบโต้กับหมอ
สอนศาสนาที่ชักจูงให้คนไทยไปเข้ารีตเป็นคริสเตียนเพื่อให้พระเจ้า
โปรดปราน

“ข้าพเจ้าเห็นว่า คนที่เขาไม่ได้เข้ารับ เขาก็ยังมีทรัพย์สินเงินทองมีความสุขความสบายมาก พวกเข้ารับที่อยู่ในประเทศสยามนี้ก็มาก ไม่เห็นผู้ใดมีความเจริญงั่งมี

....หมอบแก้วว่า “พวกเข้ารับนี้เขาถือศาสนาไม่จริง พระจึงไม่โปรดเขา”

ดร นิธิ เอียวศรีวงศ์ วิจารณ์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับสามัญชนว่าเป็นเสมือนเสียงกลองที่ตีเรียกความสามัคคีสามัญชนเหมือนคนพายเรือที่แล่นไปอย่างมีจังหวะโดยฟังเสียงกลองจากชายฝั่ง ผู้ที่ตีกลองก็คือผู้มีอำนาจที่สั่งประชาชนให้ช่วยกันขว้าง แต่บางครั้งคนตีกลองก็ถูกแย่งไม้ตีกลองเพราะใครๆ ก็หวังจะเข้ามาควบคุมมวลชนด้วยกันทั้งนั้น

ตัวละครที่ออกมาเล่นในมณฑลข้าวสารยุคเริ่มแรกฝ่ายไทยก็คือผู้ครอบครองมณฑลแต่เดิม พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ออกหนังสือพิมพ์ ดรุโณวาท (๒๔๑๗-๒๔๑๘) ความหมายของชื่อก็คือ “คำสอนของเด็กหนุ่ม” เนื่อหาเน้นสรรพความรู้ได้แก่ นิทาน สาระคดี ร้อยแก้วหรือร้อยกรอง เกี่ยวกับศาสนา จริยธรรม ข่าวกในประเทศ มักคัดมาจากคติความในศาลเนื้อหาเกี่ยวกับความศิวิไลซ์ (ส่วนใหญ่แปลจากบางกอกกรีคเตอร์) มีบทความพรรณนาโลกกลมและหมุนรอบดวงอาทิตย์ เรื่องคนที่ทำรถไฟขึ้นแต่แรกเดิม ประวัติของ “ยอศชติวิลชัน” เรื่องหนังสือพิมพ์สร้างความเจริญ เรื่องกษัตริย์เมืองยูไนติเตสแตต

ดร.โนวาท เป็นเสมือน “เสียงกลอง” จากราชสำนักซึ่ง
ทางเดินแก่คนไทย

“แลการเจริญที่จะบังเกิดขึ้นนั้น, ก็ต้องอาศัยหนังสือพิมพ์บอก
ข่าวดีแลร้าย, เพราะธรรมเนียมไทยยังไม่มีใครอาจตีพิมพ์, แล
สรรเสริญในหนังสือพิมพ์นี้ได้

“ซึ่งประเทศสยามเจริญเร็วในการสืบลีเสดนี้, ควรจะว่าเหมือน
เมืองญี่ปุ่น, ต้องกลัวแต่สิ่งเดียว,คืออย่าให้เร็วนัก, ข้าพเจ้าหวังใจว่า
ท่านผู้ถูกขามีสติปัญญาจะได้ชี้แจงให้ท่านทราบว่ธรรมเนียม
ยุโรป, แม้นว่าธรรมเนียมนั้นเป็นธรรมเนียมดีในชาวยุโรป, ถ้าจะเอา
มาใช้ที่ประเทศเอเชียต้องช้าๆสักหน่อย, จะเอามาในทันใดไม่ได้
แม้นว่ากิริยาคนนั้นเป็นคนสอนง่าย ถ้าจะเปลี่ยนธรรมเนียมเข้าใจ
ว่าเขายังถือธรรมเนียมโบราณแข็งแรงนัก”

นอกจากหนังสือพิมพ์ “เสียงกลอง” จากขุนนาง ยังปรากฏ
ในแบบเรียนยาวชนของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีและหลวงญาณ
วิจิตร ร.ศ.๑๒๔)

“ถามว่า พระมหากษัตริย์องค์เดียว ทำไมจึงมีพระเดชานุภาพ
ปราบร้ายครอง ความสุขของคนได้ตลอดพระราชอาณาเขตร์
ตอบว่าข้อนี้พึงแลดูดวงอาทิตย์ในฟ้านั้นเถิด, ดวงเดียวเท่านั้นเวลา
กลางวันทำไมจึงมีรัศมีส่องแสงสว่างไปได้ตลอดโลก.....

พระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ก็พระเดชานุภาพปกครองแผ่ไปได้
ทั่วพระราชอาณาเขตร์, เหมือนดวงอาทิตย์ดวงเดียวส่องสว่างไปได้
ทั่วโลก”

“คำศิวาลัยส์....ก็คล้ายกับคำในภาษาไทยเราว่า “เจริญดีแล้ว” นั่นเอง และจงอธิบายออกไปอีกให้กว้างขวางก็คือ “มนุษย์”ชาติใดที่เรียกว่า “ศิวาลัยส์” แล้วนั่นคือเป็นผู้ที่มีความรู้จักผิดชอบประพฤติดนถูกต้องตามธรรมจรรยา....พูดแต่่ง่ายๆก็คือคนชาติศิวาลัยส์นั่น คือคนประพฤติตนเป็นผู้ดี มีความสุภาพรียบ....ราษฎรพลเมืองย่อมช่วยกันตั้งใจทำการงานบ้านเมืองจึงเจริญ”

ผ่านกลไกราชการ คำสอนแก่ประชาชน โดย หลวงประเสริฐ อักษรนิตี, แบบสอนอ่าน, ๒๔๔๔

“พึงแลดูดวงอาทิตย์ในฟ้านั้นเถิด, ดวงเดียวเท่านั้นเวลากลางวันทำไมจึงมีรัศมีส่องแสงสว่างทั่วไปได้ตลอดโลก, ถ้าหากเป็นคราวเกิดโลกมืด เราจะจุดโคมขึ้นให้มาสัก๑๐๐ดวง, ก็คงไม่สว่างเท่าดวงอาทิตย์, พระมหากษัตริย์พระองค์เดียว, ก็พระเดชานุภาพปกครองแผ่ไปได้ทั่วพระราชอาณาเขตร์, เหมือนดวงอาทิตย์ดวงเดียวส่องสว่างไปได้ทั่วโลก....เจ้านั้นต้องประพฤติอยู่ในมารยาตร์ของเจ้าเปรียบความประพฤติแลสะอาด ก็คล้ายๆพระอรหันต์” ตัวอย่างจากธรรมจรรยาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี “อย่าลืมนะเราเป็นคนรักชาติของเรา และรักพระเจ้าอยู่หัวของเรามากกว่าตัวเราเอง”

มณฑลอันตราย

มณฑลข้าวสารที่เคยล่องลอยอยู่บนท้องฟ้าเกิดอันตรายเมื่อสามัญชนหัวก้าวหน้า ก้าวล่วง รุกล้ำ บุกรุก เข้าไปในมณฑลแห่งข้าวสาร ความรู้ การปกครอง แม้กระทั่งในด้านการคมนาคมขนส่ง

วิกฤตอุดมการณ์ระหว่างชนชั้นสูงกับสามัญชนหัวก้าวหน้าเกิดขึ้นเพราะชนชั้นสูงต้องรักษาอำนาจในการเป็นเจ้าของความรู้ แต่กระบวนการผลิตความรู้(แท่นพิมพ์ หนังสือพิมพ์) และความรู้จากตะวันตก “รั่ว” ไปสู่ราษฎรแล้วโดยไม่สามารถจะควบคุมได้ สามัญชนพยายามแย่งชิงอำนาจทางการปกครองและการเป็นเจ้าของความรู้จากเจ้าโดยอาศัยพลังคลื่นอารยธรรมตะวันตก และด้วยการลอกเลียนแบบอุดมการณ์และวาทกรรมจากต่างประเทศ

คนไทยที่มีการศึกษาบางกลุ่มที่มีความสนใจในความเจริญแบบตะวันตกมองว่าสยามอาจถึงเวลาต้องเปลี่ยนแปลงหลังจากกลุ่มมิชชันนารีออกหนังสือพิมพ์ “ปัญญาชนสยามหัวก้าวหน้า” กลุ่มนี้ได้ผันตัวเองเข้าสู่วงการสื่อและปลดปล่อยข่าวสารให้ “รั่ว” ลงมาสู่ประชาชน เป็นข่าวสารที่بردเลเร็มตันก่อนหน้านั้น เป็นข่าวสารที่ว่าด้วยวิถีชีวิต การเมืองการปกครอง ศิลปะวิทยาการของโลกตะวันตกอันเป็นอีกซีกหนึ่งของโลกซึ่งคนไทยไม่เคยรับรู้มาก่อน ดังนั้นเมื่อฝรั่งทำสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ทำให้คดีฟ้องร้องระหว่างคนไทยกับชาวต่างชาติต้องไปขึ้นศาลต่างประเทศ การแย่งชิง “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” คือการแย่งชิงสิทธิอำนาจทางข่าวสารที่เคยไหลในชั้นสูงให้ไหลลงสู่เบื้องล่างก็เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ในระดับตัวแสดงบนเวทีข่าวสารที่นอกเหนือจากกลุ่มคนชั้นสูง ประกอบด้วยกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าเริ่มจาก ก.ศ.ร.กุหลาบ เขาออก สยามประเพณีสุนทโรวาทพิเศษ ๒๔๔๐-๒๔๔๑ เน้นเรื่องวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และความศิวิไลซ์งานของเขาเท่ากับการก้าวล่วงเข้าไปในมณฑลจารีตเดิม ได้แก่

มณฑลแห่งความรู้ มณฑลแห่งวัฒนธรรม ซึ่งเทียนวรรณได้รูกำลัง
เข้าไปมากขึ้นสู่มณฑลการปกครอง มณฑลการสื่อสาร ทำให้กลายเป็น
เหมือน “การทำหาย” จารีตที่สามัญชนไม่เคยทำมาก่อน

ก.ศ.ร.กุหลาบ นามจริง กุหลาบ ตฤณยานนท์ (๒๓๗๗-
๒๔๖๔) ออกสยามประเภทสุนทโรวาทพิเศษ(๒๔๔๐-๒๔๔๑) ก้าว
ล่วงเข้าไปในมณฑลความรู้แบบจารีตโดยการนำเสนอประวัติศาสตร์
ซึ่งแต่เดิมจะเห็นได้ว่า พระราชพงศาวดารกัณฑ์ จดหมายเหตุของชาติ
กัณฑ์ เรื่องราวเหล่านี้ผู้ผลิตคือปัญญาชนระดับสูงเป็นส่วนใหญ่ นายกุหลาบ
สร้างห้องสมุดและเรียกตัวเองเป็นอาจารย์ ซ้ำถูกกล่าวหาว่า
ขโมยตำราหลวงแล้วเอาบิดเบือนทำให้ได้ชื่อว่าเป็นนัก “กุ”

การ “ฉกชิง” ความรู้ที่เคยถูกตีกรอบแคบๆ ขยายออกไปถึง
การล่วงล้ำเข้าไปในมณฑลทางวัฒนธรรม เขานำเสนอวิถีชีวิตของ
คน “ศิวิไลซ์” ในรูปของ “คนโก้” : สวมรองเท้าหุ้มส้นหรือ
อินเตอร์ ใช้เสื้อในลินินอย่างบาง...ใช้นาฬิกาพกทองคำอย่างบาง...
สูบล้อห้องห้ายพระปฏิบัติ ผ้าเช็ดหน้าลินินเนื้อหนาย่างยุโรป สูบ
บุหรืออียิปต์กันทองหรือไม้ก้อก ไม้ขีดไฟสวีเดน...พุตฝรั่งแกมไทยทั้ง
ในเวลาเมาและไม่เมา เขาวาดภาพให้เห็นโลกวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับ
สาเหตุแผ่นดินไหว ต้นเหตุเรือกลไฟในกรุงสยาม และเล่าถึงความ
เจริญทางเศรษฐกิจที่ใช้ธนบัตรเป็นเครื่องมือการแลกเปลี่ยนทาง
การค้า

การล่วงล้ำมณฑลจารีตดำเนินต่อไปด้วยงานของ เทียนวรรณ
หรือ ต.ว.ส.วินณาโก (๒๓๘๕ - ๒๔๕๘) เทียนวรรณรุกเข้าไปทั้งใน
มณฑลความรู้ วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การปกครอง การสื่อสาร

ทั้งจากการสนทนากับผู้คนและการออกสิ่งพิมพ์ ตูลวิภาคพจนกิจ (๒๔๔๓) และศิริพจนภาคซึ่งรวบรวมงานเขียนระหว่างอยู่ในคุก

การรุกเข้าไปในมณฑลของความรู้และสื่อมวลชน

ถ้าอยากรู้ดูอ่านสารหนังสือ
ซึ่งมีชื่อบอกวิชาอย่าหยุดหย่อน
ให้เหมือนเราเผ่าชราที่อาทร
ไม่หยุดหย่อนเขียนอ่านวิจารณ์เอ๋ย
(น้ำกระสายแซก)

เทียนวรรณเป็นคนหัวทันสมัยและได้รับอิทธิพลตะวันตก จากความสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาเมืองไทย เขา เสนอให้ตั้งมหาวิทยาลัยลอยน้ำ ให้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดวิชาซีพการ แพทย์และการช่างและเห็นความสำคัญของบทบาทและหน้าที่ของ หนังสือพิมพ์ที่จะต้องเป็นเหมือนกล้องส่องทางไกล เป็นเหมือนขน นกที่ไหวไปตามกระแสเหตุการณ์ต่างๆ และต้องมีเสรีภาพในการพูด

รุกเข้าไปในมณฑลทางวัฒนธรรม โดยวิจารณ์ว่าการนุ่งห่ม ของคนไทยไม่ทันสมัยและคนไทยดีแต่หวังจะเข้ารับราชการทำให้ ทำการค้าไม่เก่งเหมือนชาวต่างประเทศ เขาชู “ความศิวิไลซ์” แบบ ตะวันตกโดยโจมตีระบบทาส การมีเมียมาก และการที่ขุนนางผู้ใหญ่ จำนวนมากคอร์รัปชั่น

รุกเข้าไปในมณฑลการปกครอง โดยเสนอให้ตั้งปาลีเมนต์
ข้อเขียนของเขาที่รู้จักกันดีคือ

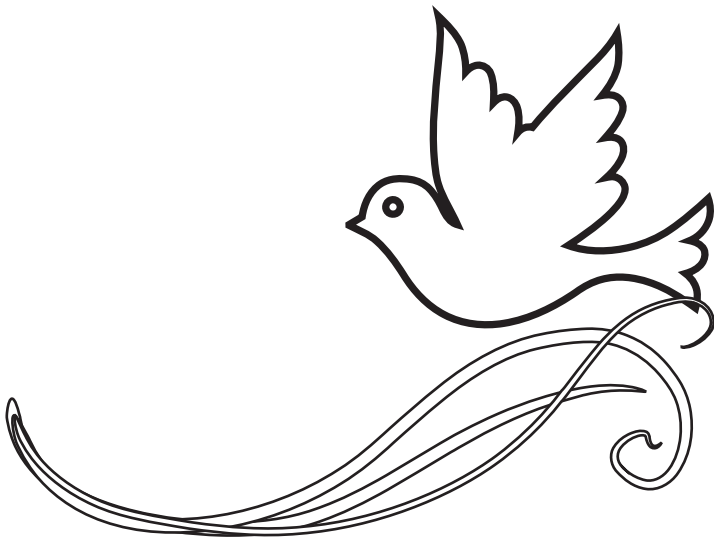
ขอให้เห็นเช่นเราผู้เฒ่าทัก
บำรุงรักษาชาติสยามศรี
ทั้งเจ้านายฝ่ายพลและมนตรี
จงเป็นศิวิไลซ์จริงอย่างนิงนาน
ให้รับหาปาลีเมนต์ขึ้นเป็นหลัก
ได้ซึกน้อมใจไพร่สมาน
เริ่มเป็นฟรีปรีดาอย่าช้ากาล
รักษากันเมืองเราช่วยเจ้านาย

และเสนอการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างทางวิศวกรรม
คมนาคม การสื่อสาร และการเงิน โดยให้ทำถนน ติดตั้งโทรศัพท์
โทรเลข ธนาคารพาณิชย์

ทั้งหมดนี้เป็นฉากที่ ๑ ของการ “พลิก” ยุคข้าวสารเข้าสู่
ยุคสื่อสารมวลชนครั้งที่ ๑ ฝรั่งจุดไฟแล้วคนไทยรับช่วงต่อ

PART II

ยุคสื่อสารมวลชน

บทที่ ๓

ฉากที่ ๒ ไฟลุกไหม้ในสงครามข่าวสารแห่งกรุง

รัตนโกสินทร์

พล็อตเรื่องคือ การต่อสู้ระหว่างจอห์น ลีค กับ พระอภัยมณี
จับลงด้วย พระศรีอริยเมตไตรย

อาจกล่าวได้ว่าบางกอกรีคอร์ดอร์นั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งยุค
แสงสว่างของโลกตะวันตกที่หลากไหลแบบบีบบังคับมาสู่สังคมที่
เดินไปช้าๆแบบโลกโบราณของสยาม จากหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เราจะ
มองเห็นถึงวิถีคิดของชาติตะวันตกที่ผ่านการต่อสู้เพื่อเสรีภาพอย่าง
รุนแรงจนมาถึงการยกมนุษย์ให้เป็นชีวภาพที่เจริญสูงสุดด้วยสติ
ปัญญาในขณะที่สยามยังยืนหยัดอยู่ในระบบอุปถัมภ์ที่ “ปัญญา”
ถูกจำกัดอยู่แต่ในบางกลุ่ม

นั่นทำให้เกิด “สงครามข่าวสาร” ซึ่งกินเวลานับเป็นศตวรรษ
พันธุ์ไม้จากเขตนาวายากจะบ่มเพาะในพื้นที่เขตร้อน มันไม่ค่อย
ยอมเจริญเติบโตแต่ก็ถูกประคับประคองจนกระทั่งแข็งแกร่ง
พอสำหรับเรื่องราวการพลิกยุคทางข่าวสารครั้งที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
โดยถูกประนีประนอมด้วยเรื่องราวของสังคมพระศรีอารีย์

ทัศนะเสรีภาพและความเสมอภาคของ จอห์น ล็อก (John Locke) และ วอลแตร์ (François-Marie Arouet) ผู้นำแห่งยุคแสงสว่าง รวมทั้งงานของจอห์น มิลตัน (John Milton) ที่ชื่อ Areopagitica(๑๖๔๔)ว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของสื่อสิ่งพิมพ์ ฅกเบนจามิน แฟรงกลิน (Benjamin Franklin) อัจฉริยะทางวิทยาศาสตร์ การเมืองการปกครองและวารสารศาสตร์ นำมาขยายในปี ๑๗๓๑ ในหัวข้อ “คำขอภัยแต่ช่างพิมพ์” (Apology to Printers) ว่า

“ช่างพิมพ์ (สื่อสิ่งพิมพ์) เราถูกสอนให้เชื่อว่าเมื่อมนุษย์มีความแตกต่างทางความคิด ทั้งสองฝ่ายย่อมมีสิทธิโดยเท่าเทียมกันที่จะพูดต่อสาธารณะและเมื่อความจริงและความไม่จริงได้รับการนำเสนออย่างเป็นธรรม ความจริงต้องชนะเสมอ”²

และยังขยายต่อไปอีกว่า

“หากปราศจากเสียซึ่งเสรีภาพ ปัญญาย่อมไม่มีอยู่ และเสรีภาพของประชาชนย่อมไม่มีอยู่หากปราศจากเสียซึ่งเสรีภาพในการพูด”³

อันนำไปสู่สงครามก๊อติสรภาพของสหรัฐอเมริกา

² “ Printers are educated in the Belief, that when Men differ in Opinion, both sides ought equally to have the Advantage of being heard by the Publick; and that when Truth and Error have fair play, the former is always an overmatch for the latter.

³ Without Freedom of Thought , there can be no such Thing as Wisdom; and no such Thing as Publick Liberty , without Freedom of Speech (Letter from Silence Dogood, printed in the New England Courant, July 9, 1722)

กระแสดความคิดแห่งยุคแสงสว่างหลากไหลมาพร้อมกับ
ลัทธิจักรวรรดินิยมถึงสยามยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นที่บรรทัดฐาน
ทางสังคมถูกระบุชัดในบทกลอนพระอภัยมณี “จะป้องกันมิให้ไพร่
ได้วิชา” และกรณีสั่งห้ามพิมพ์หนังสือบางชนิด ตลอดจนการกั้น
ขวางการวิพากษ์วิจารณ์เพราะในเวลานั้น “ธรรมเนียมไทยยังไม่มี
ใครอาจตีเตียน, แลสรรเสริญในหนังสือพิมพ์นี้ได้”

ท้ายที่สุดเมื่อเกิดปฏิวัติ ๒๔๗๕ คณะราษฎรยากที่จะทำให้
ราษฎรมีความเข้าใจในลัทธิประชาธิปไตยแห่งโลกตะวันตกได้ เรา
จึงเห็น “สังคมที่ตีที่สุด” ของไทยพุดจากประกาศของคณะราษฎร
ที่ว่า

....“สิ่งที่ทุกคนปรารถนาคือความสุขความเจริญอย่าง
ประเสริฐซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั่นก็จะพึงบังเกิดแก่
ราษฎรจริง ๆ ถ้วนหน้า” ซึ่งกุหลาบ สายประดิษฐ์ขยายความ
ดังนี้

“เขาได้อินมาว่า อ้ายเสรีภาพนี่มันเป็นของวิเศษหนักหนา มันดูราว
กับว่าเป็นต้นกัลปพฤกษ์ที่มีอยู่ประจำอยู่ทั้งสี่มุมเมืองในยุคที่
พระศรีอาริย์จะมาโปรด จนพวกเขาบางส่วนถึงกับซุบซิบกันว่า
“นี่พระศรีอาริย์ท่านลงมาโปรดแล้วหรือ?” และผู้ที่มีความเชื่อ
เช่นนั้นก็เปล่งอนุโมทนาสาธุ แล้วก็ยกมือท่วมหัว แล้วก็เงยหน้าขึ้น
มองดูฟ้า เป็นธรรมดาของพวกเขาที่ย่อมจะคิด ถ้าสิ่งใดที่ตีวิเศษ
ย่อมจะลงมาจากฟ้าฟ้าทั้งนั้น สิ่งที่ดีวิเศษจะโผล่ออกมาจากดินหา
ได้ไม่เพราะว่าบนพื้นดินนั้นมันย่อมเป็นได้แต่ที่สิ่งสูงของพวกที่โง่
เขลาอยากจนชั้นแค่นั่นเดียวกับพวกเขาทั้งหลายที่ได้ใช้ชีวิตกันมา

เช่นนั้นก็ไต่ฝ้าคอยวันที่จะถูกนำไปสู่ต้นกลัปพฤกษ์และรับเอา
สิ่งของต่างๆจากต้นกลัปพฤกษ์นั้น”⁴

ฉากที่ ๒

ไฟลูกกลม : บรรทัดฐานทางจารีต และการเกิดปัญญาชน
หัวก้าวหน้า

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สยามก็มีได้แตกต่างจากสังคม
โบราณทั่วไปที่หนังสือเป็นสิ่งที่แพร่กันอยู่ในวงแคบ บางครั้งหนังสือ
ก็ถูกมองว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ บางครั้งก็ถูกมองว่าเป็นของสูงเฉพาะ
ของชนชั้นสูง บางครั้งก็ถูกมองว่าเป็นของพระภิกษุ หรือเป็นของ
ผู้ชาย ถ้าอธิบายง่ายๆแบบกุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็ต้องบอกว่าคนไทย
ในอดีตมองหนังสือว่าอยู่บนฟ้า

พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐเล่าว่าพยายแแก้ว
คนหนึ่งกำลังเอาสมุดข่อยไปเผาเพื่อเอามาทำด้วยารักษาโรค พวก
หมอผีเขียนตัวอักษรลงไปในบนแผ่นหนังเพื่อเอาไปทำคุณไสยจนเป็นที่
หวาดกลัว หนังสือกฎหมายเป็นหนังสือต้องห้าม เมื่อครั้งที่นาย
โหมดเอาหนังสือกฎหมายไปให้หมอบรัดเลพิมพ์เพื่อให้คนสามัญรู้
กฎหมายมากขึ้นแต่กลับถูกริบและนำไปบรรจุที่เจติยวัดสระเกศ
และนิราศหนองคายของหลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) ถูกสั่ง
เผา ในสังคมไทยซึ่งให้ความเคารพนับถือพระภิกษุเป็นอย่างสูงถือว่า
พระคือผู้สอนพระธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งรวบรวมไว้เป็น

⁴ ศรีบูรพา , แลไปข้างหน้า

พระไตรปิฎกซึ่งเก็บรักษาไว้อย่างดีในตู้หรือมณฑปสลักลวดลาย
พระภิกษุยังเป็นผู้ให้ความรู้ทางศาสนาแก่กุลบุตรซึ่งเป็นชายเท่านั้น
ดังประเพณีที่ให้ผู้ชายบวชเพื่อ “เรียน”

วรรณกรรมพระอภัยมณีแสดงว่าความรู้เป็นของเจ้านาย
โดยประเพณี

อันสองท่านราชครูนั้นอยู่ตึก
จดจารึกอักษรไว้หน้าบ้าน
เป็นข้อความตามมีวิชาการ
แสนชำนาญเลิศลภภาพไตร
แม้ผู้ใดใครจะเรียนวิชามัง
จงอ่านหนังสือแจ้งแกลงไข
ถ้ามีทองแสนตำลึงมาถึงใจ
จึงจะได้ศึกษาวิชาการ.....
ซึ่งดนตรีตีค้ำไว้ถึงแสน
เพราะหวงแหนกำชับไว้คับขัน
ใ้ประสงค์ตรงทรัพย์สิ่งสุวรรณ
จะป้องกันมิให้ไพร่ได้วิชา
ต่อกษัตริย์เศรษฐีที่มีทรัพย์
มาค้ำนบจึงได้ตั้งปรารภนา
จงคืนเขาบุรุษรักษนครา
ให้ชื่นจิตพระบิดาและมารดรฯ

และความรู้อันชนชั้นสูงพึงศึกษาก็ได้แก่วิชาการที่จะรักษาชาติ
บ้านเมืองไว้ ดังบทกลอนต่อมาที่ว่า

ท้าวสุทัศน์พึงอรรถโอรสราช
บรมนาถขัดข้องให้หมองศรี
โกรธกระที่บบาทาแล้วพาที
อย่าอวดดีเลยกูไม่พอใจฟัง
อันดนตรีปี่พาทย์ตะโพนเพลง
เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโขนหนัง
แต่พวกกูผู้หญิงที่ในวัง
มันก็ยังเรียนรำได้ชำนาญ
อันวิชาอาวุธแลโล่เขน
ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสื่อเชื้อทหาร
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิสดาร
มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด
ลูกกาลิมีแต่จะขายหน้า
ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
จะให้อยู่เวียงวังก็จังไร
ชอบแต่ใส่คอส่งเสียจากเมือง

เสี่ยวฮุดเส็ง สิบญี่เรื่อง เปิดพื้นที่แห่งการสู้รบทางข้าวสาร

เขาเป็นชาวจีนที่ย้ายมาตั้งรกรากอยู่ในสยามเขาออกหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ (๒๔๕๐ - ๒๔๖๖) เป็นผู้ต้อนรับ ดร.ชุนยัดเซิน เมื่อลี้ภัยมาไทย ๒ ครั้งคือเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๔๖ และ พ.ศ. ๒๔๕๑ สนับสนุนแนวคิดปฏิวัติของชุนยัดเซิน โดยเฉพาะเมื่อชุนยัดเซินปฏิวัติสำเร็จในปี ๒๔๕๔

“จีนโนสยามวารศัพท์” เปิดหน้าหนังสือพิมพ์ให้นักเขียนอิสระได้แสดงความคิดเห็นและกลายเป็นพื้นที่สำหรับงานเขียนของนักคิดไทยหลายคนที่มีทัศนคติเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น กลุ่มยังเติร์กที่ก่อการกบฏในปีพ.ศ. ๒๔๕๔ แต่การที่ได้ซบซิดปีละ ๔๐๐๐ ทำให้เขาบอกว่า “ต้องผินพุดในสิ่งที่บังคับพุด” แต่ความเห็นใน “จีนโนสยามวารศัพท์” มีอิทธิพลต่อนักคิดไทยอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจุดประเด็นเรื่องสาธารณรัฐ

ยังเติร์ก คือทหารหนุ่มกลุ่มหนึ่งผู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง จุดเกิด คือรร.นายร้อยทหารบก ภายใต้การบัญชาการของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถผู้สร้างแรงบันดาลใจ โดยตั้งแต่ปี ๒๔๔๙ นายทหารหนุ่มกลุ่มนี้ได้อาศัย “ยุทธโกษา” เป็นสื่อความคิดที่สำคัญ มีการรวมกลุ่มวิพากษ์เหตุการณ์นอกประเทศ เขียนถึงความเจริญของญี่ปุ่น การปฏิวัติในจีน และความจำเป็นต้องมี “ปาเลียมেন্ট” เพื่อแก้วิกฤตของชาติ ปลุกฝังให้รักชาติ ศาสนา บ้านเมือง วิจารณ์ว่ารัฐบาลไม่เอาใจใส่พลเมือง ทำให้พลเมืองขาดคุณภาพ

ยังเติร์กมีส่วนสำคัญในการกบฏ ผู้ทำการมี ๑๐๖ คน ถูกจับกุมเมื่อ ๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๕๔

งานของเซียวฮุดเส็งและกลุ่มยังเติร์กทำให้ไฟแห่งการลอกเลียน ลัทธิตะวันตกบานปลาย เพราะจีนโนสยามวารศัพท์เป็นหนังสือพิมพ์ ใหญ่ที่มีผู้อ่านทั้งไทยและจีน ส่วนกลุ่มยังเติร์กเข้ามาอธิบาย วิธีปกครองตะวันตกทั้งประชาธิปไตยและโซเซียลิสต์ให้กระจ่างชัดขึ้น ในขณะที่เหตุการณ์นอกประเทศเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย เกิด การปฏิวัติในตุรกี ปฏิวัติในจีน ข่าวสารว่าด้วยการปฏิวัติหลากหลาย มาจากนอกประเทศ ฝ่ายนักหนังสือพิมพ์ไทยก็ชี้ให้เห็นว่าถึงเวลาที่ สยามจะต้องปฏิวัติตัวเองไปสู่ความศิวิไลซ์เช่นญี่ปุ่นได้แล้ว

ประชาชนไร้สิทธิ ไร้เสียง

แต่ทั้งหมดนี้ก็ยังเป็นการแย่งชิงกันระหว่างกลุ่มอำนาจเก่า กับอำนาจใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษา ประชาชนทั่วไปยังไม่มี ความรู้ และไม่มีแรงกระตุ้นใดที่รุนแรงพอจะกระตุ้นสิทธิในการรับรู้ ของประชาชนแตกต่างจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในยุโรป

นับตั้งแต่ยุคหมอบรัดเลเป็นต้นมณฑลข้าวสารปรากฏ รอยร้าว ข่าวสารจากระดับสูงก็ดี จากนอกประเทศก็ดี ค่อยๆ ไหลลง สู่ภาคประชาชนที่เล็กละน้อยโดยผู้ยึดครองกระแสข่าวสาร ดั้งเดิมไม่ได้พยายามอุดรอยร้าวนั้นนักแต่ใช้วิธี “สอน” ให้สามัญชน ได้รับรู้ถึงสิ่งที่เป็นไปได้ในโลกภายนอก สังคมไทยเป็นสังคมของการสอน ผู้ทรงภูมิรู้(จากท้องฟ้า) ไม่เห็นตเห็น้อยในการสร้างกรอบนิยามที่

อธิบายว่า สิ่งที่เราเห็นใหม่ๆ เหล่านั้นคืออะไร และอะไรคือเป้าหมายของสังคมไทย อะไรคือ “แสงสว่าง” ของไทยที่ต่างจากโลกตะวันตก

กรอบคิดของตะวันตกขยายมณฑลกว้างออกไปเรื่อยๆ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ที่ไม่ทรงปิดกั้นข่าวสารหลากหลายลงสู่สามัญชนในระดับที่เข้าถึงผู้อ่านออกเขียนได้ และส่งอิทธิพลถึงกลุ่มคนหัวก้าวหน้าที่มีการศึกษา การได้วาทกรรมว่าด้วยสังคมที่ดีคืออะไรเป็นไปอย่างเข้มข้น

แต่การนำเสนอทัศนะที่ก้าวหน้าระดับปฏิบัติเชิงโครงสร้าง อาจจะเร็วเกินไปสำหรับสังคมไทยในขณะนั้น กุหลาบ สายประดิษฐ์ กลุ่มยังเติร์ก เรียกร้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบนายกับบ่าว ไปสู่มนุษยภาพที่มนุษย์ทั้งหลายเท่าเทียมกัน มันคือการประกาศอิสรภาพทางวัฒนธรรมที่ผู้น้อยต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่และการเปิดโอกาสแห่งการสร้างสรรค์วิถีชีวิตของตนเองโดยไม่ต้องมีใครมาจัดการ เปิดโอกาสในการวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครอง และการยื่นหยัดในทัศนะสังคมที่ดีคือสังคมประชาธิปไตย ทัศนะเช่นนี้มีผู้รับสืบทอดผ่านนักหนังสือพิมพ์หัวก้าวหน้าสมัยจอมพล ป พิบูลสงคราม เช่นมาลัย ชูพินิจ สุภา ศิริमानนท์

แต่การต่อสู้ในมณฑลข้าวสารของคนกลุ่มนี้เป็นไปด้วยความยากลำบาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้อำนาจแบบอ่อนทั้งที่ทรงอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่หลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ สิ่งก็ตามมาคือการใช้อำนาจแบบเข้มข้น นักหนังสือพิมพ์ที่เป็น

เจ้านายเอง ได้แก่ มจ.อากาศดำเกิง และ มรว.นิมิตรมงคล เนาวรัตน์ อรรถาธิบายถึงความทุกข์อันเกิดจากการไร้เสรีภาพ และประกาศ ภาวะแห่ง “ยุคทมิฬ”

“ผู้นำแห่งประเทศได้จับกุมประวัติกษัตริย์ของตนไปทำทารุณกรรม จำนวนมากขึ้นทุกที รัฐบาลอาจไม่รู้ว่าการกระทำเช่นนี้เป็นการ ตัดทอนโอกาสแห่งความเจริญของชาติ รุ่งอำนาจผู้อ่านไปสู่ความตาย ภาวนาอยู่อย่างเดียวว่า ขอให้ชาติไทยพ้นจากยุคทมิฬเสียโดยเร็ว.....” (ม.ร.ว.นิมิตรมงคล เนาวรัตน์, เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏ 2 ครั้ง)

เป็นช่วงเวลาที่เราได้เห็นชนชั้นสูงถูกกดขี่ด้วยอำนาจ และ ยิ่งชี้ให้เห็น “การพลิก” ของมณฑลข้าวสารสู่ระดับแนวราบมากขึ้น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็ต้องไปพร้อมกับการพลิกระบอบการปกครอง ไปด้วย แต่ในความเป็นจริงยังมีการยึด และมณฑลข้าวสารเปลี่ยน จากการต่อสู้ระหว่างชนชั้นสูงกับมิชชันนารี ระหว่างชนชั้นสูงกับ สามัญชน ไปสู่การต่อสู้ระหว่างฝ่ายขวากับฝ่ายซ้าย

กุหลาบ สายประดิษฐ์ วิเคราะห์การปฏิวัติของคณะราษฎร ว่าเป็นการปฏิวัติที่สามัญชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและไม่เข้าใจ การ ประกาศประชาธิปไตยในมณฑลข้าวสารจึงจบลงด้วยการรอมชอม ด้วยทัศนะ “ยุคพระศรีอารย์” ที่ชาวพุทธจะเข้าใจได้ดีกว่า ส่วน คณะราษฎรก็ก้าวเข้ามาเป็นคณะปกครองรุ่นใหม่ เริ่มต้นด้วยการ ปิดหนังสือพิมพ์เสียเกือบ ๒๐ ฉบับ

กรอบคิดของฝ่ายขวาที่เริ่มต้นด้วยการกล่อมเกลียดด้วยวัฒนธรรมประเพณีไทยค่อยปรับเปลี่ยนเป็นความรุนแรง อุดมการณ์กลุ่มยังเติร์กที่มุ่งหวังจะเปลี่ยนประเทศระดับโครงสร้างไปเป็นสังคมแห่งความเท่าเทียมกลับแปรสภาพไปเป็นขว้างจัด ยุทธโฆษ ที่เคยเป็นสื่อของกลุ่ม “ยังเติร์ก” หัวก้าวหน้าเปลี่ยนเป็นสื่อของ “ท่านผู้นำ” ซึ่งยังได้สร้างหนังสือพิมพ์ของกลุ่มตนเองเช่น “ประชาธิปไตย” ของจอมพล ป “สารเสรี ไทยรายวัน” ของจอมพลสฤษดิ์ การเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาของคณะราษฎรทำให้มองได้ว่าอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่สร้างขึ้นมานั้นแท้ที่จริงก็เป็นเพียงภาพมายาซึ่งพวกเขาไม่ได้ยึดถืออะไรจริงจังนัก

การควบคุม หรือการแทรกแซงสื่อ ทำให้มณฑลข้าวสารของไทยเต็มไปด้วยความผันผวน หลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ นักหนังสือพิมพ์ไทยหลายคนหนีไปอยู่ต่างประเทศ หนังสือพิมพ์ต้องหนีไปหาเรื่องโครมครามทางสังคม ข่าวดารา ข่าวอาชญากรรม โทรกที่ศันเฟื่องฟูด้วยละครหลังข่าว ถึงแม้จะเกิดสถาบันการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์และวารสารศาสตร์ก็ยากที่จะปรับปรุงคุณภาพของสื่อให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนได้

เรื่องราวของสื่อมวลชนในสหรัฐอเมริกาชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่ อำนาจและอิทธิพลของสื่อมวลชน สิ่งเหล่านี้ถูกถ่ายทอดสู่แผ่นดินสยามตั้งแต่ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ซึ่งจะเล่าเป็นสามฉาก ฉากที่ ๑ คือบริดเลจดูไฟในนาคร และฉากที่ ๒ คือไฟลูกกลมจันดับไม้ไผ่ และฉากที่ ๓ ที่จะเล่าต่อไปคือข้าวสาร “ไหล” มาสู่ประชาชนในยุคสื่อสารมวลชนหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕

บทที่ ๔

ฉากที่ ๓ ข่าวสาร “ไหล” มาสู่ประชาชนในยุคสื่อสารมวลชนและการปฏิวัติ ๒๔๗๕

ในระหว่างการพลิกจากยุคจารีตมาสู่ยุคทันสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ทรงรักษาสีทิวอำนาจแห่งราชสำนักด้วยการอรรถถาธิบายในอัตลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์และนักปราชญ์ ทรงได้รับการศึกษาแบบตะวันตก จึงมีความเข้าใจในโลกยุคใหม่ตลอดจนสถานการณ์ต่างประเทศเป็นอย่างดี ทรงเข้าสู่มณฑลการสื่อสารด้วยการพระราชนิพนธ์บทความจำนวนมากลงหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษช่วยให้ข่าวสารหลายด้านหลากไหลลงสู่มวลชนจำนวนหนึ่งที่อ่านหนังสือพิมพ์

พระทศนะที่ทันสมัยของพระองค์เป็นเสมือนการบรรจบกันระหว่างยุคจารีตกับยุคสมัยใหม่ ซึ่งพระองค์ในฐานะที่เป็นผู้นำชาติก็ได้ทรงกำหนดพระบรมราโชบายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมและส่งผ่านสื่อสิ่งพิมพ์สู่ประชาชนเท่ากับการขยายมณฑลการสื่อสารความรู้ให้กว้างขวางขึ้น และทำให้เกิดกระแสข่าวสารหลายด้าน

ทรงสร้างเอกลักษณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ผ่านบทความ โคลนติดล้อ(Clogs in the Wheel) A Siam Miscellany ยิวแห่งบูรพาทิศ(Jews of the Orient) เมืองไทยจงตื่นเถิด(Wake Up! Siam) และชี้ว่า “ศิวิไลซ์” หมายถึงการที่ประเทศชาติมีคนที่มี

คุณภาพ ใช้สมอง ในขณะที่หนังสือพิมพ์ของฝ่ายค้านเน้นการโจมตีรัฐบาลด้วยปัญหาเศรษฐกิจอันเกิดจากภัยแล้งและข้าวยากหมากแพง เกิด “สงครามปากกา” ที่หนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านอันมีขุนนางที่ใช้นามปากกาโค่นันทิวศัลรบกับขุนนางที่ใส่ชุดราชปะแตนที่ทำหนังสือพิมพ์ “ไทย” อันเป็นหนังสือพิมพ์ฝ่ายราชสำนัก

หนังสือพิมพ์ฝ่ายค้าน (ผดุงวิทยา) ชูประเด็นความยากจนของชาวนาที่ถูกชนชั้นสูงกว่าชุดรีด

เลือดเนื้อของพวกมนุษย์ทั่วไปไม่มีรสอร่อยเกินกว่าเลือดเนื้อของพวกชาวนาเพราะไม่เลือกว่าอะไรต่อมิอะไร จนชั้นขโมยโจรหยาบถั่วโปกแห่มาดเค้นโลน ก็พากันอยากกินเลือดเนื้อของพวกชาวนามากกว่ามนุษย์จำพวกอื่นๆ

แต่ไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลจะยอมให้สตรีเข้ารับราชการ

เมื่อเร็วนี้ข้าพเจ้าได้ยินข่าวตงตงว่า ท่านผู้ใหญ่เป็นหัวหน้ากรมหนึ่งมีความเอื้อแก่สตรีที่เป็นชาวชาติสยาม ท่านจึงได้หาสตรีไปฝึกงานการในกรมที่ท่านบัญชาอยู่นั้น เมื่อฝึกหัดจนมีความชำนาญแล้วจะได้ให้เข้าทำราชการรับเงินเดือนเหมือนเพศบุรุษบ้าง เออ! เจ้าประคุ่น ขอให้ท่านเจริญยิ่งขึ้นไปเถิด ถ้าทุกกระทรวงทบวงการได้ช่วยกันคิดบำรุงทางหาเลี้ยงชีพของสตรีดังนี้บ้างแล้ว ต่อไปสตรีเมื่อเราจะไม่ต้องเป็นควายให้เพศบุรุษจูงจูงกันได้ตามใจชอบแหละ แต่นั่นแหละขอให้มองดูพวกผู้ชายบ้างว่าชาวเมืองเราในเวลานี้มีการงานทำสำหรับเลี้ยงชีพหัวหน้ากันแล้วหรือ?” (ผดุงวิทยามิถุนายน ๒๔๕๓)

ในพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างขึ้นเรื่อยๆ ในตอนแรกแปดเปื้อนไปด้วยภาษาหยาบคายและโกหกที่ในท้ายที่สุด “ดุสิตสมิต” ที่ออกในดุสิตธานีและเรียกร้องความเป็นสุภาพบุรุษจาก นักหนังสือพิมพ์ก็ไม่สามารถต้านทานไว้ได้ ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้าน และหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาล

กรุงเทพเดลิเมิร์ล(๑๔/๗/๕๙)

“หนังสือพิมพ์ไทยใครๆก็รู้แล้วว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่โกหก (คำว่าโกหกแรงไป ขอแก้เป็นกล่าวคำเท็จ) มาตั้งแต่ไหนแต่ไร ต้องพูดฝันความจริง เสียได้เท่าไรก็เสียเสียเต็มที่ (คำว่าเสียนั้นแรงไปต้องแก้เป็นคำประจบ) ไม่มีมายาย มันเอาแต่ได้เข้าว่า (คำว่ามันนั้นขีดออก) ราษฎรจะทุกซั่วนอะไรก็มีโยกทุกซั่วนไปสิมัน (คำว่ามันต้องขีดออกอีก) ถือสุภาชิตที่ว่า “ใครจะตายโหงตายห่าก็ช่างมีงี่ผ้าขาวผืนหนึ่ง(เงินเดือน) ก็จะซึกเอา” (ขอเอาเส้นแดงขีดสุภาชิตนี้ออกทั้งหมด ไอ้คนนรกจกเปรตเช่นนี้ก็เกิดมากับเขาด้วย (คำว่าอ้ายคนจกเปรตนั้นขอแก้เป็นพ่อคนวิเศษ) ดูช่างกระหายโลหิตของราษฎรเสียนี้กระไร การที่ท่านจะไปโต้ตอบกับเขานั้นทำไมท่านไม่คิดถึงสุภาชิตว่าหมากัดอย่ากัดตอบหรือเล่นกับหมาหมาเลียปาก (สุภาชิตสองบทนี้ใช้ไม่ได้เหมือนกันขอตัดออกหมด)

ไทย (๑๒ก.ค.๒๔๕๙)

ตามที่เดลิเมิร์ลกล่าวว่า “เสียงอันหยาบคายแถมฉ้อของเอดิเตอร์ (คือบรรณาธิการหนังสือ พิมพ์ไทย) นั้น ชอบที่จะให้มุ่งผ้าสั้นซับผ้าเดียวชั้นใน ฯลฯ (คำลามกเรากล่าวให้ตลอดไม่ได้ลอยปาก) นั้น

บางทีพีชนั้พรรณต้นรวงษ์ตระกูลของผู้เขียนเองคงจะมีหญิงเช่นนั้นปะปนปนอันมาก มิฉะนั้นไหนเลยจะรู้ได้ลเอียดลเอียดถึงเพียงนี้ ตามที่เดลิเมล์จะให้รูป “จติเป็นคน” ซึ่งเป็นรูปการ์ตูนอย่างงามของเดลิเมล์แก่นายบุญสอาดนั้น นายบุญสอาดขอให้เราตอบแทนว่า “ขอบใจแล้วแต่ไม่ต้องการรับไว้ ขอส่งคืนให้เดลิเมล์ไว้บูชาเถิด เพราะเป็นรูปต้นรวงษ์ตระกูลของตนเองอีกเพศหนึ่ง”

หนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านมีวิธีป้องกันตัวเองโดยจ้างบรรณาธิการถือสัญชาติต่างประเทศ ส่วนใหญ่ขึ้นต่อร่มธงของอังกฤษ เป็นพวกแขก พม่า เวลาถูกฟ้องก็ไปขึ้นศาลต่างประเทศเนื่องจากยังอยู่ใต้กฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่พวกจีนนั้นรัฐบาลไทยถือว่าต้องใช้กฎหมายเดียวกันกับคนไทย ในปีพ.ศ. ๒๔๖๕ รัฐบาลออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ให้นักหนังสือพิมพ์ขึ้นทะเบียน สำหรับสื่อไทยรัฐบาลตอบโต้โดยไม่ให้ข่าวแก่หนังสือพิมพ์ มีการออกประกาศ “ควรอ่านด้วยวิจารณ์” และ “ประกาศแสดงลักษณะแห่งหนังสือพิมพ์ไทย” เนรเทศนักหนังสือพิมพ์จีน ปิดหนังสือพิมพ์จีนบางฉบับต่อมาเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๑ และไทยอยู่ในฐานะผู้ชนะสงคราม จึงได้มีการยกเลิกกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

มณฑลข้าวสารขยายตัวเองออกไปมากขึ้นเมื่อเกิดสื่อชนิดใหม่คือวิทยุ และภาพยนตร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ภาพยนตร์เป็นสื่อบันเทิง แต่วิทยุได้ถูกนำไปใช้เป็นสื่อรัฐโดยกรมโฆษณาการและเป็นเครื่องมือในการสื่อถึงประชาชนครั้งปฏิวัติ ๒๔๗๕ ถูกคณะปฏิวัตินำไปใช้สร้างความหมายการปกครองแบบใหม่ คือการปกครอง

แบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ที่ทำให้
เข้าใจง่ายขึ้นโดยการเปรียบเทียบกับสังคมอุดมคติยุคพระศรีอารีย์

ศตวรรษที่ ๒๐ เป็นยุคแห่งความเฟื่องฟูของสื่อวิทยุโทรทัศน์
และหนังสือพิมพ์ที่ให้ข้อมูลข่าวสารทั้งสาระและบันเทิง มีอิทธิพล
ต่อผู้รับสารทั้งทางด้านพฤติกรรมและความคิดเห็นที่สามารถวัดได้
ด้วยการวิเคราะห์วิจัยอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ข่าวสารเปิดโลกแห่ง
ความรู้และปัญญา บ้างก็เน้นย้ำทัศนะที่มีอยู่เดิม ทั้งยังมีผลทาง
อารมณ์ต่าง ๆ นานา อิทธิพลทางข่าวสารมีมากทั้งทางการเมือง การ
ตลาด สังคมและวัฒนธรรมจนมีผู้พยายามเข้ามาควบคุมข่าวสารให้
เป็นไปตามความต้องการของตน มีความเชื่อว่าผู้บริโภคสื่ออันนั้นมัก
สยบยอมต่อข่าวสารหากใช้วิธีที่เหมาะสม

ยี่งนานวัน ข่าวสารจากสื่อมวลชนยิ่งกระจายออกไปอย่าง
รวดเร็วและกว้างขวางในทุกกลุ่มประชากรและทุกระดับชั้น ในด้าน
ธุรกิจสื่อมวลชนเข้ามาผลักดันกลไกการตลาดให้เคลื่อนที่ไป รายได้
จากโฆษณาเป็นรายได้หลักของสื่อทุกชนิด ในทางการเมือง แม้จะมี
สื่อคุณภาพไม่น้อยแต่ส่วนใหญ่ต้องรายงานข่าวสารในกรอบจำกัด
เนื่องจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกประเทศ หลังการ
ปฏิวัติ ๒๔๗๕ รัฐบาลสั่งปิดหนังสือพิมพ์เสียเกือบยี่สิบฉบับนัก
หนังสือพิมพ์ถูกขังคุก ถูกปล่อยเกาะ อันทำให้การพัฒนาสื่อให้เป็น
ที่พึงพิงของประชาชนทำได้โดยยาก

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ (๒๔๘๒-๒๔๘๘) การโฆษณา
ชวนเชื่อถูกนำมาใช้ทั้งของฝ่ายพันธมิตรและอักษะ พ.ศ. ๒๔๘๓-๔
สงครามอินโดจีน ไทยชิง เสียมราชู พระตะบอง จำปาศักดิ์

ที่เสียไปตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ คืบมาท่ามกลางกระแสชาตินิยมอย่างหนักฝ่ายไทย จัดการปกครองเป็น ๔ จังหวัด คือจังหวัดพิบูลสงคราม (เสียมราฐ) จังหวัดพระตะบอง จังหวัดจำปาศักดิ์ และจังหวัดลานช้าง สื่อบันเทิงถูกนำมาใช้ปลุกใจ มีการจัดแสดงละครเวที เพลงปลุกใจในเวลานั้นได้ถูกเปิดอย่างต่อเนื่อง เช่น เพลงข้ามโขง เพลงจำปาศักดิ์ เพลงเสียมราฐ ญี่ปุ่นเข้ามาใกล้เคียง ไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และแพ้สงคราม ต้องคืนให้ฝรั่งเศส

คอมมิวนิสต์เริ่มแผ่อิทธิพลเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๗ ต่อมามีการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑ ธ.ค.๒๔๘๕ มีจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๖ ย้อนไปในพ.ศ. ๒๔๙๒ คอมมิวนิสต์ในประเทศจีนนำโดยเหมาเจ๋อตงขึ้นสู่อำนาจและก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน รัฐบาลสมัยนั้นสร้างประทุษวาจา(hate speech) ขึ้นมาต่อต้าน การเผยแพร่ลัทธินี้ถูกกล่าวหาว่าเป็นลัทธิแปลกแยกที่มุ่งหมายล้มระบอบการปกครองของไทย เป็นลัทธิที่ไม่มีศาสนา พระมหากษัตริย์ หนังสือคอมมิวนิสต์ถูกทำลายและการเก็บรักษาหนังสือที่มีเนื้อหาคอมมิวนิสต์ถูกถือว่าเป็นความผิด มีการจับกุมนักหนังสือพิมพ์และนักการเมือง ทั้งหมดนี้ดำเนินไปควบคู่กับการโหมประโคมข่าวสารที่ปลุกใจให้รักชาติ

หลังการปฏิวัติ สื่อวิทยุและโทรทัศน์ตกเป็นสื่อของรัฐและหนังสือพิมพ์แตกเป็นฝักฝ่าย รัฐบาลพยายามใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ และลิตรอนเสรีภาพสื่อจนทำให้หนังสือพิมพ์มีเนื้อหาเบา และหันไปเอาดีทางบันเทิงคดี พวกเรื่องแปลและนิยาย รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้สื่อหลากหลายเพื่อโฆษณา

ชวนเชื่อและสร้างความรักชาติ มีการจัดประกวดแต่งเพลงชาติ บทเพลง ละคร ทางวิทยุรายการนายมัน ชูชาติ กับนายคง รักไทย ซึ่งจัดโดยนายสังข์ พัฒโนทัย และนายคงศักดิ์ คำศิริ

มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะนักหนังสือพิมพ์มีความโดดเด่นทั้งในลีลาการเขียนและการนำเสนอความเห็นผ่านหนังสือพิมพ์สยามรัฐจนได้ชื่อว่าเป็นเสาหลักประชาธิปไตย งานเขียนนิยาย เช่นสี่แผ่นดิน ฮวนนึ่ง มีผู้ติดตามมากมายเท่ากับสร้างนิสัยรักการอ่านแก่ประชาชน เขาเป็นผู้นำนโยบายพิทักษ์ราชบัลลังก์และความจงรักภักดีและต้านคอมมิวนิสต์ที่จะกระเทือนสถาบัน เป็นผู้ประสานสายเจ้ากับสายราษฎรได้อย่างกลมกลืนเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์ที่โดดเด่นของประเทศ และต่อสู้เพื่อเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ งานของเขามักสื่อสารการคิดไปข้างหน้า คาดคะเนอนาคตและเตือนประชาชนในกรณีที่เกิดเหตุการณ์วิกฤติเช่น ๑๔ ตุลาและ ๖ ตุลา ทำให้เขามีความโดดเด่นจนยากจะหาสื่อคนใดเทียบเทียมได้

กระแสข่าวสารตั้งแต่ปฏิวัติ ๒๔๗๕ ยังเป็นคู่ขนานระหว่างการเป็นโรงเรียนแห่งความรู้กับการสอดแทรกยาพิษแก่ผู้รับสาร ราวี เวียงพยัคฆ์ วิพากษ์นสพ.ก่อน ๑๔ ตุลาว่า

“รัฐบาลก่อน ๑๔ ตุลาก็เช่นเดียวกัน เมื่อพวกเขาอนุญาตให้ สหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพ บาร์ ไนท์คลับ ก็เกิดขึ้นเป็นดอกเห็ด ถนนบางสายก็เต็มไปด้วยอาบอบนวด ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น หนังสือพิมพ์ถูกคุมกำเนิดไว้ด้วยนโยบายของกระทรวงมหาดไทย ไม่อนุญาตให้หนังสือพิมพ์รายวันเกิดขึ้นใหม่ หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์

รายเดือนที่จะเกิดขึ้น ก็ล้วนแต่เป็นหนังสือที่จะต้องมีนโยบายแน่นอน ในการเสนอความบันเทิงเจริญมัยเท่านั้น หนังสือที่จะเสนอปัญหา การบ้านการเมืองให้ประชาชนได้คิดได้อ่าน ได้ถกเถียงกันนั้นยากที่จะเกิดขึ้นมาได้....”

หลังตุลาวิบโยค ระบบข้าวสารจากสื่อมวลชนก็ได้พัฒนาไป มากนัก ยังมีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ทางการเมืองและการโฆษณาชวนเชื่อ เป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวาทกรรมแห่งความเกลียดชัง คนไทยถูกปลุกให้แตกเป็นฝักฝ่าย ฝ่ายดีก็ดียังไรที่ตี ฝ่ายชั่วก็มีความเลวร้ายจนไม่สามารถอยู่ร่วมแผ่นดินได้ และถึงแม้จะเอาตัวไปฆ่าฟันก็ดูจะชอบธรรมดี

ข้าวสารที่หลากหลายสู่มวลชนได้ถูกนำมาจัดแต่งเสียใหม่ เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง ผลที่เกิดขึ้นคือการล่มสลายของขบวนการนักศึกษาและการกลับคืนมาของฝ่ายขวาจัด อย่างไรก็ตาม การต่อสู้ระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยมขวาจัดกับฝ่ายเสรีนิยมซ้ายก็ยังคงดำเนินต่อไป ภายใต้ระบบทุนนิยมที่ทำให้สื่อไทยต้องให้ความสำคัญกับธุรกิจมากขึ้น และดำเนินไปจนถึงทศวรรษที่ ๒๕๕๐ การรัฐประหารนำมาซึ่งการควบคุมข้าวสารและการปลุกใจให้รักชาติ

ประทุษวาจา (hate speech) ถูกนำมาใช้แยกฝ่ายทางอุดมการณ์การเมือง งานวิจัย (พิรงรอง ๒๕๕๗) ได้พบว่าข่าวและบทความหนังสือพิมพ์ รายการวิทยุโทรทัศน์ทั้งกระแสหลักและสื่อชุมชนที่เลือกฝักฝ่ายจำนวนมากที่ใช้วาทกรรมเกลียดชังระหว่างปี ๒๕๕๓-๔ มั่นประสานสอดคล้องกับเวทีปลุกระดมทางการเมืองทั้งของฝ่ายเหลืองและแดง การเข้ามาของสื่อออนไลน์ทำให้เนื้อหาเกลียดชังทางการเมืองไหลปะทะกันอย่างรุนแรง การไหลบ่าของสารจากสื่อมวลชนในช่วงยุคนี้เต็มไปด้วยอันตราย การควบคุมสื่อทำให้กระแสข่าวสารการเมืองดูสงบลงบ้าง แต่เรื่องลับ ข่าวลือเรื่อง “มโน” ถูกส่งทอดอย่างรวดเร็วและกว้างขวางผ่านเครือข่ายออนไลน์

จากอดีตที่แหล่งสารและสื่อคือชนชั้นสูง ต่อมากระแสข่าวสารก็ไหลบ่าสู่ภาคประชาชนมากขึ้น แต่สารจะส่งผลถึงประชาชนหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ

อำนาจและอิทธิพลแห่งสื่อมวลชน

สื่อมวลชนคือพลังหลักทางวัฒนธรรม มี ๓ ทฤษฎีที่กล่าวไว้คือทฤษฎีผลกระทบจำกัด ทฤษฎีชนชั้นหลัก และทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีผลกระทบจำกัด (Limited-effects theory) กล่าวถึงผลกระทบที่จำกัดโดยการเลือกของผู้รับสารซึ่งมีความรู้และทัศนคติเดิมอยู่ การส่งสารจึงไม่ได้ผลเต็มที่ ชาวสารแม้จะถูกฉีดด้วยความจงใจต่อผู้รับสาร แต่จะถูกกั้นด้วยภูมิหลังของผู้รับสารแต่ละคน เราจึงไม่อาจหวังได้ว่าการทุ่มเทข่าวสารลงไปในนั้นจะได้ผลเต็มที่

ทฤษฎีชนชั้นหลัก (Class-dominant theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงอิทธิพลของชนชั้นนำส่วนน้อยที่มีอำนาจควบคุมข่าวสาร คนชั้นนี้พยายามใช้อำนาจและอิทธิพลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน เช่น เซอร์หรือปิดกั้นข่าวสาร นายทุนไม่ให้โฆษณาแก่สื่อที่ขัดขวางผลประโยชน์ส่วนตน

ทฤษฎีทางวัฒนธรรม (Culturalist theory) กล่าวถึงการที่ผู้คนใช้สื่อและตีความหมายของปรากฏการณ์ตามข่าวสารและความรู้ที่ตนได้รับ และสื่อเองก็นำเสนอข่าวสารให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ต่างๆในสังคม ดังนั้น เพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา จึงมีผลต่อการใช้สื่อและการตีความหมายเหตุการณ์ต่างๆ

แม้จะมีข้อจำกัด แต่สื่อมวลชนก็ได้พิสูจน์ตัวเองถึงพลังอำนาจทั้งทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมหลายต่อหลายครั้ง การได้ชื่อว่าเป็นฐานันดร ๔ เพราะอิทธิพลความเห็นทางการเมือง ต่อสมาชิกวุฒิสภาอังกฤษก็ดี การใช้สื่อของผู้รักษาตึกอาณานิคมเพื่อปลุกเร้าการต่อสู้เพื่ออิสรภาพจากอังกฤษอย่างประสบความสำเร็จก็ดี การใช้สื่อเพื่อปลุกเร้าความตื่นตัวในการเลิกทาสก่อนสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกาที่ดี พิสูจน์ถึงความจริงข้อนี้ หนังสือพิมพ์ในฐานะเป็นสื่อมวลชนที่เกิดก่อนจึงเป็นต้นรากของอุดมการณ์สื่อที่ถ่ายทอดกันต่อมา จนกระทั่งเกิดการพลิกยุคทางข้าวสารครั้งที่ ๒ อุดมการณ์เหล่านั้นก็แปรปรวน

บทที่ ๕

ขาลงของอาณาจักรสื่อมวลชน

เมื่อคบเพลิงแห่งยุคแสงสว่างถูกจุดขึ้นโดยชาติตะวันตก มันค่อยๆลุกโชติช่วงขึ้นตลอดศตวรรษที่ตามมา สื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ลดระดับลงมาสู่มวลชนทุกระดับครอบคลุมทั่วประเทศ คำว่าสื่อมวลชนมีความหมายและมีคุณค่าเนื่องจากมันบ่งชี้ถึงการเคลื่อนไหวของผลประโยชน์และอำนาจสู่ประชาชน

สื่อเป็นแสงสว่าง ดังที่ปรัดเลบอกว่า เพื่อขับไล่ความมืดและความร้าย ความอยุติธรรม การคอร์รัปชัน ให้ความหวัง แต่ตลอดเวลา มันกลับถูกตั้งคำถามว่า สื่อได้ทำหน้าที่เช่นนั้นจริงหรือ เปิดมณฑลแห่งความรู้และปัญญาจริงหรือ และเป็นสื่อของประชาชนจริงหรือ หรือว่าความจริงแล้วเป็นเพียงสื่อของคนในเมืองใหญ่ที่ละเลยความทุกข์ยากของคนจนและผู้ด้อยโอกาสในชนบท ภาพแห่งแสงสว่างปรากฏหมอกควันคลละคลุ้ง

อุดมการณ์สื่อถูกตั้งคำถาม ความเป็นกลางถูกมองว่าไม่มีจริง “ความจริง” มีปัญหาเพราะในสังคมมีผู้ผลิตสิ่งที่เขาเห็นว่า คือ “ความจริง” มากมาย เป็นไปได้หรือว่าจะมีมนุษย์ที่ปราศจากอคติ บริสุทธิ์ ยุติธรรม ตรงไปตรงมา และสังคมประชาธิปไตยเองก็ถูกตั้งคำถามว่าเป็นสังคมเพื่อประโยชน์ของประชาชนหรือเพื่อชนชั้นสูงและนายทุนกันแน่ สื่อมวลชนที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นปากเสียงของ

ประชาชนถูกวิจารณ์ว่าแท้ที่จริงกลับเอาใจใส่แต่คนเมืองมากกว่าคนชนบท ให้ความสำคัญกับพวกที่ “มี” ทั้งทางเศรษฐกิจและสถานะทางสังคมมากกว่าผู้ที่ “ไม่มี”

เพราะเหตุของ “ความจริง” ที่มีหลายชุด จึงมีผู้ปรารถนาสร้าง “ความจริง” หนึ่งเดียวที่เป็นเอกสัจจะ หลายรัฐบาลคิดถึงการเข้ามาแทรกแซงสื่อด้วยวิธีต่างๆ นายทุนโฆษณาความยิ่งใหญ่ของสินค้าของตน ดังนั้น ในการทำสินค้าหรือทำข่าวสารให้ “ขายได้” วิธีที่ดีที่สุดคือการปลุกอารมณ์ ละครหลังข่าวเต็มไปด้วยการอิจฉาริชยา คลั่งไคล้ แก่แก่น หนังสือขายดีบอกวิธีสร้างความร่ำรวยและประสบความสำเร็จ ในช่วงของความแตกแยกทางการเมือง ข่าวสารจากสื่อบางชนิดบ่งชี้ถึงการเลือกข้าง มีการสร้างประทุษวาทาถึงขนาดประณามหมามเหียดทางเชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ ศาสนา บางที่มีการขุดเอาความด้อยสภาพทางร่างกายมาเยาะเย้ยถากถาง การแตกแยกครั้งใหญ่ในบ้านเมืองเกิดขึ้นอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ เมื่อมันมากเกินไปแล้วประชาชนผู้บริโศคที่รู้เท่าทันก็เริ่มเกาะกลุ่มกันเพื่อกำกัับดูแลสื่อ

ในสภาวะของการก้าวไปอย่างชุลกชลัก พัฒนาการทางเทคโนโลยีก็ซัดเข้ามาเหมือนคลื่นลูกใหญ่ที่ทำให้สังคมโลกต้องเปลี่ยนแปลง คล้ายๆกับตอนเกิดการพลิกยุคครั้งที่ ๑ ครั้งนี้ข่าวสารพลิกจากชนชั้นสูงมาสู่ชนชั้นล่าง ครั้งนี้ ข่าวสารพลิกจากสื่อข้างบนมาสู่ระนาบเดียวกับประชาชนข้างล่างในอีกมุมหนึ่งเมื่อประชาชนกลายเป็นสื่อเสียเองและอาจทั้งสื่อมวลชนที่ไม่ปรับตัวเองไว้ข้างหลัง

หลังจากความรุ่งเรืองของสื่อมวลชนนับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๘ สื่อมวลชนก็เริ่มถดถอยในแง่ธุรกิจพร้อมกับตลาดมวลชนที่แตกกระจายมากขึ้น สินค้าที่เคยครองตลาดเต็มไปด้วยคู่แข่งที่ผลิตงานที่เจาะกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น นั่นหมายถึงเม็ดเงินที่น้อยลงที่จะไปรยไปถึงสื่อมวลชนสถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นทั่วโลก (Broomburg:2004) ในขณะเดียวกันยุคทุนนิยมที่ทำให้สื่อแข่งขันกันในเชิงธุรกิจก็ลดความน่าเชื่อถือของสื่อมวลชนในเชิงจริยธรรมลงทีละเล็กละน้อย

การปฏิรูปสื่อ

ตลอดยุคสื่อสารมวลชน สื่อได้ทำหน้าที่ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในเกือบทุกด้าน แต่ในขณะเดียวกันเสียงสะท้อนจากผู้บริโภคในทางลบต่อสื่อก็ยังมีอย่างต่อเนื่อง เมื่อประสานเข้ากับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางเทคโนโลยีจึงเกิดกระแสเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูปสื่อซึ่งกลายเป็นภารกิจด้านหนึ่งใน ๑๑ ด้านของสภาปฏิรูปแห่งชาติพ.ศ.๒๕๕๗

การทำหน้าที่เพื่อสาธารณะของสื่อถูกมองว่ามีปัญหา มีการละเมิดสิทธิเด็ก สตรี และผู้ด้อยโอกาส ระบบทุนนิยมทำให้สื่อกลายเป็นสินค้าและถูกครอบงำโดยระบบทุน สื่อยังมีปัญหาเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมโดยละเอียดหลักที่ว่าด้วยความเป็นกลางและความหลากหลายในการนำเสนอเนื้อหา

การกำกับดูแลสื่อทำได้ยากทั้งการกำกับด้วยกฎหมาย องค์กร หรือการกำกับกันเอง การพัฒนาองค์กรวิชาชีพสื่อสารมวลชนเพื่อการนี้ไม่สู้ประสพผลสำเร็จ การตรวจสอบกันเองระหว่างสื่อไม่สามารถทำได้โดยง่ายจึงมีความพยายามที่จะยกระดับบทบาทของภาคประชาชน

ในการมีส่วนร่วมดูแล ใฝ่ระวังและตรวจสอบตลอดจนส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ในขณะที่การวางแผนปฏิรูปกำลังดำเนินไปแต่กระแสสื่อใหม่ก็โหมเข้ามาอย่างรวดเร็วจนสื่อมวลชนค่อยๆลดบทบาทลงไปเองโดยอัตโนมัติ

โฆษณาหดหาย สื่อทยอยปิดตัว

แม้ว่าเม็ดเงินโฆษณาผ่านสื่อจะมีเพิ่มขึ้นตามปกติ แต่การโฆษณาผ่านสื่อเก่าที่เป็นสื่ออนาล็อกลดลงอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่สื่อดิจิทัลรับเม็ดเงินโฆษณาเพิ่มมากขึ้น

ต้นปี ๒๕๕๙ นิตยสาร Positioning คาดเม็ดเงินโฆษณาทะลุ ๑.๔๑ แสนล้าน โต ๓.๕% ค่าโฆษณาเตรียมปรับขึ้น ๙% ที่วีดิทัศน์ ขยับเพิ่ม ๓๕%

โดยสมาคมมีเดียเอเยนซี และธุรกิจสื่อแห่งประเทศไทย หรือ MAAT ได้คาดการณ์ภาพรวมงบอุตสาหกรรมโฆษณาของปี ๒๐๑๖ จะมีอัตราเติบโตในอัตรา ๓.๕% ตามการเติบโตของ GDP ที่คาดการณ์กันว่าเติบโตในอัตรา ๓ % หรือ คิดเป็นเม็ดเงินใช้จ่ายผ่านสื่อทั้งหมด ๑๔๑,๐๐๐ ล้านบาท สื่อทีวีดิจิทัล กับสื่อดิจิทัล ยังคงเติบโตสูงที่สุดที่ ๕๐% และ ๓๗% ตามลำดับ โดยที่สื่อนอกบ้าน, รถโดยสารประจำทาง, In-Store และดิจิทัล ยังเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของนักโฆษณาก็ยังมีโอกาสอยู่ คาดการณ์ว่าจะมีการปรับราคาเพิ่ม ๒-๘% สื่อทีวีอนาล็อกจะมีการลดลง ๔% เพราะผู้ชมอาจจะมีการเปลี่ยนไปดูทีวีดิจิทัลมากขึ้น แต่ยังคงครองสัดส่วนใหญ่ที่ ๔๐% อยู่

เดอะเน็ลเส็นคอมปะนี รายงานว่าปัจจุบันมีเพียงสื่อดิจิทัลที่ขยายตัวชัดเจนจากจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตและโซเชียลเน็ตเวิร์กเพิ่มขึ้น โดยปี ๒๕๕๗ สื่อดิจิทัลมีมูลค่า ๕,๘๖๓ ล้านบาท สัดส่วน ๔% ของมูลค่าโฆษณา ๑.๓ แสนล้านบาท แม้ปีนี้สมาคมโฆษณาดิจิทัล (ประเทศไทย) คาดการณ์สัดส่วนขยับเพิ่มเป็น ๘-๙% ด้วยมูลค่า ๙,๘๖๙ ล้านบาท เติบโต ๖๒%

ท่ามกลางสมรภูมิแข่งขันแย่งชิงผู้ชมหน้าจอทีวี จากทีวีดิจิทัลช่องใหม่ ทำให้ผู้ชมกระจายตัว แม้ช่องผู้นำรายเดิม รวมทั้งรายการที่ครองความนิยมสูงอย่าง “ละคร” ต่างยอมรับกันว่า “เรตติ้ง” ไม่สูงเหมือนเดิมอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม ทีวีดิจิทัลก็ต้องการคาดการณ์ที่ดี เพราะต้องแข่งขันกันอย่างหนักตั้งแต่ระยะเปิดตัว ดังไทยรัฐออนไลน์ ๒๓ พ.ค. ๒๕๕๙ รายงานว่า ทีวีดิจิทัล ๕ ช่องไม่จ่ายค่าไลเซนส์งวด ๓ เพื่อรอคำสั่งศาลที่มีคำสั่งนัดไต่สวนผูกฉ้อออกมาแล้ว

สิ่งพิมพ์ก็เผชิญปัญหาอันหนักหน่วงไม่ต่างกัน THAIPUBLICA รายงานว่า อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ไทย “นิตยสาร” ปิดตัว เปลี่ยนเวที – “หนังสือพิมพ์” ทรงกับทรุด – งานหนังสือยอดขายลด ๒๕% ปี ๒๕๕๘ เป็นปีที่อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ไทยเข้าขั้นวิกฤติอย่างแท้จริง ทั้งจากพฤติกรรมผู้อ่านที่เปลี่ยนไปตามเทคโนโลยี เลิกพลิกอ่านข้อมูลบนหน้ากระดาษหันมาสไลด์จอบดูสิ่งที่สนใจผ่านโลกออนไลน์ และจากภาวะเศรษฐกิจโดยรวมที่ทรุดตัวพร้อมกันทั่วโลก ส่งผลกระทบต่อเม็ดเงินโฆษณาซึ่งเป็น “ท่อน้ำเลี้ยงหลัก” ของธุรกิจ

สิ่งพิมพ์หลายๆแขนง สิ่งที่ตามมาคือนิตยสารดังหลายฉบับต้องประกาศปิดตัวลงหลังเม็ดเงินโฆษณาในช่วง ๑๐ ปี หลังลดลงถึงกว่า ๑ ใน ๓ ขณะที่หนังสือพิมพ์ แม้รายได้จากโฆษณาจะลดลงน้อยกว่า แต่หลายฉบับก็ประกาศไม่รับคนเพิ่มแล้ว

ด้านหนังสือเล่ม แม้จะพึ่งพาเม็ดเงินโฆษณาไม่เท่า นิตยสารหรือหนังสือพิมพ์ แต่การที่จำนวนคนเข้าร่วมงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติของสำนักพิมพ์ต่างๆลดลงถึง ๒๕% แสดงให้เห็นว่าธุรกิจนี้ก็ลำบากไม่แพ้กันส่งผลกระทบต่อธุรกิจที่เกี่ยวข้องเป็นลูกโซ่ ตั้งแต่สายส่ง ร้านหนังสือ สำนักพิมพ์ ฯลฯ ไปจนถึงตัวนักเขียนเอง

เงินโฆษณาในธุรกิจ “หนังสือพิมพ์” ลดลงอย่างต่อเนื่องจาก ๑.๕ หมื่นล้านบาท/ปี เหลือเพียง ๑.๒ หมื่นล้านบาท/ปี คิดเป็น ๒๐% ในระยะเวลาเพียงสิบปีเท่านั้น

จากการเก็บข้อมูลของบริษัทเดอะนิลเส็น (ประเทศไทย) จำกัด เงินโฆษณาในธุรกิจนิตยสารลดลงมากที่สุด ในประเภทสื่อที่มีการเก็บข้อมูล เฉพาะปี ๒๕๕๘ ก็ลดลงถึง ๑๔% นำไปสู่การปิดตัวของนิตยสารชื่อดังหลายฉบับ

“สิ่งพิมพ์ไทย” โฆษณาลดลง

เมื่อสำรวจรายได้ของบริษัทที่ประกอบธุรกิจหลักเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ซึ่งอยู่ในตลาดหลักทรัพย์ ก็พบว่าหลายบริษัทประสบภาวะขาดทุนในช่วงเก้าเดือนแรกของปี ๒๕๕๘ นิตยสารชื่อดังหลายฉบับที่ทยอยปิดตัวลง ส่วนบางฉบับแม้ไม่ปิดตัวก็ต้องเปลี่ยนวิธีทำธุรกิจขนานใหญ่ เช่นหันมาทำสิ่งพิมพ์แจกฟรีเพื่อเพิ่มช่องทางหารายได้ เช่นหนังสือพิมพ์แจกฟรี M2F ของเครือหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์

กล่าวกันว่าคนหนังสือพิมพ์บางส่วนเริ่มละทิ้งวิชาชีพ หนังสือพิมพ์หลายๆ ฉบับได้ปรับตัวกระโดดเข้าไปทำธุรกิจในอินเทอร์เน็ต ด้วยการเปิดเว็บไซต์ข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นๆ โดยเน้นทำข่าวเชิงสีสันเพื่อให้สะดุดตา ทำให้เว็บไซต์ข่าวลำดับต้นๆ คือเว็บข่าวที่เน้นนำเสนอข่าวเชิงสีสัน หรือหวา เน้นข่าวชาวบ้าน

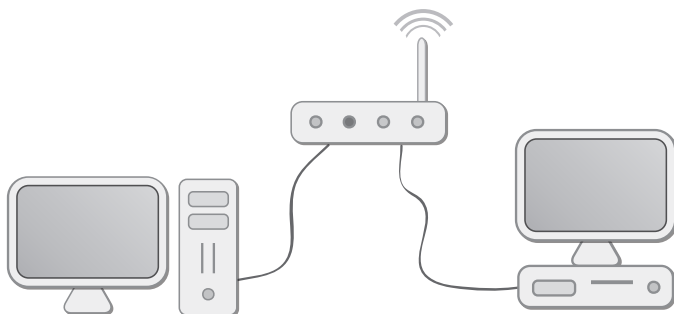
“งานสัปดาห์หนังสือ” และงานมหกรรมหนังสือระดับชาติที่สมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จัดจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดขึ้นที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ปีละ ๒ ครั้ง ในเดือนมีนาคมและเดือนตุลาคมเคยเป็นงานที่มีผู้สนใจล้นหลามแต่หลายปีหลังกลับมีคนเดินน้อยลง แสดงให้เห็นภาพของอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ไทยในปี ๒๕๕๘ ที่อยู่ในภาวะขาลง

มณฑลข้าวสารยุคสื่อสารมวลชนที่ยืนหยัดมาได้หลายศตวรรษจึงถึงเวลาร่วงโรย เพื่อที่จะเกิดใหม่ในรูปแบบใหม่ที่ต่างจากเดิม เป็นสื่อใหม่ที่ทรงประสิทธิภาพยิ่งกว่า

PART III

อภิวัฒน์สู่ยุคสารสนเทศ

บทที่ ๖

การสื่อสารสาธารณะยุคใหม่

เทคโนโลยีสื่อสารสร้างความเปลี่ยนแปลงที่นำมนุษย์ก้าวไปข้างหน้าอีกหนึ่งก้าว หมดยุคของใหญ่โตเทอะทะ สื่อเปลี่ยน เกิดสื่อสังคมออนไลน์ มีการสร้างความสัมพันธ์อย่างใหม่ มักสื่อสารกันด้วย “ประเด็น” คือมีเรื่องที่จะมาพูดคุยแลกเปลี่ยน สื่ออภิสารมีพลังอันยิ่งใหญ่ เกิดโฉมหน้าใหม่ในระบบการสื่อสารสาธารณะคือวารสารศาสตร์พลเมือง เกิดสังคมสารสนเทศซึ่งก็คือสังคมที่ข้อมูลข่าวสารเป็นใหญ่เปลี่ยนไปมากจากอดีตและการรู้เท่าทันสื่อก็คือการรู้เท่าทันภาพลวงตา

ศตวรรษที่ ๒๐ ถือกันว่าเป็นยุคสมัยใหม่ที่มีระบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมเป็นแกน ระบบนี้สร้างสังคมมวลชนที่มีการผลิตสินค้าบนสายพานแล้วออกจำหน่ายแก่คนจำนวนมาก ในยุคสมัยใหม่ (Toffler:1980) มีการสร้างค่ามาตรฐานหรือสร้างบรรทัดฐานสำหรับสินค้าซึ่งมีผู้บริโภคจำนวนมาก มหาวิทยาลัยต้องมีมาตรฐานอาหารต้องมีมาตรฐาน สื่อต้องมีมาตรฐานโดยมีการตั้งองค์กรหรือสภาสื่อมวลชนเพื่อทำหน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมให้สังคมยอมรับได้

ยุคนี้นิยมของใหญ่ๆ เมืองใหญ่คือเมืองหลักของประเทศที่จอบแจที่สุดและเป็นศูนย์รวมความมั่งคั่งที่สุด เป็นศูนย์รวมของประเทศ อาคารแข่งกันสร้างว่าใครจะสูงที่สุด โรงพิมพ์หรือสถานีโทรทัศน์มีขนาดใหญ่และลงทุนสูงมาก มีกองบรรณาธิการขนาดใหญ่

โดยมีสาขาย่อยไปตามจังหวัดต่างๆ การนำเสนอข่าวรายวันมีการกำหนดประเด็นข่าวใหญ่ที่จะลงหน้า ๑ ในแต่ละวัน ส่งเนื้อหาเดียวที่สื่อเลือกมาแล้วไปสู่มวลชนที่หลากหลายซึ่งเป็นเพียงผู้บริโภคที่แทบไม่อาจส่งเสียงย้อนกลับขึ้นมาได้ เป็นการสื่อสารแบบบนลงล่างเป็นส่วนใหญ่

แต่ถึงวันนี้ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปแล้ว สื่อเปลี่ยนไปสู่ระบบใหม่ของการสื่อสารสาธารณะที่มีสื่อสังคมออนไลน์เป็นแกนหลัก

ในมณฑลสาธารณะมีปรากฏการณ์ใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย
ก. เครือข่ายและสังคมออนไลน์

เทคโนโลยีสื่อสารทำให้คนเข้ามาเกาะเป็นเครือข่าย ทั้งแนวนอนแนวตั้ง ทั้งระดับล่าง ระดับบน ทั้งระดับบุคคลไปจนถึงระดับสาธารณะและระดับโลก

S(Source-แหล่งสาร)-> M(Message-สาร)-> C(Channel-สื่อ)-> R(Receiver-ผู้รับสาร)

เปลี่ยนเป็น

many(มาก)->to->many(มาก) หรือจากหลากหลายไปสู่หลากหลาย

มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ระหว่างกัน และยังสามารรถกันคนอื่นที่เราไม่ประสงค์ไม่สามารถจะเข้ามาในกลุ่มได้ด้วย

สื่อสังคมออนไลน์ (online social media) หรือ โซเชียลเน็ตเวิร์กเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีดิจิทัล มันทำให้คำว่าหมู่บ้านโลกมีความหมายเพราะครอบคลุมมณฑลสื่อสารทำให้ทุกแห่งอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน สารไหลข้ามพรมแดนไปได้ทั่วโลก ทำให้ทุกคนมองเห็นตัวเองว่าอยู่ที่ตำแหน่งใดในโลก รู้ว่าคนทั้งโลกคิดอะไร มันสร้างมิติใหม่ของความสัมพันธ์สาธารณะ มันยกระดับสื่อสาธารณะขึ้นไปอยู่บนความไม่จริงที่เหมือนจริง

สังคมออนไลน์ไม่เคยหยุดนิ่ง มีเครือข่ายใหม่ๆเกิดขึ้นตลอดเวลา มันถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการแบบแยกย่อย คนๆหนึ่งโพสต์เข้าไป แล้วมีคนมากมายเข้ามาเกาะสายใยนั้น ดังนั้น นิยามของสื่อสังคมออนไลน์จึงจะเหมือนของเหลวที่ปรับรูปแบบและเนื้อหาไปได้เรื่อยๆเป็นพื้นที่ที่ผู้คนมากมายสามารถเข้าถึงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตน

ข. หัวข้อ หรือ “ประเด็น” (Issues) กลายเป็นตัวจุดประกายการสื่อสารสาธารณะมากกว่าการรายงานข่าวตามปกติ เพราะสถานการณ์รอบด้านเป็นสิ่งที่สามารถหาดูได้ทั่วไปแต่ความแตกกระจายแยกย่อยของกลุ่มในสังคมที่มีทัศนะหลากหลายทำให้ต้องตั้งคำถามว่าอะไร ใครถูก ใครผิด ทำไม อย่างไร จะส่งผลกระทบต่อตัวเราอย่างไร เราควรเข้ากับฝ่ายไหน เป็นเรื่องของข้อมูลและอารมณ์ที่แลกเปลี่ยนกันในสื่อเครือข่ายออนไลน์ได้ดีกว่า

ลักษณะเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อสังคมในเกือบทุกมิติ และยังเปลี่ยนความหมายของ “ข้าว” และวิธีการเสนอข้าว อนาคตของสื่อสังคมขึ้นอยู่กับหัวข้อที่คนพูดในโรงเรียน มหาวิทยาลัย บริษัท ห้างร้าน สถานที่ราชการ โดยยากจะคาดคะเนทิศทางที่มันจะเคลื่อนที่ไป

ค.จุดอ่อนของสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารสาธารณะ

สื่อสังคมออนไลน์เป็นทั้งแหล่งธุรกิจ แหล่งที่ชนะการเมือง และแหล่งปลูกสร้างความฝันของมนุษย์ เป็นพื้นที่ที่คนเข้ามาชื่นชม และปฏิเสธ บริษัทห้างร้านเห็นความจำเป็นต้องสร้างไซท์ออนไลน์ เพื่อให้คนรู้จักแบรนด์ของตน

ในทางการเมืองไม่นานจุดอ่อนของสื่อสังคมออนไลน์ก็มองเห็นได้ไม่ยากนัก เพียงโยน “ข้อมูลลับ” “ข้อมูลลงใน” ลงไปมันก็กระจายออกเหมือนวงน้ำในมหาสมุทร เพียงโพสต์ภาพบิดเบือนลงไปในคนที่ม่แวนโนมจะเชื่ออยู่แล้วก็เกิดอารมณ์คล้อยตามเป็นการใหญ่ คนบางกลุ่มรู้จักคนด้วยการวิเคราะห์หิวจี้แล้วส่งข้าวสารที่เหมาะสมไปยังพวกเขา เหมือนคณะกรรมการคัดเลือกตั้งของทรมัปประสบความสำเร็จในกลยุทธ์ข้าวสารจนได้เป็นประธานาธิบดีของสหรัฐฯ พวกเขา รู้ว่ามีคนเบื่อหน่ายรัฐบาล มีความเกลียดชังพวกลักลอบเข้าเมืองและพวกผู้ก่อการร้ายจนเหลือจะทนทาน พวกเขาเหล่านี้รู้ว่าประชาชนกลุ่มนี้อยู่ที่ไหนและเข้าถึงอย่างเข้มข้นด้วยสื่อสังคมออนไลน์

ง.สารสาธารณะที่ถูกสร้างด้วยบุคคลอิสระ

อะไรคือสื่อสารกระแสหลัก ในอดีตเราจะตอบว่าคือสื่อสารมวลชนที่ปลดปล่อยข่าวสารลงไปสู่ประชาชนในแต่ละวัน สื่อมีแหล่งข่าวและรู้ว่าควรส่งอะไรไปให้ผู้บริโภค แต่ในยุคสารสนเทศทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปมากเพราะกลืนไอของอำนาจปัจเจกชน

สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการให้บริการอินเทอร์เน็ตก็คือเนื้อหา มีการสร้างโปรแกรมค้นหาใหม่ให้สอดคล้องกับเนื้อหา การตลาดดิจิทัลเปลี่ยนสื่อโฆษณาจากสื่อมวลชนเป็นบุคคลที่ใช้สื่อดิจิทัลแทน การพูดปากต่อปาก ผู้คนทำตัวเป็นนักโฆษณาสระ นักเขียนอิสระ ผู้ผลิตอิสระมากขึ้นเพราะว่าบริษัทใหญ่ๆ ท่องทะเลบริหารกิจการลำบากมากขึ้นทุกทีและมีการเลิกจ้างมากขึ้น ผู้คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่มีความสามารถหันไปสร้างแบรนด์ของตนเองด้วยความสามารถเฉพาะที่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ หรือสนองต่อกลุ่มคนในเครือข่ายที่มีความต้องการอย่างเดียวกันได้ ซึ่งหมายความว่าในอนาคตสื่อบุคคลจะมีความสำคัญมากและอาจจะเป็นแกนหลักของการสื่อสารทั้งทางด้านธุรกิจ การโฆษณา การเมืองการปกครอง ศิลปวัฒนธรรม

เทคโนโลยีใหม่ทำให้สื่อใหม่ถูกสร้าง ถูกแพร่กระจาย ถูกปรับเปลี่ยน และดูดซับเข้าไปในวัฒนธรรมร่วมสมัยอย่างรวดเร็ว สื่อใหม่สร้างผู้สร้างสรรค์คนใหม่ การโต้แย้งที่นำไปสู่กรอบคิดใหม่ๆ ขยาย “ตัวตน” และ “ชุมชนร่วม” อย่างกว้างขวาง

ในอดีตสังคมยากจะผลิตนักสร้างสรรค์เพราะความที่มีชนชั้นข้างบนกดทับอยู่ แต่ยุคใหม่จะเต็มไปด้วยนักประดิษฐ์ คนที่ค้นคิดอะไรใหม่ๆ และประกาศการค้นพบของตน มีคนเข้ามาท้าทายและสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่ใหม่กว่า เกิดการสร้างสิ่งใหม่ทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นบทเพลง ภาพยนตร์ ละคร วัฒนธรรมถูกแยกย่อยออกไปตามชุมชนดิจิทัลที่แตกกระจาย

จ.สื่ออภิสาร หรือ สื่อคอนเวอร์เจนซ์ (Media Convergence) สร้างมณฑลสาธารณะอย่างไร

คำว่า คอนเวอร์เจนซ์ หรือ อภิสาร เป็นคำใหม่ นักวิชาการตีความหมายหลากหลาย แต่ข้อสรุปร่วมกันคือ “การมาด้วยกันของสองสิ่งหรือมากกว่านั้น” หรือหมายถึง “การมาด้วยกันของเครื่องมือหลายชนิดเพื่อการผลิตและแพร่กระจายข่าวสาร” (Jenkins : 2006:3), แต่อีกด้านหนึ่งอาจหมายถึง “กระแสข่าวสารข้ามฐานสื่อหลากหลายชนิด โดยต้องตระหนักว่าทุกวันนี้ผู้บริโภคสื่อมีบทบาทอย่างเข้มข้นในการสร้างและกระจายเนื้อหา เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นมันจึงมิได้หมายถึงการรื้อถอนสื่อเก่าแต่หมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสื่อหลายชนิดหรืออาจหมายถึง “การหลอมรวมอุตสาหกรรมสื่อ โทรคมนาคม และคอมพิวเตอร์เข้าด้วยกัน

เท่ากับเป็นกระบวนการที่ทำให้พรมแดนระหว่างฐานสื่อ (media platform) แต่ละชนิดพราวมัวและรวมพวกมันเป็นรูปแบบดิจิทัลหนึ่งเดียว”⁵ “อภิสาร” จึงหมายถึงสารที่เหนือกว่าสารปกติ เป็นสารแบบพหุลักษณะที่โลกไม่เคยเห็นมาก่อน

ในสื่ออภิสาร พลเมืองเน็ตเข้ามามีบทบาทหลักหรือเป็นหัวใจของการสื่อสาร เปลี่ยนรูปแบบ SMCR เดิมของ Shannon and Weaver's ที่กล่าวถึง Source Message Channel Receiver ซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นตรงและมองไม่เห็นบทบาทที่ชัดเจนของตัว R คือ ผู้รับสาร โดยทั่วไป ผู้รับสารถูกจัดให้เป็นเพียงผู้บริโภคสื่อที่ไร้สิทธิไร้เสียง เป็นผู้ถูกกระทำจากสื่อที่คิดแต่ประโยชน์ส่วนตน แต่การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีทำให้เกิดการปฏิวัติของ R ที่พลิกบทบาทมาเป็นผู้กระทำ โดยเป็นกระบวนการโต้กระทบที่ปรับตัวเองไปได้ตลอด ปรับแก้ ปรับแก้จากผู้ส่งสารหลายๆคน(ฝ่าย) บรรจบลงที่เป้าหมายหนึ่งใดที่ตนต้องการ

สื่ออภิสารสร้างนิยามใหม่ในบริบทของสื่อทั้งโลกทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชีวศาสตร์ทั้งในลักษณะทั้งบนลงล่าง และล่างสู่บน หรือในระดับแนวนอนที่ผู้ประดิษฐ์และผู้บริโภคต่างมีอิทธิพลต่อกันและมีการสร้างเรื่องเล่าโดยอาศัยผู้อ่านเป็นตัวผลักดัน ทำให้เรื่องเล่าอภิสารถูกถักทอเป็นกระแสใหญ่บ้าง เล็กบ้าง โดยทุกคนสามารถมีส่วนร่วมอยู่ในเส้นใยนั้น มณฑลข่าวสาร สาธารณะในอนาคตเหมือนเส้นใยแมงมุมที่ต่อเชื่อมหรือพันกัน

⁵ Burnett and Marshall อ้างใน Grant and Wilkinson (2008:5)

มนุษย์กลายเป็นส่วนต่อในสังคม ไม่ใช่เพียงรับรู้แต่อยู่แยกกัน เหมือนในอดีต

สี่ออภิสารบอกเล่าข่าวระดับโลกชนิดนาที่ต่อนาที่ การก่อการร้ายในฝรั่งเศส การเลือกตั้งประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา ฎุกรายงานแบบนาที่ต่อนาที่ ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ ชาวโลกข้อคไปกับอเมริกาบับผลการเลือกตั้งประธานาธิบดี หนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์ พาดหัวข่าวว่าชัยชนะของทรัมป์ข้อคและสร้างควมไม่แน่นอนไปทั่วโลกเสมือนว่าเหตุการณ์ในสหรัฐอเมริกานั้นส่งแรงสั่นสะเทือนไปยังโลกด้วย

เมื่อคนสร้างดราม่า วงมโหรีข้าวสารก็เล่นกันอย่างครึกโครมที่ว่าเป็นมโหรีก็เพราะสี่อนั้นเล่นที่สี่อนั้นเล่นที่สี่อนั้นเล่นที่จนเกิดเป็นเพลงเหมือนตีลูกกระนาด ความคิด ภาพ เสียง เรื่องเล่า กระโดดโลดเต้นข้ามกระดานพื้นที่สี่อ หักล้างกรอบคิดของผู้มีอิทธิพลสี่อที่เคยถือสิทธิ์ครอบครองกรอบข้าวสารที่ตนได้ผลประโยชน์สูงสุดมาก่อน ในขณะที่เดียวกันผู้บริโภคก็สี่อสารย้อนกลับไปยังต้นทางเพื่อรักษาประโยชน์ของตนให้คงอยู่ และถ้าออกนอกกรอบกฎหมายก็ไปสร้างพื้นที่ใหม่ที่กฎหมายเอ้อมเข้าไปไม่ถึง คนพวกนี้เอาสี่อใหม่มาใช้ประโยชน์เพื่อแสดงออกซึ่งความต้องการของตน

เนื้อหาข่าวเรื่องเดียวถูกนำเสนอผ่านทุกสื่อในหน้ากระดานภูมิทัศน์สี่อ มันมีหลายแง่มุม และหลายแง่คิด ถ้าสมมุติเกิดเหตุการณ์ขัดแย้งรุนแรงที่จะนำไปสู่สงครามโลก คนทั้งโลกจะรับรู้พร้อมกัน และมีปฏิริยาต่อกันทั้งทางบวกและทางลบ

ฉ. วารสารศาสตร์พลเมือง

รอนดา โฮเบน (Hauben: 1997b: 233) เคยตั้งข้อสังเกตในทศวรรษที่ ๑๙๙๐ ว่าประชากรที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ออนไลน์ขยายใหญ่โตขึ้นเรื่อยๆ ในจำนวนที่มากกว่าหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจับตามองผลกระทบที่จะเกิดขึ้น คนกำลังสื่อสารกับคนเป็นส่วนตัว และคนกำลังสื่อสารกับมวลชนขนาดใหญ่ออนไลน์ การหมดยุคของการสื่อสารจากบนไปล่างทำให้เกิดการถ่ายโอนอำนาจไปสู่พลเมืองไซเบอร์ซึ่งสามารถเสนอข่าวและความเห็นไปได้ทั่วโลก ในปริมาณที่มากกว่าสื่อมวลชนและมีผู้ตอบกลับมากทำให้มหาชนชายขอบส่งเสียงดังขึ้น พวกเขามีความสัมพันธ์กับคนที่ไม่เคยรู้จัก ทั้งคนที่มียอำนาจและไม่มีอำนาจ ทั้งเป็นมหาเศรษฐีและยาก แต่โลกดิจิทัลก็มีทั้งประโยชน์และโทษ คนบางคนอาจประกอบกิจกรรมผิดกฎหมายทางอินเทอร์เน็ตเราเรียกว่า cyber crime

มีคำใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตใหม่ๆ ออนไลน์ เช่นคำว่า cyberspace (พื้นที่ไซเบอร์) หมายถึง อาณาเขตการสื่อสารออนไลน์ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ คำว่า cyberculture (วัฒนธรรมไซเบอร์) หมายถึงวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ปรากฏในชุมชนอินเทอร์เน็ต คำว่า cyberjournalist (สื่อมวลชนไซเบอร์) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่ตีพิมพ์ผลงานของตนในรูปแบบออนไลน์ คำว่า Cyberlibel (การหมิ่นประมาทไซเบอร์) หมายถึงการหมิ่นประมาทออนไลน์ คำว่า Cyberbullying (การล่วงละเมิดไซเบอร์) หมายถึงการล่วงละเมิดออนไลน์ที่มักไม่เปิดเผยตัวตนผู้กระทำผิด ซึ่งอาจหมายถึง

การยั่วให้เกิดความรุนแรง การวิจารณ์ในห้วงสนทนา การส่งอีเมล
โจมตีให้ร้ายอย่างโหดเหี้ยม เปิดเว็บไซต์เพื่อล้อเลียนถากถาง
ให้ร้ายผู้อื่นด้วยเนื้อหาที่ไม่จริงทำให้ผู้ถูกหมิ่นประมาท ถูกดูถูก
เหยียดหยาม สูญเสียคุณค่าความเป็นมนุษย์

ข. การรู้เท่าทันสื่อสาธารณะ เนื่องจากสื่อและสารตก
กระจายเป็นชิ้นๆ และถูกเสกสรรคั้นแต่งทั้งด้วยของจริงและของปลอม
ข่าวสารจำนวนมากในสื่อทุกชนิดที่เห็นฉาบหน้าอาจเป็นแค่มายา
ที่ล่อให้คนตกลงไปง่ายๆ มีทั้งเปิดเผยและลับลวงพราง “การรู้
เท่าทันสื่อ” จึงต้องรู้เท่าทันสิ่งเหล่านี้ กล่าวคืออย่างน้อยต้องรู้ทัน
ว่า นี่คือภาพมายา อาจจะจริงหรือไม่จริง เป็นแค่ “มโน” (การ
สร้างมโนภาพ) ก็ได้และที่สำคัญที่สุดก็คือต้องรู้ทันตัวเอง เพราะตน
นั้นแลอาจเป็นผู้สร้างภาพลวงตาเหล่านี้

ระบบสื่อสารสาธารณะยุคสารสนเทศเป็นยุคของพลเมืองที่
เข้าไปปฏิสัมพันธ์กันในอนาคตที่มีขนาดตั้งแต่เล็กที่สุดไปจน
กระทั่งใหญ่ที่สุด มันสามารถข้ามพรมแดนหรือถ้าจะว่าไปแล้วมัน
ปราศจากพรมแดน มันมีอาณาจักรทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นซึ่ง
มีสะพานเชื่อมต่อถึงกัน

และนั่นทำให้เกิดการพลิกกลับจากระบบเดิม

บทที่ ๗

พลังอารมณ์และการเสื่อมถอยของความจริง

พลังสารสนเทศ คือพลังข้าวสารทั้งออฟไลน์ออนไลน์มีการไหลที่รุนแรงขนาดสามารถสร้างดราม่าขึ้นมาได้ในมณฑลข้าวสาร

คำว่า ดราม่า นี้ สมัยนี้มีการใช้กันมาก คนนั้นดราม่า คนนี้ดราม่า หมายถึง การแสดงอารมณ์ที่มากเกินไปเกินความเป็นจริงหรือแสดงเกินความเหมาะสม บางทีก็หมายถึงแสดงอาการบางอย่างออกมาโดยที่ไม่ได้มีความรู้สึกอย่างนั้นจริงๆ แม้ต้นศัพท์ในภาษาอังกฤษจะหมายถึงการละคร แต่คนไทยเอามาใช้ในความหมายที่ค่อนข้างไปทางลบ

ดราม่าในมณฑลข้าวสารเกี่ยวข้องกับการเปิดศักราชหน้าใหม่ของ “ความจริง” เป็นมณฑลใหม่ อาณาจักรใหม่ที่สี่ออฟไลน์และออนไลน์สร้างวาทกรรมขึ้นชมหรือเกลียดชังอย่างสอดคล้องกันเมื่อชื่นชมก็ว่ากันเสียจนเลิกลอย เมื่อเกลียดก็แทบจะอยู่ร่วมแผ่นดินเดียวกันไม่ได้ ทั้งสองประเภทนี้มีอยู่อย่างล้นเหลือในมณฑล

ที่เป็นอันตรายมากก็คือดราม่าแห่งประทุษวาจาตัวเอง ทำให้คนไทยมีสภาพเหมือนคนยุคมืดในยุโรปที่ออกมาล่าแม่มดแต่มีพลังที่เหนือกว่ามากเพราะสามารถสร้างความจริงขึ้นมาได้ผ่านสเปรย์ทางอารมณ์ มันทำให้เกิดวารสารศาสตร์ยุคหลังความจริงและสิ่งก็ตามมาก็คือความตระหนกทางศีลธรรม

ความแรงของการไหล ความแรงของดราม่า

ในโครงสร้างสื่อที่เปลี่ยนไปสู่ยุคสารสนเทศที่ไม่ต้องอาศัยสถานีใหญ่ๆ แทนพิมพ์ใหญ่ๆ กองบรรณาธิการใหญ่ๆ และใครๆ ก็ใช้สื่อได้ มณฑลข้าวสารเต็มไปด้วยดราม่าที่เคลื่อนย้ายจากโลกออนไลน์ลงมาสู่ชีวิตจริง

นักการเมืองสร้างดราม่าของการช่วยเหลือประชาชน ดาราสร้างดราม่าของการแยกทางของชีวิตคู่ วีรบุรุษแท้ที่สร้างข่าวคืนเงินนับแสนที่ตนพบหล่นอยู่ในรถให้ฝรั่ง การคำทอ ตบตี โหดเหี้ยม พยาบาท ในละครโทรทัศน์ไหลลงมาสู่เรื่องจริงของชีวิต การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างกลุ่มสีกลายเป็นการสร้างวาทกรรมทำลายซึ่งกันและกันและดราม่าที่สนุกสนานกันเป็นที่สุดก็คือดราม่าที่ใช้สื่อโซเชียล

เกิดการล่าแม่มด มีคนถูกกล่าวหาในเรื่องที่ถูกตีตราว่า “ผิด” หรือฝ่าฝืนบรรทัดฐานทางสังคมหรือฝ่าฝืนสิ่งที่คนส่วนใหญ่เชื่อคนเหล่านี้จะถูกสร้างวาทกรรมเกลียดชังที่อาจบานปลายไปถึงการทำร้ายกันทางกายภาพ

มณฑลข้าวสารในทศวรรษนี้จึงเต็มไปด้วยความครึกโครมของอารมณ์ที่ปรากฏทั้งที่แจ้งและที่ลับ อำนาจทางการเมืองสามารถปิดกั้นกระแสปฏิบัติได้ก็จริง มีการไหลบ่าของข่าวสารด้านเดียวจริง แต่สื่อใหม่ทำให้กระแสที่พยายามปิดกั้นไหลซึมเซาะไปในที่ต่างๆ ทั้งจากในและนอกประเทศ เป็นการไหล “รั่ว” ที่แตกต่างจากยุคของหมอบรัดเล เพราะมันไม่ได้รั่วจากบนลงล่าง แต่รั่วแบบกระจัดกระจายหลายทิศทางในเชิงปฏิสัมพันธ์ของเครือข่ายต่างๆ

เปิดศักราชหน้าใหม่ของ “ความจริง”

โลกสมัยใหม่ ผู้คนสื่อสารกันด้วยโทรคมนาคมมากกว่าแต่ก่อน แต่ก่อนเราต้องสื่อสารแบบเห็นตัวกัน แต่ระบบออนไลน์ทำให้ทั้งภาพและเสียงตลอดจนอากัปกริยาท่าทางความรู้สึกถูกส่งไปมาระหว่างกัน “ความจริง” ถูกส่งไปมาโดยไม่ต้องมีตัวกลางมาทำหน้าที่อธิบายความ พลเมืองเน็ตคือผู้แลกเปลี่ยน “ความจริง” ของพวกเขาเองด้วยคำพูด ภาพ คลิป มีตัววีโมจิช่วยแสดงอารมณ์ทั้งรัก เกลียด สุข เศร้า ให้กำลังใจ แสดงความยินดี แสดงความเสียใจ ต้อนรับ อำลา ฯลฯ

ระบบออนไลน์สร้างตัวตนของบุคคล ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ผ่านตัวอวตาร(Avatar) มันทำให้ผู้คนมีพื้นที่ทางการสื่อสาร กว้างขวางอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เราสามารถรู้จักคนอื่นๆ หนึ่งทันที เพียงแค่เข้าไปดูเฟซบุ๊กของเขา หมายความว่าหากข้อมูลประวัติ ส่วนตัวที่สร้างขึ้นมานั้นไม่ได้สร้างขึ้นแบบบิดเบือนหรือหลอกให้ คนรับรู้สิ่งที่ไม่จริง

มณฑลใหม่ อาณาจักรใหม่

มณฑลข่าวสารจากยุคสื่อสารมวลชนเมื่อมาถึงยุคดิจิทัล⁶ การอภิวัดน์พลิกยุคข่าวสารครั้งที่ ๒ ก็เกิดขึ้นคือพื้นที่กันระดับ

⁶ คำว่า ดิจิทัล ปัจจุบันเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลาย ราชบัณฑิตแปลว่า การรับส่งข้อมูลในรูปแบบชุดตัวเลขซึ่งคอมพิวเตอร์สามารถเข้าใจได้ ทำให้ข้อมูลได้รับการแปลงสภาพและเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ราชการตั้งกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม จึงจะใช้คำว่าดิจิทัลเป็น คำหลักหมายความว่าถึงสภาพการสื่อสารออนไลน์

ข่าวสารแทบจะพังทลาย คนระดับล่างกลายมาเป็นคนสื่อสาร เป็นคนผลิตสารพร้อมกับรับสาร โครงสร้างการสื่อสารเอนลงในระดับแนวนอน คนที่อาจด้อยกว่าทางวัยวุฒิ คุณวุฒิ และโภคทรัพย์สามารถเข้าถึงข่าวสารได้รอบด้านและหนาแน่นกว่าคนที่สูงกว่า ความรู้กลายเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึง มณฑลข่าวสารมีพื้นที่กันเพียงบาง ๆ ไม่มีกำแพง มันข้ามความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรมจนทำให้โลกทั้งโลกกลายเป็นแค่หมู่บ้าน กระแสข่าวสารหลากหลายอย่างรุนแรงและท่วมล้น ซึมซาบไปในโซเชียลมีเดียและถ้า มีทั้งส่วนเปิดเผยและลึกลับ มันทำให้มนุษยธรรมดากกลายเป็นมนุษยชาติลึกลับหรือมนุษย์ที่ติดอยู่กับสื่อออนไลน์ ยังไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับมณฑลนี้

ประทุษวาจาที่สอดคล้องระหว่างสื่อออฟไลน์และออนไลน์

เรื่องของประทุษวาจาหรือวาจาที่สร้างความเกลียดชังนั้น งานวิจัยของพิจิตรา สีคาโมไต เรื่อง “การกำกับดูแลสื่อสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่เนื้อหาที่สร้างความเกลียดชัง” ๒๕๕๗ กล่าวถึงกระแสความเกลียดชังในสื่อสิ่งพิมพ์ว่า มีสามประเด็นหลัก คืออุดมการณ์ทางการเมือง เพศสภาพ และเชื้อชาติ กล่าวคือเป็นเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ๕๔.๗๖% ชนชั้น ๒๑.๔๒% เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ๑๑.๙๐% เพศสภาพและศาสนาเท่ากันคือ อย่างละ ๑.๑๙% โดยสื่อความหมาย

ในรูปของพาดหัวข่าว บทบรรณาธิการและการ์ตูนภาษาที่ใช้ ๘๘.๐๙% เป็นการแฝงนัย/การประชดประชันเสียดสี ระดับความรุนแรงคือขู่หรือทำให้เกิดความเกลียดชังหรือสบประมาทอย่างร้ายแรงต่อกลุ่มเป้าหมาย ๘๐.๙๕% รองลงมาคือตั้งใจแบ่งแยก เรา เขา หรือสร้างเหตุแห่งความเกลียดชัง ๑๐.๗๑% หรือแบ่งแยกโดยไม่ตั้งใจ ๘.๓๓% ทั้งนี้ไม่มีการขู่ให้ออกไปใช้กำลัง

งานวิจัยของ ชนัญสรุ อรนพ ณ อยุธยา เรื่องการกำกับดูแลสื่อวิทยุและโทรทัศน์ที่เผยแพร่เนื้อหาที่สร้างความเกลียดชัง” ได้แบ่งสื่อวิทยุและโทรทัศน์ออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มวิทยุโทรทัศน์กระแสหลักประเภทรายการข่าวและบันเทิง และกระแสรองได้แก่วิทยุท้องถิ่นและโทรทัศน์ดาวเทียมที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองชัดเจนได้พบว่า

ในวิทยุกระแสหลักขู่ให้เกิดความเกลียดชังต่อกลุ่ม เป้าหมายเป็นลำดับที่ ๑ มากที่สุด ๔๒.๐๕% รองลงมาคือตั้งใจแบ่งแยก กีดกันสร้างความเป็นเรา เขา ต่อกลุ่มเป้าหมาย ๓๕.๒๓% แต่ถ้าถึงระดับขู่ให้ใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มเป้าหมายมีเพียง ๔.๕๕% ที่เหลือคือไม่ชัดเจน สำหรับโทรทัศน์มีลักษณะคล้ายกันมาก คือ ข่าวยั่วให้เกิดความเกลียดชังต่อกลุ่มเป้าหมายเป็นลำดับที่ ๑ มากที่สุด ๖๖.๖๗ % รองลงมาคือตั้งใจแบ่งแยก กีดกัน สร้างความเป็นเราเขาต่อกลุ่มเป้าหมาย ๑๖.๖๗% แต่ถ้าถึงระดับขจัด ทำลายล้างกลุ่มเป้าหมายมีเพียง ๘.๓๓% ส่วนบันเทิง มีไม่มากนัก

สำหรับวิทยุกระแสรอง ยั่วยุ หรือทำให้เกิดกบฏ หรือ สบประมาทอย่างร้ายแรงต่อกลุ่มเป้าหมาย มากที่สุดเป็นลำดับที่ ๑ คือ ๔๕.๘๓% รองลงมาตั้งใจแบ่งแยกกีดกันสร้างความเป็นเราเขา ๓๓.๓๓% ส่วนการยั่วยุให้ใช้ความรุนแรงมี ๑๘.๗๕% ข่าวโทรทัศน์ ยั่วยุ หรือทำให้เกิดกบฏ มากที่สุด ๗๑.๖๘% รองลงมา ๒๖.๐๑% ตั้งใจแบ่งแยกกีดกันสร้างความเป็นเราเขา ยั่วยุให้สร้าง ความรุนแรง มีเพียง ๑.๑๖% สำหรับบันเทิงส่วนใหญ่ไม่ ชัดเจน

งานวิจัยของพิรงรอง รามสูต เรื่อง “การกำกับดูแลสื่อออนไลน์ ที่เผยแพร่เนื้อหาที่สร้างความเกลียดชัง” ในปี ๒๕๕๗ ซึ่งวิเคราะห์ ประทศจากทางอินเทอร์เน็ต ได้แก่ กระดานสนทนาออนไลน์ และเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่าประทศจากปรากฏ ในรูปแบบของการใส่เนื้อความโดยบุคคลอื่นที่ไม่ใช่เจ้าของกระทู้ มากที่สุดถึง ๗๐.๕๓% คือมีการสร้างเสริมทั้งในรูปของข้อความและ ภาพแล้วแชร์ออกไป อาจเป็นเพราะผู้ส่งข้อความรู้สึกปลอดภัยกว่า จะสร้างกระทู้เองและคนแชร์มีความสนใจตื่นเต้น จนต้องกดแชร์ ลักษณะเนื้อหาคือการด่าทอตรงๆมากที่สุด (๓๖%) รองลงมาคือ ใช้อุปลักษณ์กระทบเปรียบเปรย (๓๒%) เช่น ควายแดง เหลืองสลิม เพื่อสร้างความเข้าใจผิดหรืออคติต่อกลุ่มเป้าหมาย หรือยั่วยุสบประมาท ให้เกิดความเกลียดชังอย่างรุนแรงต่อกลุ่มเป้าหมาย บางทีถึงขนาด ปฏิเสธการอยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน หรือการทำร้ายกลุ่มเป้าหมาย

ฐานความเกลียดชังที่ยอมรับกันเป็นสากลโดยทั่วไปประกอบด้วยฐาน ๑) ทางด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ถิ่นที่อยู่อาศัย ๒) ชนชั้น ๓) ศาสนาและการเข้าร่วมกลุ่มทางศาสนา ๔) อุดมการณ์ทางการเมือง ๕) ความทุพพลภาพ ๖) เพศสภาพและเพศวิถี งานวิจัยนี้พบว่า ฐานความเกลียดชังที่ปรากฏทางออนไลน์เน้นเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองและสถาบัน มากที่สุดถึงร้อยละ ๕๓ รองลงมาคือ ศาสนาและการเข้าร่วมกลุ่มทางศาสนา ร้อยละ ๒๐ เป็นเรื่องเชื้อชาติ ถิ่นที่อยู่ ร้อยละ ๑๒ ที่เหลือเป็นลักษณะอื่นๆ จะเห็นได้ว่าฐานความเกลียดชังที่ปรากฏบนมณฑลข่าวสารเฉพาะในโลกโซเชียลไทยนั้นหนักไปในทางการเมืองและศาสนา

ระดับความรุนแรงที่ปรากฏ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับการยั่วยุให้เกิดความเกลียดชังต่อกลุ่มเป้าหมาย ทั้งการกล่าวหา ตูถูกดูหมิ่น เปรียบคนว่าไม่ใช่คนถึง ๗๗% รองลงมาคือการยั่วยุให้มีการใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มเป้าหมาย เช่น ปฏิเสธการอยู่ร่วมกัน ยั่วยุให้กระทำการสิ่งผิดกฎหมาย ชักชวนให้ทำร้าย ๑๗% และระดับอ่อนคือการนำเสนอเรื่องราวและแสดงความเกลียดชังอย่างชัดเจน เพียง ๖% ดังนั้น ความเกลียดชังที่ปรากฏในมณฑลข่าวสารออนไลน์จึงอยู่ในระดับที่ค่อนข้างรุนแรงซึ่งอาจเพิ่มขีดไปสู่การทำร้ายทางกายภาพ

จากงานวิจัยทั้งสามเรื่อง จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาเดียวกันคือ ๒๕๕๓-๒๕๕๕ ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง

ก่อนหน้านั้นเกิดรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ หลังจากนั้นก็เกิดการสื่อสารทางการเมืองที่พยายามสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มพวกของตน มีแบ่งแยกเป็นสี่เป็นกลุ่ม ในทางศาสนาก็มีเรื่องราวไม่สมควรของพระสงฆ์ สื่อทั้งออฟไลน์และออนไลน์มีลักษณะของการเผยแพร่ประทุษวาจาในระดับรุนแรง ถึงแม้ไม่ถึงขั้นยั่วยุให้ออกไปใช้กำลังประทุษร้ายกัน โดยเน้นน้ำหนักไปที่เรื่องอุดมการณ์การเมือง เหมือนกับการถ่ายทอดความเกลียดชังระหว่างสื่อทั้งโลกเสมือนจริงและกายภาพ มณฑลข้าวสารในช่วงเวลานั้นจึงเต็มไปด้วยวาจาประทุษร้ายซึ่งกันและกันไม่แตกต่างจากช่วงเหตุการณ์ ๖ ตุลา เสมือนเป็นวงมโหรีประสานกันระหว่างสื่อหลากหลายชนิดที่เรียกว่าอภิสาร

การถ่ายทอดความเกลียดชังระหว่างสื่อทั้งโลกเสมือนจริงและกายภาพดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องตั้งข้อสังเกตเป็นพิเศษ เพราะเป็นการสอดประสานกันระหว่างโลกที่คนใช้ชีวิตกันจริงๆ กับโลกเสมือนจริง เป็นลักษณะพิเศษของการอภิวัฒน์มณฑลข้าวสารครั้งที่สองที่มีโลกที่มองไม่เห็นมาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ

เมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ ๖ ตุลา การสร้างประทุษวาจาแม้จะรุนแรงแต่มีผลแคบกว่ามาก ในเวลานั้นกระแสข่าวสารดูไม่เป็นธรรมชาติ เพราะมีทั้งการชี้เป้า การแบ่งแยกนักศึกษาออกจากประชาชนคนไทย ประทุษวาจาเจาะลงไปถึงเชื้อชาติโดยโจมตีว่า

นักศึกษาเป็นเพียงพวกญวนแคว ดูเหมือนว่าเมื่อไม่ใช่คนไทยจะไปฆ่าแกงกันอย่างไร้ท่าได้ คอมมิวนิสต์ก็เหมือนกัน การพูดถึงอาวุธร้ายที่ถูกสะสมอยู่ในมหาวิทยาลัยซึ่งในเวลาต่อมาพิสูจน์ได้ว่าไม่มีจริง และก็ไม่มีผู้ได้รับผิดชอบ คงปล่อยให้โศกนาฏกรรมนี้จารึกอยู่ในหน้าประวัติศาสตร์โดยไม่มีคนผิด

คืนวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๙ สถานีวิทยุฝ่ายขวาจัดออกอากาศอย่างต่อเนื่องและแผ่ดรุณ เรียกร้องให้ประชาชนและลูกเสือชาวบ้านพากันไปชุมนุมที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ขณะเดียวกันก็เรียกร้องเร่งรัดให้รัฐบาลเร่งดำเนินการจับกุมผู้กระทำการหมิ่นสถาบันมาลงโทษตลอดทั้งคืน สถานีวิทยุเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการชี้นำฝ่ายกระหิงแดงและกลุ่มฝ่ายขวาอื่นๆ ในการเคลื่อนไหวต่อต้านนักศึกษาในวันที่ ๕-๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ ๖ ตุลา ที่แยกประชาชนออกไปเป็นฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย

ในวันที่ ๔ ตุลาคม มีการชุมนุมที่ลานโพธิ์มีการอภิปรายและการแสดงละครเกี่ยวกับกรณีฆ่าแขวนคอพนักงานการไฟฟ้านครปฐม จัดโดยชุมนุมนาฏศิลป์และการละครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันที่จริงผู้ชุมนุมเหล่านี้มีการแสดงเวทีอยู่แล้วเป็นปกติถือเป็นสีสันของการชุมนุม

หลังจากนั้นวิฑูยก้อข่วว่ำนักศีกษาที่แสดงละครมีใบหน้า คล้ายบุคคลสำคัญถูกแขวนคอ ต่อมาหนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาจัดอีก เช่นกัน ฉบับเช้าวันที่ ๕ ตุลาคม เผยแพร่ภาพการแสดงล้อการแขวนคอ ของนักศีกษาที่ลานโพธิ์ โดยพาดหัวข่วว่ำนเป็นเชิงว่ำน การแสดงดังกล่าว เป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง นักศีกษาถูกขี้เป้่าและปิดป้ายทางเชื้อชาติ และอุดมการณ์ทางการเมือง เหตุการณ์ที่เกิดตามมาเป็นประวัติศาสตร์ ที่น่าเศร้าของประเทศ

การสร้างวาทกรรมทางการเมืองที่มีเรื่องเชื้อชาติ และสถาบัน มาเป็นส่วนประกอบ มีความแตกต่างจากทศวรรษที่ ๒๕๕๐ ทั้งในเรื่องของระยะเวลาที่สั้นกว่า การผสมผสานของสื่อมีเพียงระหว่าง สื่อวิฑูยก้อและหนังสือพิมพ์ และเนื้อหาที่แคบ อย่างไรก็ตามการ จุดประเด็นมาจากเชื้อไฟที่สร้างขึ้นมีผลต่อการทำลายในระดับเข้มข้น คือ มีการยกพวกเข้าไปข่วนักศีกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อัน เป็นผลจากวาทกรรมที่เห็นได้ชัดเจน แต่ประทุษว่ำนจนวนยุคของสื่อ อภิสารมีผลสะท้อนตามมาที่รุนแรงกว้างขวาง และยาวนานกว่ามาก

“ความขัดแย้งทางการเมือง” ในสังคมไทยเป็นปรากฏการณ์ที่คนทั่วไปเห็นและรู้สึกได้ชัดเจนว่าเกิดการแบ่งฝักฝ่ายของประชาชนเป็นหลากหลายกลุ่มต่างความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดง เกิดการจลาจลทางการเมือง ๓ ครั้ง ที่ถึงเลือดเนื้อและชีวิต คือ ในเดือนตุลาคม ๒๕๕๑ (ตาย ๘ บาดเจ็บ ๗๓๗) เดือนเมษายน ๒๕๕๒ (ตาย ๒ บาดเจ็บ ๑๒๐) และเดือนเมษายน-พฤษภาคม ๒๕๕๓ (ตาย ๙๔ บาดเจ็บประมาณ ๒๐๐๐)

ดราม่าดิจิทัล และสเปิร์ยแห่งความเกลียดชัง

แต่ละตัวตอนที่ถูกสร้างขึ้นจะแสดงละครไปตามบทบาทที่ควรจะเป็นบนพื้นที่ข่าวสารหรือถ้าจะเปรียบไปแล้วก็คือเวทีละคร ที่มีฉากสมมุติแล้วแต่เหตุการณ์จะสร้างขึ้น มีบทสนทนามากมายเกิดขึ้นบนพื้นที่นี้จากตัวแสดงที่มีหลายตัวตนสมมุติ แต่เวทีสมมุตินี้อาจส่งผลกระทบต่อกายจริง ๆ ได้อย่างแน่นอน เมื่อเกิดการรวมตัวกันทำอะไรร้ายอย่างหนึ่งเช่นการล่าแม่มด

ดราม่าเกิดขึ้นเมื่อนักแสดงคนหนึ่งถืออำนาจบาตรใหญ่ ด่าทอและทำร้ายคนอื่นปรากฏในคลิปวิดีโอ เขาถูกรุมโจมตีและบังคับให้ขอโทษผ่านสื่อมวลชน มีคนเข้ามาแสดงความเห็นมากมายด้วยอารมณ์และร่วมกันพิพากษานักแสดงผู้นั้นว่าเขาควรจะถูกขับไล่เสียจากโลกดารา ต้นสังกัดไล่เขาออก เพื่อนดาราด้วยกันออกมาโจมตีเพื่อนฐานทำให้งานเสื่อมเสีย สถานีโทรทัศน์แบนรายการของเขา บุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักก็ออกมาขับไล่เขาให้ออกไปเสียจากแผ่นดินนี้ เขาโดนเรียกคืนรางวัลบุคคลตัวอย่างที่เคยได้รับ

ถูกต้นสังกัดไล่ออก ตำรวจออกมาทำท่าซึ้งซังรับไม่ได้กับคารานิสัย
 ไม่ดีอย่างนี้ เรื่องราวจะจริงหรือไม่เพียงใดแต่ในสภาพที่ “ถูกรุม”
 นักแสดงหนุ่มผู้นั้นไม่มีทางอื่นนอกจากออกโทรทัศน์ร้องไห้ ร้องขอ
 ว่าอย่าตัดสินเขาจากคลิปแค่นาทีเดียว และขอโทษเพื่อทำให้ชาวโลก
 ไซเบอร์พอใจ แต่อุณาคตดาราของเขาดูเหมือนจะดับไปแล้ว

บุคคลสำคัญหลายคนถูกละเมิดพื้นที่ส่วนตัว คลิปของพวกเขา
 ถูกกระจายออกไปด้วยอารมณ์อยากรู้ อยากเห็น สะใจ สนุกสนาน
 ในการที่เข้าไปแตะพื้นที่ส่วนตัวของคนดัง เจ้าหญิงไดอาน่าเคยถูก
 ครอบงำโดยพวกช่างภาพปาปารัสซีอย่างไรโลกปัจจุบันยิ่งหนักกว่า
 เพราะไม่ได้เพียงแคร์บกวอน แต่ผลกระทบทางอารมณ์ต่อผู้เห็นภาพ
 สามารถเข้าไปทำร้ายกลุ่มเป้าหมายได้ทันที

กล้องถ่ายภาพมือถือและกล้องในรถสามารถเล่าเรื่องราวที่
 สื่อมวลชนไม่เคยเข้าถึง มันเป็นเรื่องบนเวทีแคบๆที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
 ของคนกลุ่มเล็กๆแต่กล้องส่วนบุคคลสามารถบันทึกไว้ได้และเลือก
 เฉพาะภาพส่วนที่ตนต้องการฟ้องร้องไปในโลกไซเบอร์ ภาพที่คน
 เคยทำเพราะคิดว่าไม่มีใครเห็นจึงกลายเป็นข่าวใหญ่ได้หลายครั้ง
 ถ้าติดกระแสก็กลายเป็นดราม่าที่มีคนมาร่วมในเวทีจำนวนมาก ผู้ดู
 จะตัดสินเฉพาะจากภาพและเสียงที่เห็นอันเป็นเพียงบทตอนหนึ่งแต่
 ไม่เคยรู้ว่าเหตุใดจึงเกิดเหตุการณ์เหล่านั้นขึ้น และไม่รู้ว่าเรื่องราว
 ตั้งแต่ต้นจนจบของมันคืออะไร

ผู้พิพากษาไร้ตัวตนเหล่านั้นเมื่อตัดสินใจเข้าก็จะมีความรู้สึกเสมือนว่าตนคือผู้ที่รักษาตาชั่งของความถูกต้องและผิด โดยมีน้อยมากที่จะตรวจสอบแสวงหาข้อมูลรอบด้านมาประกอบการพิจารณาเพื่องารมณณ์ผลักดันให้การก่นประณามหยามเหยียดไหลบ่าท่วมทับพื้นที่ข้าวสาร ชัยยังมีเจ้าของแผ่นดินไร้ตัวตนที่มักออกมาขบไล่คนอื่นที่แสดงพฤติกรรมแปลกแยก “ป่าเถื่อน ไม่ควรอยู่บนแผ่นดินนี้” ทั้ๆที่ตามกฎหมายทุกคนมีสิทธิ์โดยชอบธรรมในการอยู่อาศัยบนแผ่นดินเกิด บางคนทำตัวเป็นนักสืบหรือตำรวจ สืบเสาะหาสถานที่อยู่หรือเบอร์โทรศัพท์ของบุคคลเป้าหมาย เพื่อที่คนในโลกออนไลน์หรือตำรวจที่มีตัวตนจริงๆจะสามารถเข้าไปจัดการได้ถูก

ในเหตุการณ์หตุลา คนกลุ่มหนึ่งถูกปลุกเร้าด้วยประทุษวจาจนเข้าไปมีส่วนร่วมในฆาตกรรมหมู่ ซึ่งต้องใช้เวลาอีกหลายปีต่อมา กว่าเรื่องราวจะถูกวิเคราะห์อย่างเปิดเผยต่อสาธารณะ ภาพบิดเบือนที่หมิ่นเหม่เพียงภาพเดียวจุดความร้อนแรงนำไปสู่ภาพการแขวนคอคนใต้ต้นมะขามสนามหลวงโดยจนถึงทุกวันนี้ก็ยังไม่ปรากฏผู้กระทำที่แสดงตนออกมาเพื่อสำนึกผิด

แต่คลิปวิดีโอที่บรรยายเหตุการณ์ที่ปรากฏในเบื้องหน้าสร้างกระแสที่ร้อนแรงและไปไกลกว่ามาก มันเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าโดยน้ำมือของผู้พิพากษาที่ถื่ออารมณ์เดียวกันคือความโกรธแค้น เกล็ดขังและสะใจ ตัวละครมากมายทั้งดารา ตำรวจ นักการเมือง นักธุรกิจ และประชาชนทั่วไปแสดงตัวออกมา “โหนกระแส” แสดงบทบาท

แห่งอำนาจของตน และหากผู้เคราะห์ร้ายออกมา “ขอโทษ”
พอมดแม่มดเหล่านี้ก็ดูจะพอใจ ก็เขาขอโทษแล้วนี่นา การทำร้าย
คนด้วยสาเหตุที่เบาหวิว ก็มักจะจบลงด้วยผลลัพธ์ที่เบาหวิว

ยุคสื่อสารมวลชนมีการกล่าวถึงทฤษฎีเข็มฉีดยา " hypodermic
needle theory" ที่กล่าวถึงผลกระทบอันรวดเร็วต่อผู้รับสาร
อันเกิดขึ้นจากการที่สื่อมวลชนทุ่มข่าวสารลงไปยังผู้รับที่เป็นกลุ่ม
เป้าหมายจนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทฤษฎีนี้มีการใช้กันมาก
ในงานโฆษณา และการโฆษณาชวนเชื่อของลัทธินาซี แต่ในยุค
ข้อมูลข่าวสารเข็มฉีดยาถูกเปลี่ยนเป็นขวดสเปรย์ที่ผสมคลื่นข่าวสาร
อันหลากหลายจนไม่รู้แหล่งที่มา ใช้สื่อผสมผสานมาบรรจบกัน
ส่งเสริมให้รัก ส่งเสริมให้เกลียด เป็นอำนาจที่นำไปสู่ผลลัพธ์ที่
ต้องการถ้ามีผู้เอาไปใช้เพื่อจับจูงประชาชน

ในมณฑลข้าวสารที่เป็นเครือข่าย สเปรย์แห่งความโกรธแค้น
เกลียดชัง อาจถูกฉีดไปทั่วโดยที่ผู้ฉีดสเปรย์แทบไม่ได้หันกลับมามอง
สภาพจิตของตนเองในขณะนั้น จิตแพทย์หลายคนออกมาเตือน
สื่อบางคนออกมาท้วงติง เพื่อนดารารออกมาแก้ต่างแต่ก็ไม่สามารถ
สู้กับกระแสลบที่แพร่อยู่ในมณฑลได้

กรรมหมู่ของนักล่าแมมมด

อะไรคือประทุษวจา

ประทุษวจาคือวจนภาษาหรืออวจนภาษาที่โจมตีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบนฐานคติเรื่องเพศ เชื้อชาติ ศาสนา สีผิว อาชีพ เผ่าพันธุ์ ความพิการ หรือเพศวิถี และการเข้าร่วมกลุ่มทางการเมือง และนำไปสู่การกระทำอันรุนแรงไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางจิตใจ ต่อกลุ่มคนนั้นๆและ/หรือทำลายหรือหมิ่นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกลุ่มคนนั้นๆ

สำหรับสื่อออนไลน์ หมายถึงการสื่อสารใดๆที่แสดงถึงความเกลียดชังต่อบุคคลหรือกลุ่มคนอื่น มีเป้าหมายไปที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม ยั่วยุ ปลุกกระดมให้มีการรุมทำร้ายหรือชักชวนให้ปฏิบัติต่ออีกฝ่ายในลักษณะไม่เป็นที่ต้องการของสังคม หรือเบียดขับให้ออกไปอยู่ชายขอบ ขจัดไม่ให้มีที่ยืนทางสังคม จะเห็นได้ว่าประทุษวาจา นั้นมักมีการกระทำและเป้าหมายทั้งทางพฤตินัยและนามธรรม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เราจะเห็นพฤติกรรมประทุษร้ายของนาซี และการยุแหยกประชาชนจนเกิดสงครามกลางเมืองในวันดา

สงครามกลางเมืองในวันดาเกิดขึ้นเมื่อปี ๑๙๙๔ เป็นสงครามที่มุ่งฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ทุตซี โดยอีกกลุ่มหนึ่งคือ ฮูตู ทำให้มีคนถูกฆ่าตายประมาณ ๕๐๐๐,๐๐๐-๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ภายในสามเดือน

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ครั้งนี้มีนักการเมืองและพระคาทอลิกหนุนหลังพวกนี้เรียกปฏิบัติการของตนว่างานสังหารศัตรูของพระเจ้า และสร้างอุดมการณ์ฮูตูขึ้นมา กล่าวหาศัตรูว่าเป็นกำลังต่างดาวที่จะมาฟื้นฟูพระมหากษัตริย์ทุตซีและจับฮูตูเป็นทาส เป็นความเชื่อที่ทำให้เกิด

การต่อต้านอย่างสุดขีด มีนักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์หลายคน ในวันดาใช้ปมความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์มาสร้างความนิยมให้กับตัวเอง เช่นมีการออกหนังสือพิมพ์ที่มีการยุยงให้พวกฮูตูเกลียดชังพวกทุตซีมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้สื่อต่างๆ ของรัฐบาล หนังสือพิมพ์ วิทยุ ต่างโหมกระพือเร่งสร้างความเกลียดชังระหว่างสองเผ่าพันธุ์ให้มากยิ่งขึ้นไปด้วย คอลัมนิสต์ตะวันตกหลายคนบอกว่ารูปแบบในการสร้างความเกลียดชัง สร้างกองกำลัง ไม่แตกต่างจากวิธีการที่ฮิตเลอร์ใช้ในการปลุกฝังความเกลียดชังชาวยิว เป็นการส่งเสริมปลุกฝังลัทธิความคิดที่ว่าฮูตูต้องเหนือกว่าทุตซี ฮูตูต้องไม่ปราณีต่อทุตซี ใครเป็นทุตซีถูกฆ่าหมด มีการแจกอาวุธทุกชนิด การฆ่าข่มขืนพวกทุตซีไม่ถือว่าเป็นความผิด

งานวิจัยได้พบว่า ในประเทศไทยปรากฏประทุษวาจาในสื่อทุกชนิดโดยมีฐานคติหลักที่อุดมการณ์ทางการเมือง เพศสภาพ เชื้อชาติในระดับที่สามารถปะทุขึ้นถึงระดับความรุนแรงทางกาย ภายใต้อิทธิพลของความหวาดกลัว ความตื่นตระหนกล่วงหน้า และความตึงเครียดของสถานการณ์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากระแสความเกลียดชังคุกรุ่นอยู่ในมณฑลข้าวสารมาแล้วระยะหนึ่งอย่างน้อยก็ตั้งแต่เริ่มทศวรรษที่ ๒๕๕๐ เป็นต้นมา

กรณีของคนดังที่ถูกโจมตีด้วยประทุษวาจา จนนำไปสู่การ “ขจัด” ออกจากวงการ แม้ไม่ได้อยู่ในฐานคติหลักที่เป็นสากลในปัจจุบันแต่กลับไปคล้ายกับฐานคติแหม่มดในอดีตที่มีความเชื่อหรือพฤติกรรมแปลกแยกออกไปจากบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับ ในประเทศไทยประทุษวาจามักเกิดกับผู้เห็นต่างหรือคิดต่าง

การไม่ยอมรับพฤติกรรมก้าวร้าวโหดที่ดาราดูนั้นแสดงออกต่อบุคคลอื่นเหมือนแหม่มดที่สาปแช่งให้คนกลายเป็นกบเพราะความโกรธ เป็นการประทุษร้ายบุคคลมิใช่กลุ่มคน ก่อนหน้านั้นก็เพิ่งมีกรณีของหญิงผู้หนึ่งที่หนีทุนการศึกษาต่อต่างประเทศทำให้ผู้รับรองต้องเป็นผู้จ่ายภาระหนี้สินแทนจำนวนสูงมาก ความจริงเรื่องเช่นนี้เคยเกิดขึ้นบ่อยครั้งแต่ก็เป็นเพียงเรื่องเล่าๆกันในกลุ่มคนเล็กๆซึ่งก็ไม่มีใครจะแก้ปัญหาวางไร ผู้ค้าประกันก็ต้องจ่ายไปด้วยความเจ็บปวด

แต่ในยุคสารสนเทศ การที่เธอมีพฤติกรรมทำร้ายผู้มีพระคุณซึ่งสังคมไทยไม่สามารถยอมรับได้ และเธอก็ไม่ได้มีท่าทีรับผิดชอบในเรื่องนี้แต่อย่างใดทำให้เกิดความโกรธแค้นในโลกออนไลน์ที่เปิดฉากไล่ล่าตัวเธอ อินเทอร์เน็ตช่วยในการเข้าไปสืบค้นข้อมูลบุคคลอย่างง่ายดาย ไม่ต่างอะไรจากการออกไล่หรือตระเวนไปค้นหาแหม่มดเมื่อในอดีต จากนั้นนำข้อมูลเหล่านั้นมาสร้างชุดความจริงตามอคติของตนเองที่ได้ตัดสินบุคคลดังกล่าวแล้ว แล้วก็ชวนให้บุคคลอื่นร่วมกันพิพากษาและลงโทษด้วยการชุดออกมาประชาทัณฑ์ในที่สาธารณะเหมือนแหม่มดที่ถูกเผาทั้งเป็นในอดีต

ลัทธิล่าแหม่มดนี้ถือเป็นรอยแปดเปื้อนรอยใหญ่ในหน้าประวัติศาสตร์มนุษยชาติของโลกตะวันตกเพราะเป็นวิธีการอันป่าเถื่อนไร้มนุษยธรรม มุ่งใส่ความประจานหยามเหยียด เป็นเครื่องมือเพื่อใช้กำจัดผู้มีความคิดเห็นต่างจากผู้มีอำนาจหรือมีความเชื่อทางศาสนาต่างกัน

ในฝ่ายอาณาจักร สำหรับบุคคลทั่วไปหรือผู้มีชื่อเสียงจะถูกยึดเย็ดข้อหาร้ายแรงโดยไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานอันชัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน ถูกนำ ชื่อจริง นามสกุลจริง ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ (เพื่อให้มีการเข้าไปเฝ้าดู ชูเชิญ คุกคาม ต่ำทอ) มาเปิดเผย วิธีการโจมตีมีหลายวิธี ตั้งแต่ระดับอ่อนคือการแสดงความเกลียดชังด้วยการเยาะเย้ยถากถาง แยกเขาแยกเรา ระดับต่อมาก็คือพยายามเหยียดลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ และขั้นรุนแรงคือช่วยุให้กระทำผิดกฎหมาย เช่นทำลายทรัพย์สิน ดักทำร้าย ถ้าเป็นกลุ่มคนอาจเกิดสงครามกลางเมือง จะเห็นได้ว่าประทุษวาจานั้นมีความรุนแรงทั้งในระดับจิตวิญญาณและทางกายภาพ

คณะผู้พิพากษาดิจิทัลสร้างเส้นแบ่งระหว่างคนดีและคนไม่ดี มีกฎคือเมื่อท่านเป็นคนไม่ดี ท่านก็เป็นนักโทษที่ไม่ควรมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และควรถูกขจัดออกไปไม่ให้มีที่ยืนในสังคม จะทำอย่างไรหากเกิดการตัดสินที่ผิดพลาด และแหม่ตได้ตายไปแล้ว ด้วยลมปากของหมู่คนซึ่งหลังจากปฏิบัติการและอารมณ์โกรธแค้นจางหายก็ลืม “กรรมหมู่” ที่ตนเองได้ก่อไว้

“ความจริงที่ถูกสร้าง” กับสเปร์ยทางอารมณ์

สิ่งที่เรียกว่า “ความจริง” มักเป็นภาพที่เกิดจากสรรค์สร้างของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง “ความจริง” ของคนกลุ่มใดย่อมเกิดจากสิ่งที่ถือว่าเป็นปกติหรือเหมือนกันของคนกลุ่มนั้น

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ การ์ตูนของแมคคอลลีย์ (C.R. Macauley, *The Trail of the Beast*: 1917) จากนิวยอร์กทิวพาซังสงคราม เขาโจมตีเยอรมันโดยวาดภาพ “ฮั่น” ซึ่งมีรูปลักษณะของสัตว์ป่าที่น่ากลัว ใส่หมวกเหล็กของเผด็จการแห่งปรัสเซียเมื่อเดินผ่านไปก็ทิ้งร่องรอยอันสวยงามของ “กฎของพระเจ้าและมนุษย์” “ความถูกต้อง” “มนุษยชาติ” “ความหวัง” “ศรัทธา” “ทาน” การ์ตูนนี้ถูกเผยแพร่ไปทั่วประเทศการ์ตูนนี้สร้างภาพแห่ง “ความจริง” คือเยอรมันคือสัตว์ร้ายที่ทำลายคนดี ดังนั้นจึงเป็นความถูกต้องที่ทำให้ลายสัตว์ร้ายนี้เสีย

สื่อของพวกเขาอยู่ในวันดาสร้างภาพของทุตซีว่าเป็นเผ่าพันธุ์เลวร้ายที่ต้องกำจัดออกไป

ความจริงที่ถูกสร้างเหล่านี้แท้ที่จริงก็คือภาพลวงตาที่มีคนสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การสร้างวาทกรรมผ่านสื่อมวลชนทั้งเกลียดชังและรัก แต่ทั้งหมดนั้นมันก็คืออารมณ์ที่ไหลอยู่ในมณฑลข่าวสาร ในโลกออนไลน์การสเปรย์ฟองสบู่แห่งภาพลวงตาเกิดขึ้นในปริมาณมากและรวดเร็วกว่าในอดีตหลายเท่า เรื่องไม่ควรเป็นเรื่องก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ที่เกิดและดับไปเหมือนภาพลวงตา และเรื่องที่ใหญ่อยู่แล้วถูกสร้างให้ใหญ่หมิ่นซ้ำซึ่งกว่าจะดับยังไม่รู้ว่าจะทำลายอะไรไปมากน้อยแค่ไหน

วารสารศาสตร์ยุคหลังความจริง (Post - Truth Journalism)

คำว่า post-truth ถูกบรรจุไว้ในศัพท์บัญญัติของออกซฟอร์ด ดิกชันนารี ในปี ๒๐๑๖ แปลว่า “เกี่ยวเนื่องกับปรากฏการณ์ที่ความจริงแบบภววิสัยมีอิทธิพลในการสร้างประชามติน้อยกว่าอารมณ์และความเชื่อของคน” ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการรณรงค์หาเสียงชี้้นำประชามติของ นายโดนัลด์ ทรัมป์ และการรณรงค์เพื่อออกจากสหภาพยุโรป (EU : European Union) ของอังกฤษที่เรียกว่า Brexit

ก่อนหน้านี้ คำที่ได้รับเกียรติบรรจุในออกซฟอร์ด ดิกชันนารี ในปี ๒๐๑๕ คือ “หน้าร้องไห้อย่างปิติ” (‘Face with Tears of Joy’) จริงๆแล้วมันไม่ใช่คำ แต่เป็นอีโมจิ ที่เราเรียกก่ายๆว่า ตัวอีโมจิ ภาพๆเดียวสื่อความหมายได้หลายคำ และแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ที่ไหลบ่าอยู่ในโลกออนไลน์ ภาพนี้ชนะเลิศการสรรหาเพราะปรากฏว่าเป็นตัวอีโมจิที่มีคนใช้มากที่สุด ทั้งในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ

ออกซฟอร์ดเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “วัฒนธรรมอีโมจิ” (Emoji culture) ที่ภาพๆเดียวสามารถเล่าเรื่องอะไรต่างๆได้มากมาย ผู้เลือกอธิบายว่า ภาพนี้ถ่ายทอดความรู้สึกขี้เล่นและความสนิทสนมคุ้นเคยซึ่งบ่งชี้ความเป็นวัฒนธรรมอีโมจิโดยแท้

กลับมาพูดถึง post-truth

คำนี้เริ่มใช้กันราวปี ค.ศ.๑๙๙๒ ตอนอเมริกาเข้าสู่สงครามอ่าว แต่เมื่อถึงปีค.ศ. ๒๐๑๖ มีคนใช้คำนี้เพิ่มขึ้นเป็น ๒๐๐๐% ทั้งในอังกฤษและอเมริกา มันเหมือนกับว่าตอนนี้เรากำลังก้าวเข้าสู่โลกที่ชอบอะไรๆง่าย ๆ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือเรากำลังก้าวเข้าสู่โลกที่ของเทียมมีบทบาทมาก

“ความจริง” ซึ่งยึดเป็นหลักวารสารศาสตร์มาอย่างยาวนาน กำลังสั่นสะเทือน Al Jazeera ตั้งคำถามว่า เรากำลังอยู่ในยุคหลังความจริงที่ผู้คนแห่กันเข้ามาแหวกว่ายอยู่กับการสร้างความจริงขึ้นมาเองใช่หรือไม่ ในระหว่างการรณรงค์หาเสียงของทรัมป์ได้มีองค์กรย่อยๆผุดขึ้นมานับสิบเพื่อตรวจสอบหาความจริงจากการคุยโวของนักการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัมป์ พวกเขาหาข้อมูลที่เต็มไปด้วยหลักฐานและสถิติมาใช้ในการพิสูจน์ทั้งนี้เพื่อแยกความเห็นออกจากความจริง แต่ปรากฏว่าสิ่งที่ประชาชนสนใจกลับเป็นเฉพาะข้อมูลในฟองสบู่ที่ลอยฟ่องที่พวกเขาเลือกเชื่อ

The Economist รายงานในบทความเรื่อง “ศิลปะแห่งการโกหก” ว่า โดนัลด์ ทรัมป์ สร้างอาณาจักรมาว่าด้วย “ความจริง” ที่น่ากลัวว่า สุนัขบัตรของบารัค โอบามา เป็นของปลอมโอบามา เป็นคนก่อตั้งไอซิส (IS-Islamic State) พวกคลินตันเป็นฆาตกร และอะไรอีกหลายอย่าง ทั้งหมดนี้ถ้าดูจากหลักฐานที่เขายกมานั้น น่าจะจริงแต่ความจริงคือมันเป็นเรื่องโกหก ความจริงเรื่องนักการเมืองโกหกไม่ใช่เรื่องใหม่ นักการเมืองเยอะมากที่โกหกมาตลอด แต่วาทกรรมของทรัมป์ต่อกี่ย้ำความลำเอียงทางเชื้อชาติ ศาสนา มันปลุกอารมณ์ของคน หากใครจะโต้แย้งความจริงนี้ก็ต่อได้ในเกมที่คุณตั้งขึ้น ไม่ใช่แค่พิสูจน์หลักฐานความจริง แต่ต้องได้ว่าฉันไม่ปลอมสุนัขบัตร ฉันไม่ใช่คนโกหก ฉันไม่ได้ตั้งไอซิส ฉันไม่ใช่ฆาตกร ว่ากันไปตามอารมณ์มากกว่าหลักฐานเพราะฝ่ายตรงข้ามเชื่อทรัมป์ไปแล้ว และเอียงเข้าข้างโน้นไปแล้ว การรณรงค์ออกจากสหภาพยุโรป โดยโกหกกว่าอังกฤษต้องจ่ายค่าสมาชิกให้องค์กรนี้ถึงสี่พันล้าน ๓๕๐ ล้านปอนด์ทำให้ฝ่ายที่อยากอยู่กับสหภาพต้องเอาหลักฐานมาหักล้าง แต่การโต้กันไปโต้กันมาทำให้เรื่อง ๓๕๐ ล้านปอนด์เป็นประเด็นร้อนไปแล้ว ยิ่งเถียงกันยาวตัวเลข ๓๕๐ ล้านปอนด์ก็ยังอยู่ในความทรงจำของคน

สตีเวน มาราส (Steven Maras:2013) ในหนังสือเรื่อง ภาววิสัยในวารสารศาสตร์ (Objectivity in Journalism) กล่าวว่า ชาวออนไลน์กำลังถอดรื้อหลักภาววิสัยแห่งวารสารศาสตร์ ทำให้เกิดการแสวงหา “ความจริง” นอกห้องข่าวของกองบรรณาธิการ มันกลายเป็นวารสารศาสตร์สองขั้ว (binary-oriented journalism) ระหว่าง

“ความจริง” ของเรากับของเขา และเหตุผลกับความจริงไม่ใช่หลักใหญ่ที่จะต้องยึดมั่นแต่อย่างใด สิ่งที่เราเรียกว่า “ความจริง” ไม่สามารถก้าวข้ามรั้วกันทางความคิดที่แตกต่างได้ เพราะคนที่อยู่ในรั้วนี้จะไม่ฟังหรือฟังแต่โยนเรื่องของอีกฟากรั้วทิ้งไป ดังนั้นสิ่งที่น่าวิตกคือนับแต่นี้ “ความจริง” ของสื่อมวลชนอาจจะมามีแต่หมดบทบาทในโลกของสื่ออภิสสารที่ยิ่งใหญ่กว่า

วิลเลียม เดวีส์ (William Davies :2016) เขียนเรื่องยุคการเมืองหลังความจริง (The Age of Post-Truth Politics) ว่าสมัยก่อน “ความจริง” นั้นเป็นเหมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกตะวันตกเมื่อไรก็ตามที่เกิดปัญหาพวกเขาเรียกร้องให้หันไปหา “ความจริง” แบบสังคมนิยมประชาธิปไตยพึงกระทำ องค์กร PolitiFact พบว่าประมาณร้อยละ ๗๐ ของคำพูดของทรัมป์ที่ว่าจริงนั้นความจริงแล้วส่วนใหญ่ไม่ใช่เลย แม้จะมีเรื่องจริงอยู่บ้างแต่ส่วนใหญ่มันมีแต่เกือบจริงและเรื่องโกหก แม้จะเผยแพร่ผลการวิเคราะห์นี้ออกไปแต่คนก็ไม่สนใจ พวกเขาเลือกเชื่อข้อมูลที่โยงอยู่รอบมณฑลแห่งความเชื่อของตัวเองกันในสื่อออนไลน์และตัดสินใจ

สภาวะการณ์เช่นนี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเลย และแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางวารสารศาสตร์ในระดับถอดตรีอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นหลักของนักข่าวมาอย่างยาวนาน สื่อมวลชนกำลังลดบทบาทของผู้รายงานความจริงที่ประชาชนเคยพึ่งพา ผู้คนกำลังมีที่ยึดเหนี่ยวใหม่คือเครือข่ายของ “เพื่อน” ที่กำลังคุยในเรื่องเดียวกันอย่างถุกคอ

ความตระหนกทางศีลธรรม

การไหลป่าของคลื่นวัฒนธรรมใหม่สร้างความตระหนกแก่รัฐบาล ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง ที่มีความรู้สึกว่าคุณค่านิยมและศีลธรรมเดิมจะถูกกลบไล่นไป ผู้อาวุโสมีความรู้สึกว่ายาวชนคือเด็กน้อยที่จะต้องถูกกล่อมเกล่าและประทับประคองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมณฑลข่าวสารที่เต็มไปด้วยอันตราย พวกเขากลัวว่าโทรศัพท์มือถือจะพรากลูกหลานไปจากครอบครัวแล้วความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่อบอุ่นจะไม่กลับคืนมาอีก พวกเขากลัวแม้กระทั่งว่าในท้ายที่สุดลูกหลานจะกลายเป็น “คนพิช” ที่เป็นอันตรายต่อครอบครัวเพราะหล่อหลอมพฤติกรรมที่ชั่วร้ายจากโลกออนไลน์โดยที่ผู้ปกครองไร้อำนาจที่จะปกป้องอีกต่อไปเพราะไม่สามารถเข้าไปควบคุมมณฑลข่าวสารได้ พวกเขากลัวความเสื่อมสลายของจารีตประเพณีรวมทั้งบัญญัติทางศาสนาที่เคยยึดถือมายาวนาน

เทคโนโลยีการสื่อสารประกอบสร้างกรอบคิดใหม่ๆ ทางสังคม และสังคมก็ประกอบสร้างสื่อใหม่ๆ ข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ ด้วยในขณะเดียวกัน พลังอันสำคัญขึ้นอยู่กับว่าเทคโนโลยีสื่อสารถูกนำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งที่บ้าน ของครอบครัว และของทุกคน จนบุคคลกลายเป็นพลเมืองเน็ตที่จะสรรค์สร้างอะไรต่ออะไรขึ้นมาอีกอย่างมากมายทั้งดีและร้าย ซึ่งสิ่งที่พวกเขาสร้างขึ้นก็จะส่งผลกระทบต่อตัวพวกเขาเอง

การประสานกันของสื่ออิสารเป็นสิ่งที่พลเมืองเน็ตอาจมองไม่เห็น พวกเขาเป็นส่วนของการสร้างกระแสอารมณ์และการคล้อยตามโดยอาจจะไม่รู้ตัว ในขณะที่ผู้ใหญ่กลัวเยาวชนจะเสื่อมเสีย

เพราะสื่อออนไลน์ ผู้ใหญ่เองก็เข้าไปมีส่วนอย่างยิ่งในการสร้างมลภาวะในสังคมออนไลน์เพราะการอนุรักษ์อย่างสุดโต่ง เยาวชนถูกกันออกไปภายใต้วาทกรรมว่าเด็กก็ควรไปเรียนหนังสือ (เรื่องการปกครองเป็นเรื่องของผู้ใหญ่) ความตระหนกทางศีลธรรมจึงเป็นความตระหนกที่จะเกิดกับคนอื่นมากกว่าที่จะเกิดกับตัวเอง และนั่นเป็นสิ่งที่ควรตระหนักยิ่งกว่า พัฒนาการของสื่อสร้างมณฑลข้าวสารที่เต็มไปด้วยเครือข่ายฟองสบู่ที่ลอยละล่องกระจัดกระจาย อาจแจกแจงเป็น

๑. มณฑลใหญ่ที่ประกอบด้วยฟองสบู่จำนวนมาก ที่มีคำเรียกกันว่าหมู่บ้านโลก ประกอบไปด้วยเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนข่าวสารกันจำนวนมากที่มีมา ภูมิทัศน์สื่อประกอบด้วยสองระดับ หนึ่งคือโลกออนไลน์ สองคือโลกออฟไลน์ ที่สื่อสารกันข้ามสะพานไปมาในรูปแบบของสื่ออภิศาร

๒. มณฑลแยกย่อยใหญ่่น้อยตามภาพลวงตาหรือชุดความจริงที่ช่วยกันสร้างขึ้นอยู่ในฟองสบู่ลูกเดียวกัน ผู้คนในฟองนั้นพูดคุยกันอย่างถูกคอก แลกเปลี่ยนข่าวสารที่ได้มาจริงบ้างไม่จริงบ้างแต่ประกอบสร้างเป็นความจริงชุดใหม่ที่น่าตื่นเต้น น่าศรัทธาเพราะเป็นของคนที่เขาไว้วางใจมากกว่าสื่อมวลชนกระแสหลัก เมื่อโอบามาถูกกล่าวหาว่าสร้างไอซิส การโต้แย้งผ่านสื่อออนไลน์ก็เกิดขึ้นทันทีและประเด็นนี้ก็ลอยขึ้นอย่างร้อนแรงสู่การรับรู้ของผู้คนที่แลกเปลี่ยนกันอยู่ทั้งในโลกกายภาพและโลกเสมือนจริง พวกเขาช่วยกันสร้างภาพมายาในฟองสบู่

มณฑลข้าวสารดังกล่าวเป็นเรื่องของคนในศตวรรษที่ ๒๑ ที่มีกลไกทางเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ร่วมกันถักทอ

บทที่ ๘

พลเมืองเน็ต

เมื่อครั้งที่เร้าเทคโนโลยี ปัจเจกชนและกลุ่มชนชั้นสูงแคบๆคือ เจ้าของกลไกแห่งปัญญา ครอบครองความเป็นเจ้าของข่าวสาร ทำให้รู้มากกว่า เช่นรู้วิธีสร้างอาวุธที่ร้ายแรง รู้ศาสตร์พิชัยสงคราม ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำแผ่นดิน ทั้งยังเป็นผู้รู้ในศิลปศาสตร์ วรรณกรรมและนาฏศิลป์ชั้นสูงซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกเก็บรักษาไว้ในหมู่ชนชั้นสูง ภาพของชนชั้นสูงจึงเสมือนกับล่องลอยอยู่บนท้องฟ้าที่สามัญชนยากจะเข้าถึงและเข้าใจได้

ขุนนางในยุโรปนิยมสร้างปราสาทราชวังบนภูเขา ลดหล่นลงมาคือป่าไม้สำหรับออกกำลังล่าสัตว์ และทุ่งนาป่าเขาอันเป็นที่อาศัยของชาวนา การเผยแพร่ข่าวสารในระดับบนเป็นเรื่องของการเมืองการปกครองและการเก็บภาษี เรื่องของความหรรุหราส่งงามของปราสาทราชวัง ภาพเขียนมีค่า การกินเลี้ยงและการเต้นรำ ความรู้ถูกจำกัดอยู่ในหมู่พระและคนร่ำรวย ไม่มีทางที่ชนชั้นล่างจะเข้าถึงได้

ถ้าจะว่าไปแล้ว สังคมในอดีตไม่ว่าจะชาติใดภาษาใด ความเหลื่อมล้ำย่อมมีเป็นของธรรมดา สังคมไทยแต่โบราณก็ยึดถือพระมหากษัตริย์ประดุจสมมุติเทพ จนกระทั่งข่าวสารรั่วมาสู่ประชาชนในการพลิกยุคครั้งที่ ๑ จึงเกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งมหึมา

การสื่อสารแบบแนวตั้ง ถูกหลอมละลาย พื้นเวทีพลิกกลับ ทุกคนที่เข้าถึงเทคโนโลยีสามารถกลายเป็นผู้ส่งสาร เยาวชนที่เคยถูกไล่ให้ไปเรียนหนังสืออย่างเดียวกลับก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วและไกลกว่าผู้ใหญ่

ผู้รับสารหรือผู้บริโภคเหล่านี้มีสิทธิ์มีเสียงที่ได้มามิใช่ด้วยการต่อสู้เรียกร้อง แต่ได้มาเพราะเป็นผลจากเทคโนโลยี เยาวชนพลเมืองเน็ตเป็นผู้ส่งสาร เป็นสื่อ และเป็นผู้รับสารในขณะเดียวกัน พวกเขาจะไม่เข้าใจว่าทำไมผู้รับสารในอดีตจึงต้องต่อสู้เพื่อเสรีภาพในการเสนอความเห็น เพราะความเห็นในโลกข่าวสารยุคใหม่นั้นมากมายจนล้นเกิน แม้สถานการณ์ที่แตกต่างทางสังคมยังคงมีอยู่ แต่ผู้อาวุโสกลับจะได้แสดงออกน้อยกว่าเพราะความที่พวกเขาเหล่านี้อยู่ห่างจากเทคโนโลยี เสียงที่ดังกว่ามาจากผู้ที่เคยไร้สิทธิ์เสียงแต่เดิม และมันทำให้เกิดช่องว่างระหว่างยุคอย่างไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้

ความสัมพันธ์ออนไลน์

สัมพันธภาพของมนุษย์ในอดีตมักต้องเริ่มต้นขึ้นในสถานที่ที่คนมองเห็นกัน เจ้านายพบไพร่ ทาส บนที่นา หญิงชายพบกันครั้งแรกที่งานวัด มันเป็นสถานที่แคบๆที่เกิดการสนทนาและรู้จักกัน

แต่ในมณฑลข่าวสารยุคดิจิทัล สถานที่นั้นขยายออกไปอย่างกว้างขวาง คนพบกันครั้งแรกในโลกที่ไม่รู้ว่าตั้งอยู่ที่ไหนแม้กระทั่งมีสัดส่วนเฉพาะตนและเป็นความลับ ไม่มีใครรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายจนกว่าเขาทั้งสองจะออกมาบอกให้โลกรู้ บางทีทั้งสองยังไม่เคยเห็นตัวจริงของกันและกันและภาพที่ส่งแลกกันไปมานั้นอาจเป็นเพียงภาพหลอก

การเดทกันแบบไม่เคยพบหน้ากันมาก่อนกลายเป็นเรื่องธรรมดา มีหญิงชายจำนวนมากที่ได้พบและรู้จักกันด้วยวิธีนี้ หญิงในชนบทไทย จำนวนไม่น้อยที่ได้แต่งงานกับชาวต่างชาติที่เธอไม่เคยรู้จักมาก่อน งานวิจัยได้พบว่าเส้นทางการเข้าสู่การแต่งงานข้ามชาติมีตั้งแต่การ นำพาของโชคชะตา การติดต่อผ่านอินเทอร์เน็ต ซึ่งวิธีหลังนี้อาศัย ผู้มีความรู้ทางอินเทอร์เน็ตและภาษาเป็นผู้เริ่มต้นให้ เพราะหญิงที่ มุ่งหมายในลักษณะนี้มักไม่มีภาษาดีพอที่จะเริ่มต้นด้วยตนเอง

สัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลที่มองเห็นหน้าตากันถูกยกขึ้นมา ในโลกออนไลน์ซึ่งมีสะพานเชื่อมต่อกับโลกออฟไลน์ที่ทำให้มิตรภาพ เสมือนจริงกลายเป็นความจริง บุคคลที่ไม่มีโอกาสเลยในชีวิตจริงที่ จะได้มาเจอกันกลับได้เข้ามาพบปะสนทนา สร้างความสัมพันธ์ใหม่ๆ ทั้งเชิงสร้างสรรค์และอันตราย ในเชิงสร้างสรรค์ เกิดเครือข่ายระหว่าง ผู้ที่อยู่ในอาชีพเดียวกัน ธุรกิจการค้าขายตรงผุดขึ้นมากต่อมากทาง อินเทอร์เน็ตสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพแก่คนจำนวนมาก แต่ในทางลบการหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ตอาจทำลายชีวิตของคน รวมถึงการพนัน การฉ้อโกงทางอินเทอร์เน็ตความสัมพันธ์ในโลกที่ มองไม่เห็นมีผลกระทบโดยตรงต่อโลกที่มนุษย์ใช้ชีวิตกันจริงๆ

มิตรภาพที่แท้จริงบางทีก็ถูกสานต่อทางอินเทอร์เน็ต เรามี เพื่อนใหม่ๆ ได้พูดคุยกันเกี่ยวกับละครที่ดูมาเมื่อคืนนี้ คุณกันถึงข่าว

การก่อร้ายภาคใต้ว่าควรจะทำอย่างไรต่อไปดี การสนทนาบางครั้งขยายไปเป็นสนทนากลุ่มที่เราที่ไม่รู้จักคนหลายคนในกลุ่มที่เราสนทนาอยู่แต่สามารถบรรลุถึงข้อตกลงและนำไปสู่ปฏิบัติการที่สำคัญได้ มิตรภาพเช่นนี้โลกไม่เคยรู้จักมาก่อน

เมื่อมองไม่เห็นตัว เรากลับสามารถสัมผัสอารมณ์ ความรู้สึกของคู่สนทนาได้ผ่านสัญลักษณ์ (emoticon) หรือรูปภาพตัวการ์ตูนที่แสดงอารมณ์ต่างๆ เราจะรู้ว่าเขากำลังโกรธ รัก พอใจ หวาดกลัว ชื่นชม โดยผ่านภาพตัวแทนที่เป็นอวัจนภาษาและวัจนภาษา เราสร้างบทเพลง บทกวี ให้ผู้อื่นชื่นชมได้ เขียนบทความให้คนอื่นอ่านได้ในอนาคต ข้อเขียน ภาพวิดีโอเฉพาะตัวเหล่านี้จะมีคุณค่ามากขึ้นถ้ามีความโดดเด่นและตอบสนองความต้องการพอที่จะมีส่วนร่วม อาจจะเป็นความรู้เฉพาะตัวที่หวงแหนและเปิดเผยให้แต่เฉพาะคนบางกลุ่มก็ได้

ความรู้ไม่ได้ถูกเก็บงำไว้เฉพาะในกลุ่มคนชั้นบนอีกต่อไป ในทางตรงข้าม ชนชั้นล่างที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้ดีกว่ากลับได้ครอบครองข้อมูลข่าวสารมากกว่าคนรุ่นเก่า ความรู้กำลังจะทำให้บุคคลธรรมดากลายเป็นพลเมืองเน็ตที่สามารถอยู่ได้ทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์ มณฑลข่าวสารความรู้ขยายตัวออกไปจนคาดคะเนไม่ถูกถึงจุดจบของมัน

อัตลักษณ์ (Identity)

ความเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ที่โลกกำลังจะเผชิญก็คือ ความสั่นไหวของอัตลักษณ์

เราคุ้นเคยแต่เรื่องกรอบภาพของคนแต่ละคนซึ่งจะมีจุดเด่นของตนเอง เป็นหญิง เป็นชาย เป็นคนเจ้าปัญญา หรือเป็นคนฉลาดเบาปัญญา พูดฝรั่งเป็นไฟ หรือพูดได้แต่ภาษาถิ่น อັตลักษณ์เหล่านี้เป็นที่รับรู้และเปลี่ยนแปลงได้ยาก

แต่สื่อใหม่ทำให้บุคคลสร้างอັตลักษณ์ได้หลากหลาย บางครั้งเขาสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่ซึ่งแตกต่างจากตัวเขาโดยสิ้นเชิง เป็นหญิงก็บอกว่า เป็นชาย เป็นเศรษฐีก็บอกว่า เป็นยาจก เป็นไทยก็บอกว่า เป็นฝรั่ง คนๆหนึ่งสามารถสร้างอັตลักษณ์ได้หลายตัว ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ พื้นที่ออนไลน์จะเต็มไปด้วยความหลอกลวงและความไม่ไว้วางใจกัน

เราสามารถแสดงความรัก ความเกลียดได้อย่างสุดซึ้ง ซึ่งเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้มณฑลชาวสารเต็มไปด้วยดราม่าและอารมณ์ ชาวสารบางชุดเปรียบเหมือนไฟ มันมีทั้งการแข่งด่า สบถสาบานสาปแช่ง เยาะเย้ยถากถาง วาทกรรมเหล่านี้ปิดป้าย ประจาน ฆ่าคนได้ไม่ต่างจากหอกและปืน คนกลายเป็นคู่รักกัน หรือเป็นศัตรูต่อกันทั้งๆ ที่ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน ผู้คนถกเถียงถึงสถานการณ์ต่างๆ ในสังคม ความเห็นแพร่สะพัดออกไปจนกลายเป็นประเด็นร้อน

Nancy K.Baym (2013) กล่าวว่า “สื่อดิจิทัลดูจะแยกตัวตนออกจากร่างกาย เป็นอັตลักษณ์ที่ไร้กาย และมีอยู่เฉพาะในการกระทำและคำพูด.....” (“Digital media seem to separate selves from bodies, leading to disembodied identities that exist only in actions and words.....”) โดยนัยยะนี้คนๆ

หนึ่งอาจมีได้หลายๆตัวตนสมมุติซึ่งโลดแล่นอยู่บนพื้นที่ข้าวสาร
 กายของเขาคือสิ่งที่เขาเขียน แสดง มันไม่มีกายจริงๆเลย

มันเหมือนกับว่า “ฉันคือสิ่งที่ฉันพูด” และมีหลาย “ฉัน” ที่
 พูดในบริบทต่างๆกันขึ้นอยู่กับว่ากำลังพูดกับใคร

เพราะตัวตนสมมุติเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นได้มากมายในขณะเดียวกัน
 และสามารถแสดงบทบาทที่หลากหลายได้ในขณะเดียวกันโดย
 ไม่เหมือนกันเลย เขาสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมห้องสนทนา
 ออนไลน์เดียวกัน รับรู้ถึงบรรทัดฐานทางสังคมที่มีร่วมกัน ในสภาพ
 ที่ไม่มีใครรู้จักตัวจริงเขาอาจจะแสดงตัวตนจริงๆที่ไม่เคยกล้าแสดง
 ในโลกจริง

แม้มีการหลอกลวงกันมากทางโลกออนไลน์แต่งานวิจัยกลับ
 พบว่าบุคคลมีแนวโน้มจะแสดงอุปนิสัยจริงของตนออกมา หรือพูด
 ในสิ่งที่ตนไม่เคยกล้าพูดต่อหน้าคนอื่น เขาสามารถพูดอะไรมากมาย
 ที่ไม่กล้าพูดในโลกจริง ฐานะที่ต่ำต้อยทำให้เขาไม่กล้าพูดอะไรหลายอย่าง
 ความกลัวในอำนาจทำให้ข้าวสารถูกซ่อนเร้น แต่ในที่กำบังความ
 ชื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นอาจแสดงออกมาได้ คนที่มีอัตลักษณ์ใสซื่อ
 ในชีวิตจริงอาจแสดงสัญชาตญาณโหดเหี้ยมบนอินเทอร์เน็ต

“เพื่อน”?

เพื่อนในโลกออนไลน์ อาจไม่ใช่คนที่เรียนหนังสือร่วมชั้น
 ทำงานอยู่ในบริษัทเดียวกัน หรืออยู่ข้างบ้าน เป็นเพื่อนที่ไปเที่ยว
 ด้วยกัน มีความสนิทสนมคุ้นเคย เพื่อนออนไลน์มีมากมายบางคน

อยู่คนละประเทศ แต่มีความสนใจร่วมกัน คุยกันได้ถูกคอในสถานการณ์ที่หยาบยกขึ้นมาโดยอาจได้พบว่าเขาไม่เคยสามารถคุยเรื่องเช่นนั้นได้กับเพื่อนบ้านหรือเพื่อนในที่ทำงานมาก่อนเลย

เพื่อนในโลگونไลน์โดยส่วนใหญ่เป็นชั่วครั้งคราว ได้สนทนากันเฉพาะในประเด็นที่ตั้งขึ้นมา หลังจากนั้นแล้วอาจจะไม่ได้พบกันอีกเลย เป็นเพื่อนทางอารมณ์ก็มี ทางความคิดก็มีเกิดขึ้นง่าย ๆ และดับไปง่าย ๆ เช่นเดียวกัน

พื้นที่ออนไลน์จึงแตกต่างพื้นที่ข่าวสารในอดีตอย่างสิ้นเชิง มันเป็นพื้นที่ที่มองไม่เห็นแต่กลับมีพลังอันยิ่งใหญ่ ก้าวข้ามเส้นกันเขตแดนแห่งเสรีภาพ ข้ามเขตแดนแห่งตัวตน ข้ามเขตแดนแห่งความสัมพันธ์ ข้ามเขตแดนทางชนชั้น ข้ามเขตแดนของสื่อและคนที่ไม่ใช่สื่อ ข้ามหลักการวารสารศาสตร์ที่ว่าด้วยความรอบคอบและรอบด้านของสื่อ ข้ามหลักการระหว่างความจริงกับความไม่จริง ข้ามพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สื่อมวลชน แต่มีเส้นกันเขตแดนใหม่เกิดขึ้นคือเขตแดนที่กั้นระหว่างวัย ระหว่างผู้มีความสามารถในการเขียนและสร้างเนื้อหา กับผู้ไม่มี และระหว่างผู้มีเทคโนโลยีและไม่มี

ในสภาพของการแลกเปลี่ยนข่าวสารผ่านสื่อทุกชนิด ไม่มีใครอาจนับจำนวนครั้งทั้งหมดที่คนสนทนาแลกเปลี่ยนกันผ่าน โทรศัพท์ และออนไลน์ มณฑลข่าวสารเต็มไปด้วยเรื่องเล่าที่หลากหลายที่กำลังสรรค์สร้างอารยธรรมอย่างใหม่ของโลก

สื่อออนไลน์เหมือนโผล่ออกมาจากขอบฟ้าและทันทีทันใด มันก็เข้ามายึดครองวิถีชีวิตของผู้คนซึ่งก็ปรับเปลี่ยนตัวเองไปกับมัน สิ่งที่แปลกประหลาดกลายเป็นของธรรมดาและจะอยู่คู่กับวิถีชีวิตของผู้คนไปอีกยาวนาน

เมื่อมองประวัติศาสตร์ย้อนกลับมนุษย์ก็ยังเป็นมนุษย์ที่เมื่อมีอำนาจก็พยายามรักษาอำนาจ ไม่ว่าจะอยู่ในยุคไสยศาสตร์หรือยุคเทคโนโลยีที่เทคโนโลยีดลบันดาลสิ่งต่างๆ รวากับมีเวทย์มนต์คาถา เจ้าผู้ครองนคร ขุนนาง เคยสร้างปราสาทราชวังบนยอดเขาอย่างน่าเคารพยำเกรง ในยุคใหม่ พลเมืองเน็ตสร้างปราสาทราชวังที่มองไม่เห็นบนอากาศที่มีพลังอำนาจสูงสุด

บทที่ ๙

ความเปลี่ยนแปลงระดับโลก

ในบทนี้จะกล่าวถึงภาพรวมใหญ่ของระบบสื่อสารและวิถีชีวิต
ของคนที่ถูกพลิก

ภูมิทัศน์สื่อ (Media Landscape)

เมื่อมองสื่อทั้งระบบเป็นรูปภาพ เราจะเห็นภาพสูงๆ ต่ำๆ ของ
สื่อเหมือนกับเรามองภาพสูงๆ ต่ำๆ พื้นดิน น้ำ และภูเขา สื่อกระจาย
กันอยู่ทั้งระบบมีทั้งสื่อมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และ
สื่อสังคมออนไลน์ ข้อมูลข่าวสารจากสื่อเหล่านี้ไหลไปทั้งทางบก
ทางน้ำ และทางอากาศ อินเทอร์เน็ตทำให้ภูมิทัศน์สื่อมีความลึกลับ
ซับซ้อนมากขึ้น เพราะมันสร้างซอกสร้างหลืบที่เข้าถึงได้ยากถ้าไม่ใช่
เครือข่ายเดียวกันเอง แซทรูมกลายเป็นห้องส่วนตัวหรือส่วนกลุ่มที่
สามารถขยายออกไปถึงคนเป็นหมื่นเป็นแสน

สื่อทุกชนิดต่างก็มีบทบาทในสังคมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ
วัฒนธรรม และบริการต่างๆ ในอดีตบทบาทของสื่อจะมีลักษณะ
บนลงล่าง แต่ในยุคดิจิทัลระบบการสื่อสารเป็นแนวนานมากขึ้น
เพราะผู้รับสารสามารถเป็นสื่อที่ส่งสารได้เอง แต่ภาพของภูมิทัศน์
สื่อในอนาคตจะเป็นอย่างไรเป็นสิ่งที่คาดเดาได้ยาก

ภูมิทัศน์สื่อสามารถมองแบบแยกย่อยได้ เช่น ภูมิทัศน์สื่อ
สิ่งพิมพ์ ก็จะมีภาพของสิ่งพิมพ์ทุกชนิดปรากฏอยู่ตั้งแต่ละชนิดมี

ปริมาณผู้รับสารจำนวนหนึ่ง ภูมิภาคนี้สื่อโทรทัศน์ ก็จะมีภาพของโทรทัศน์ทุกช่องและการเข้าถึงผู้รับสาร ภูมิภาคนี้สื่อโฆษณา ก็จะมีสื่อโฆษณาสำหรับสินค้าแต่ละผลิตภัณฑ์

ในปัจจุบัน มีภูมิภาคนี้สื่อสังคมออนไลน์ ที่เรียกว่า Social Media Landscape ก็จะมีภาพของสื่อออนไลน์หลากหลายชนิดซึ่งมีจำนวนผู้ใช้น้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพฤติกรรมผู้ใช้สื่อเหล่านั้น และหากรวมทุกภูมิภาคนี้เข้าด้วยกันก็จะได้พิมพ์เขียวแบบๆ ที่ใหญ่โตและไม่สามารถเก็บรายละเอียดทั้งหมดได้ นอกจากจะทำในรูปสามมิติจึงจะสามารถแสดงให้เห็นส่วนลึกที่หลบซ่อนอยู่แต่สื่อทั้งหมดนี้จะสร้างสังคมชนิดใดเล่า

มิชเชล บิวทลาร์ (Michiel Buitelaar) กล่าวถึงการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในวงการสื่อซึ่งให้ข้อคิดว่าระบบการสื่อสารในอนาคต น่าสนใจและน่ากลัวในเวลาเดียวกัน

เขาพยากรณ์ยาวไปถึงประมาณปี ๒๐๕๐ ว่าในเวลานั้นทั้งข่าวสารและโฆษณาจะมีมากมายมหาศาลและโปร่งใสซึ่งเราจะเข้าถึงได้ด้วยวิธีการที่ล้ำยุคมาก ข่าวสารที่วิ่งผ่านไปมาทางอากาศที่เราองไม่เห็น ในอนาคตเราจะมองเห็นข่าวสารบนอากาศที่กลายเป็นจอภาพตู้ทีวีที่บ๊อบๆ และแผ่นกระดาษจะมีคนใช้ก็เพื่อรำลึกถึงอดีตหรือเพราะรสนิยมส่วนตัว ที่จะเข้ามาแทนที่ก็คือกระจกแก้วหรือจออากาศ การกดหรือหมุนปุ่มเปลี่ยนเป็นการใช้เสียงหรือสั่งด้วยกริยาท่าทางหรือยังไม่ทันสั่งมันก็จับคลื่นความต้องการของเราได้ มนุษย์เหมือนจะกลายเป็นพอมดแม่มดที่สามารถเสกอะไรหรือเห็นอะไรก็ได้ตั้งใจปรารถนา แต่ระยะเวลาอีกสามสิบปีอาจยาวเกินไปและยังจะมีอะไร

เปลี่ยนแปลงอีกมาก เราจึงจะมองเพียงอีกประมาณสิบห้าปีต่อจากนี้ เราจะสามารถเข้าไปดู ไปค้น ไปรวมท่อ ไปทำโปรไฟล์ สำหรับเราและคนอื่น โทรศัพท์มือถือและเครื่องมือสื่อสารดิจิทัลจะราคาถูกลงมากทำให้ผู้คนซื้อหาเป็นเจ้าของได้ไม่ยากนัก

การจ่ายค่าข้อมูลข่าวสารจะทำกันรูปแบบใด ว่ากันว่านักข่าวคือผู้ขายงานของเขาเอง โดยจะมีผู้บอกรับเป็นสมาชิกข่าว บทความหรือคอลัมน์ของเขา เขาคือผู้อธิบายความเป็นไปในโลก เป็นผู้ให้ความเห็น อธิบายบริบทที่แวดล้อมเหตุการณ์ ถ้าเขาเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เขาอาจเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่างๆ สามารถสร้าง “ฟองสบู่” ที่ดึงดูดคนเข้ามาร่วมแชร์ด้วยจำนวนมาก

จิตรกรวาดภาพตามคำสั่งซื้อสินค้า นักประพันธ์เขียนนิยายหลายภาษาโดยอาศัยโปรแกรมแปลที่มีประสิทธิภาพและมีผู้สั่งซื้อเป็นจำนวนมาก เขายังรับจ้างเขียนงานให้คนที่เขียนไม่เป็นหรือใช้โปรแกรมไม่เก่ง อย่างไรก็ตามในอนาคตจะมีหุ่นยนต์ฉลาดที่คิดเป็นและเขียนนิทาน วาดภาพได้เก่งกว่าเขามาก

ยังไม่มีใครรู้ว่ารูปแบบธุรกิจสื่อจะเป็นอย่างไร สื่อมวลชนต้องปรับตัวเข้าสู่รูปแบบใหม่ที่มีความผสมผสานจนยากจะแยกอาณาเขตของหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เหมือนเมื่อก่อนสถาบันการศึกษาปรับหลักสูตร และงานวิจัยออกมาเป็นจำนวนมากเพื่อทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

คำวามณฑลฟองสบู่ของข้าวสาร ฟังแล้วดูเป็นแง่ลบ แต่ความจริงฟองสบู่เหล่านี้จะเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประโยชน์มากมาย มีเกิด มีดับ มีขยาย มีหดตัว มีทั้งข้อเท็จจริงและความเห็น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อออนไลน์ พวกกันสร้างฟองสบู่แห่งข้าวสารที่ประชาชนมีความรู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของ

ทำให้ผู้เขียนนึกถึงหนังสือชาวเขียนด้วยมือและสื่อสิ่งพิมพ์ ในยุโรปโบราณที่ออกเมื่อมีเหตุการณ์ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด จะคล้ายๆ การเลือกเนื้อหาเอามาสื่อสารในยุคนี้ สื่อเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยคำบอกเล่าต่อๆ กันมา ชาวเล็กๆ แต่ละชั้นจบลงด้วยความเห็น “นี่แสดงว่าคนเลวมีเยอะทำให้พระเจ้าลงโทษ” แถมสิ่งพิมพ์บางฉบับยังมีพื้นที่ว่างข้างหลังให้คนอ่านแสดงความคิดเห็น คงจะเป็นไปได้ในวันเวลาที่ผู้อ่านมีไม่มากนัก และมีร้านกาแฟตามหัวมุมถนนให้ผู้คนไปกิน ดื่ม สนทนาวิสาสะกัน บางครั้งบางครั้งราวสิ่งพิมพ์ลงข่าวผู้หญิงที่ถูกหาว่าเป็นแม่มดเพราะเธอสวยเกินไปถูกจับมาเผาทั้งเป็น ผู้คนก็จะตื่น เต็มฮือฮา พอเหตุการณ์จบลงโรงพิมพ์ก็หมดหน้าที่ แต่การเล่าขานของผู้คนยังมีอยู่จนกว่าจะลืมเลือนกันไปเอง

ดูแล้วเหมือนระบบการสื่อสารยุคดิจิทัลกำลังย้อนกลับไปหาอดีต เหมือนกับว่าโลกจะหมุนกลับไปสู่ยุคของการสื่อสารระหว่างบุคคลในยุคเริ่มต้นของการพิมพ์ถึงแม้ว่าจะไม่เหมือนทีเดียว วาระของสื่อหมดความหมายเพราะทุกอย่างเกิดได้ทุกนาที มีร้านกาแฟมากมายให้คนเข้าไปกิน ดื่ม และเล่นอินเทอร์เน็ต

นักอนาคตศาสตร์ ๖ คนทำนายชีวิตในอีกสามสิบปีข้างหน้า
ดังนี้

ตัวอิมोजิที่พลเมืองเน็ตในอนาคตส่งถึงกันจะสามารถแสดง
ความรู้สึกจริงๆ ของผู้ส่งได้ และสามารถส่งทอดเข้าไปถึงระบบ
ประสาทได้

การสร้างบ้านสร้างเมืองจะสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตาม
สิ่งแวดล้อม ดึกสูงสร้างจากกระจกและเหล็กจะหายไป วัสดุใหม่จะ
สามารถปรับรูปร่าง ถอด พับ ทิ้ง ได้อย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิต

เครื่องจักรมีชีวิตจะถูกสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกและ
เพิ่มคุณค่าของชีวิตมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดึก มันจะเติบโต หายใจเอา
มลพิษเป็นอาหาร ดูดซับทำลายน้ำเน่า และใช้แสงแดดในการผลิต
เคมีและพลังงาน ความร้อน และสร้างสวนแนวตั้ง ชีวภาพและ
เทคโนโลยีจะประสานกันจนไม่มีการแปลกแยกออกจากกันอีกต่อไป

เราจะมีผ้าคลุมชนิดหนึ่งที่สามารถทำให้สิ่งนำเกลียดล่องหน
ไปได้ ด้วยวิธีให้สายตาไม่รับรู้การมีอยู่ของวัตถุนั้น

จะมีตัวยาที่รักษาโรคมะเร็งให้หายได้

มนุษย์จะเดินทางไปอย่างรวดเร็วบนแผ่นไฟฟ้า รถจะเล่น
ไปโดยไร้คนขับ

พลังงานสะอาดจะเข้ามาแทนที่น้ำมัน

โทรศัพท์ รถยนต์ และบ้าน จะทำงานตอบสนองตาม
อารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์เหมือนมันมีชีวิต

ฝูงหุ่นยนต์ขนาดเท่าตัวแมลงที่สามารถอ่านอารมณ์ของคนได้จะช่วยงานในทุ่งนาและกองทัพ มันจะช่วยผสมพันธุ์พืชโดยผสมเกสรดอกไม้ตัวเมียและตัวผู้ หรือเป็นสนามรบ หรือเป็นคลังที่ใช้ในการควบคุมฝูงชน มันยังสามารถสุดตมเพื่อวัดคุณภาพอากาศ สืบหามลพิษ และเตือนการถูกโจมตีด้วยแก๊สหรือชีวเคมี มันยังสามารถต่อสู้กับแมลงตัวจริง ทั้งหมดนี้มันก็คือหน่วยปราบปราม SWAT หุ่นยนต์นั่นเอง

เมื่อเราแต่งตัวเสร็จและเดินเข้าครัวสุขภาพและสิ่งที่ร่างกายต้องการจะถูกวัดไว้หมดแล้ว กาแฟ เมนูอาหารที่เหมาะสมจะถูกจัดวาง และเมื่อเราออกจากบ้านตัวของเราจะพร้อมสำหรับการทำงานอีกวันหนึ่ง

ทุกเช้า เราจะมีสรุปข่าวสำคัญที่สัมพันธ์กับตัวเรา และงานของเราแช่อยู่ในอินบ็อกซ์ซึ่งสามารถเลือกอ่านเอาได้ตามความพอใจ มันมาจากสื่อทุกชนิดบรรดามีและมันจับความรู้สึกและความสัมพันธ์ของเรากับงานและมันรู้ว่าเราควรจะรับรู้อะไร เครื่องจักรรู้จักโลกของเราและสามารถตอบสนองอย่างรวดเร็วและถูกต้อง

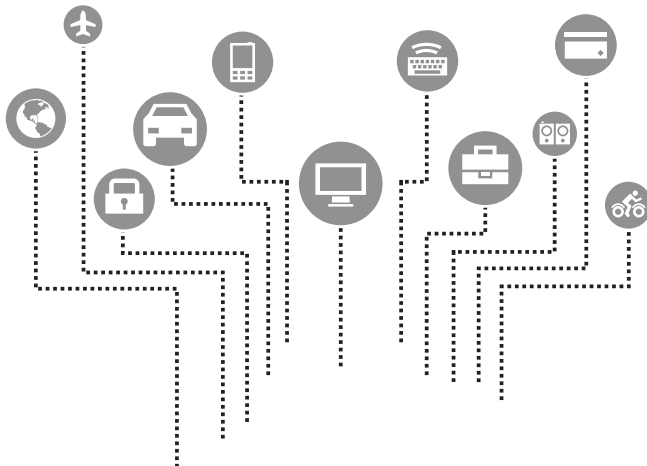
เรากลายเป็นมนุษย์มหัศจรรย์ เหาะเหินเดินอากาศล่องหน หายตัวได้เหมือนฤๅษีไซไฟร์ในอดีตจนมีคนเรียกยุคนี้ว่ายุค “ไฮเทคโนโลยี” เราอยู่ในชนชั้นที่สามารถสร้างสิ่งต่างๆ ได้และจะพยายามรักษาอำนาจในมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์นี้ไว้เหนือคนอื่นที่ไม่มีโอกาสเท่าเรา

บริษัทโฆษณา รู้จักตัวเราและโลกของเราได้เป็นอย่างดีและช่วยผู้ผลิตสินค้าให้ผลิตสิ่งที่เหมาะสมและถูกใจเราเป็นอย่างยิ่ง แต่เราจะอยู่ในภาวะที่ถูกละเมิดความเป็นส่วนตัวจนต้องปิดตัวเองจากโลกอยู่บ่อยๆ ด้วยการปิดไฟและระบบอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดในบ้าน สภาวะขย้อนแย้งเกิดขึ้นเมื่อเราปิดเครื่องมือสื่อสารทั้งหมดเพื่ออยู่ในความสงบ หลายคนตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อรักษา “ความเป็นคน” ไว้

ฯลฯ

ยังมีการคาดคะเนอนาคตไว้อีกมากมายจนขณะนี้เราแทบจะนึกไม่ออกว่าจะสามารถใช้ชีวิตสิ่งแวดล้อมเช่นนั้นได้อย่างไร เราไม่ป่วย เรามีชีวิตยืนยาว แต่ความเศร้าและความทุกข์ยังอยู่กับเรา ความกระหาย ทะยานอยากยังอยู่กับเรา เรายังรู้สึกถึงความไม่มีและความไม่พอและรู้สึกถึงความแตกต่างระหว่างตัวเองกับคนอื่นๆ ที่เหนือกว่าเรา

นี่คืออนาคตที่โลกจะเปลี่ยนไปจากเดิมอีกมาก มันเป็นยุคที่ข้อมูลข่าวสารถูกฝังอยู่ในตัวเรา เราอ่านและถูกอ่านและในปัจจุบันคือการเตรียมการเพื่อไปให้ถึงวันนั้น

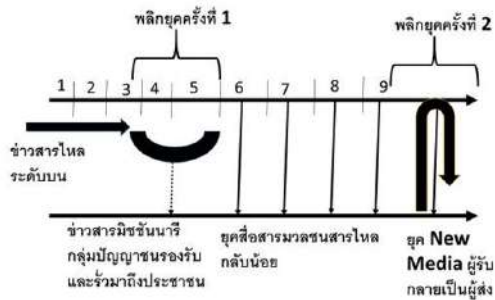
บทที่ ๑๐

อดีต ปัจจุบัน อนาคต : เราจะไปทางไหนกันดี?

มณฑลข้าวสาร เป็นเรื่องของสัญญาชาติญาณการเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์แสดงออกอย่างเป็นวิวัฒนาการในลักษณะของการประสานสอดคล้องกับพัฒนาการทางเทคโนโลยี และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และในระหว่างของวิวัฒนาการดังกล่าว การอภิวินัยคือการพลิกยุคเกิดขึ้นเพราะมีหลายปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของสื่อ

สรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ ๔ ภาพอภิวินัยมณฑลข้าวสาร

จากภาพข้างต้น จะเห็นวิวัฒนาการมณฑลข่าวสารจากยุคที่ชนชั้นสูงเป็นเจ้าขององค์ความรู้ก่อนที่จะไหลลงมาสู่มวลชน

ในประเทศไทย ข้อมูลข่าวสารหลากหลายอยู่ข้างบนเหมือนอยู่บนฟ้า การน้อมรับโดยคหบดี เป็นสัญลักษณ์แห่งความสูงส่งของสิ่งที่เรียกว่าอักษรหรือตัวหนังสือ

การเข้ามาของมิชชันนารีและการออกหนังสือพิมพ์ที่มีเป้าหมายเพื่อมวลชนทำให้พื้นมณฑลมีรอยร้าว ปัญญาชนสยามหัวก้าวหน้าเป็นผู้รองรับข่าวสารที่ไหลร่วออกมาแล้วส่งทอดออกไปสู่มวลชนอย่างกว้างขวางทำให้เกิดการอภิวัฒน์ยุคมณฑลข่าวสารครั้งที่ ๑ คือพลิกจากยุคเกษตรกรรมมาเป็นยุคอุตสาหกรรมมวลชน

ยุคสื่อสารมวลชนของไทยดำเนินไปควบคู่กับยุคมวลชนในโลกตะวันตก นอกจากหนังสือพิมพ์แล้วยังมีสื่อมวลชนอื่นๆ เช่นวิทยุโทรทัศน์ถือกำเนิดขึ้นและได้ขยายขอบฟ้าของมณฑลให้กว้างออกไปอีก

ตลอดศตวรรษที่ ๒๐ สื่อมวลชนไทยมีอิทธิพลมากมายในทุกด้าน กระจายข่าวสารออกไปสู่ผู้รับสารที่หลากหลายด้วยการกรองสารของนายประตู่ที่เรียกว่าระบบนายประตู่ข่าวสาร สื่อเป็นผู้เลือกข่าวสารที่จะนำเสนอและผู้รับสารมีโอกาสเพียงเล็กน้อยในการโต้กลับ จริงๆ แล้วพวกเขาเป็นเพียงผู้บริโภคนที่ไม่มีเสียงอะไรกัมหน้ำกัมตาบริโภคข่าวสารที่ถูกส่งผ่านเข้ามาในแต่ละวัน ความไม่รู้เท่าทันสื่อทำให้ตกเป็นเบี้ยล่างทางข่าวสารของนายทุน หรือของรัฐ ที่พยายามยับยั้งจิตใจกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายด้วยทฤษฎีเข็มฉีดยา

ความไม่รู้เท่าทันสื่อมวลชน แท้ที่จริงก็คือไม่ตระหนักรู้ว่าสื่อคือผู้รับใช้ประชาชนด้วยบทบาทหน้าที่ของผู้รณรงค์ข่าวสารไปสู่สาธารณะ ทำให้ประชาชนตกเป็นเบี้ยล่างและหลงคล้อยไปตามการประกาศโฆษณาของสื่อตลอดมา

การเกิดของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ทำให้เกิดการอภิวัฒน์ยุคมณฑลข่าวสารครั้งที่ ๒ โดยพลิกจากยุคสื่อสารมวลชนไปสู่ยุคสารสนเทศหรือยุคดิจิทัล ผู้รับสารพลิกกลับมาเป็นผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตและผู้บริโภคในคนเดียวกัน

เกิดสังคมสาธารณะออนไลน์ เกิดพลเมืองเน็ตที่ใช้ภาษาของตัวเอง แต่จะมีความรู้ภาษาอังกฤษดีขึ้นเนื่องจากการผลักดันของหลายภาคส่วน ความสามารถนี้จะทำให้พวกเขาเข้าถึงข่าวสารนอกประเทศได้มากขึ้น มีความรู้ในการสร้างสรรค์ประดิษฐ์กรรมต่างๆ ได้ดีขึ้น สิ้นสุดยุคของการเป็นผู้รับสารที่เฉื่อยชา พวกเขาใช้ชีวิตคู่ขนานกับคนรุ่นเก่า

การนำเสนอข่าวสารของสื่อในยุคมวลชนแตกต่างจากยุคดิจิทัล ข่าวสารสื่อมวลชนในแต่ละวันมีเนื้อหาคล้ายๆ กันในทุกสื่อ ส่วนใหญ่เน้นไปในเรื่องใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมาก เช่น ข่าวสารการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นโรงเรียนแห่งสังคมที่ไร้รูปแบบสุดแล้วแต่ว่าใครจะเก็บเอาส่วนไหน โรงเรียนสื่อมวลชนแตกต่างจากโรงเรียนในระบบเพราะไม่มีกรอบจำกัดที่ชัดเจน ในระบบทุนนิยมพวกเขาจำเป็นต้องคำนึงถึงประโยชน์ทางธุรกิจที่จะต้องแข่งให้ตีกับความรับผิดชอบต่อหน้าที่

บางกอกรีคorderเริ่มสอนให้คนไทยรู้จักสื่อ รู้เท่าทันสื่อดีว่าเป็นประจักษ์แสงสว่างที่จะทำลายความมืดบอดในบ้านเมือง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ยากจะเข้าถึงประชาชนในสมัยนั้นที่ยังไม่รู้หนังสือ

จนกระทั่งอีกร้อยกว่าปีต่อมาความมืดบอดนั้นก็ยังคงหลงค้างอยู่ หลายสถาบันเคลื่อนไหวเพื่อปลูกประชาชนให้รู้ทันสื่อแต่ก็ไม่ทันการพลิกยุคครั้งใหม่ที่ถ้าโถมเข้ามาซึ่งจะทำให้การปลูกเร้าในเชิงบวกนั้นต้องกลับมาอีกครั้งหนึ่ง

แต่ข่าวสารในมณฑลยุคใหม่มีทั้งเรื่องใหญ่และเรื่องปลุกย่อย บางครั้งไม่นึกฝันว่าจะได้เห็นหรือได้ยินเนื่องจากมันเกิดขึ้นในตรอกซอกซอยและในเสี้ยววินาทีที่ไม่อาจบันทึกภาพไว้ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวิวาทกันบนท้องถนน เรื่องการทำร้ายผู้หญิงและเด็ก เรื่องการสังหารหมู่อันโหดเหี้ยม ความลึกลับบางอย่างถูกเปิดเผยให้โลกรู้ผ่านวิกิลีกส์และรายการสารคดีจากต่างประเทศ

ตัวแสดงใหม่บนเวทีข่าวสารก็คือพลเมืองเน็ตที่มีอัตลักษณ์หลากหลาย มีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมออนไลน์จนคุ้นชิน มีการสื่อสารอารมณ์มาก การรู้ทันสื่ออาจจะต้องหมายถึงการควบคุมสติของตนในการกดคีย์บอร์ดและควบคุมอารมณ์ไม่ให้ไหลล้นไปตามกระแส และสื่อสร้างสรรค์อาจหมายถึงสื่อที่ช่วยปลูกฝังการคิดวิเคราะห์ของคนและช่วยเปิดจินตนาการเชิงบวกที่จะช่วยให้มนุษย์สร้างสรรค์ชุมชนทั้งนอกและในโลกไซเบอร์ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีเมตตา และผาสุก

ในอนาคตพลเมืองเหล่านี้เห็นจะใกล้เคียงกับไซบอร์กครึ่งมนุษย์ครึ่งหุ่นยนต์ หรือมนุษย์ (หรือตัวอะไรก็ได้ที่มีความคิดคล้ายมนุษย์ที่มีการดัดแปลงโดยการใส่ส่วนประกอบของเครื่องจักรเข้าไป) เพราะเทคโนโลยีสื่อสารถูกผูกเข้าไว้ติดตัวจนบางครั้งอาจจะถูกฝังอยู่ในบางส่วนของร่างกาย

ข่าวสารเหมือนน้ำที่ปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามภาชนะได้ หลั่งไหลไปได้ทุกหนทุกแห่ง ในสภาพที่ข้อมูลข่าวสารตกมาถึงมหาชนจำนวนมาก มันไม่ได้ รั่ว ไหล บุกรุกตัวเราเท่านั้น แต่ยังลดเลี้ยว มีทั้งเปิดเผยและอำพราง ที่เห็นว่ามันน่าจะจริงกลับไม่จริงและที่เห็นว่าไม่น่าจริงกลับเป็นของจริง

ในมณฑลข้าวสารแห่งศตวรรษที่ ๒๑ มีคนพยายามตีกลองเพื่อเป้าหมายบางอย่างอยู่เสมอ ประชาชนที่ไม่รู้ทันก็จะเป็นเหมือนคนพายเรือที่เล่นไปอย่างมีจังหวะโดยฟังเสียงกลองจากชายฝั่ง ผู้ที่ตีกลอง (ซึ่งมักแย่งกันตี) ก็คือคนที่ได้ประโยชน์จากการสั่งให้ประชาชนให้ซ้ายหันขวาหัน นอกจากนี้เรายังต้องรู้ทันหมอมผีที่ออกมาล่าแม่มดโดยเรามักจะตกเป็นหนึ่งในหมอมผีโดยง่ายนั่นก็คือเราต้องรู้ทันตัวเองด้วย

ข่าวสารหลากล้นนี้ทำให้ต้องมีการเลือกรับ เมื่อเลือกรับจึงรู้เฉพาะเรื่องที่ตนเลือก การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนอกจากในระดับครอบครัว เพื่อน หรือคนรู้จักแล้ว ยังเกิดขึ้นตามประเด็นความสนใจที่อาจขยายออกไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมหมู่บ้านโลก

ข้าวสารที่ล้นเกินอาจสร้างทั้งความสุขและความกังวลใจ ในประการ
หลังนั้นอาจผลักดันบุคคลให้ตัดตัวเองจากทุกอย่าง

สภาวะย้อนแย้ง

บุคคลในยุคดิจิทัลจะมีปฏิสัมพันธ์แบบย้อนแย้ง คือรูปแบบ
การสื่อสารดูเหมือนจะแคบลงแต่ในขณะเดียวกันก็กว้างขึ้น เราติดต่อ
สื่อสารกับคนๆ เดียวหรือคนไม่กี่คน แต่เส้นทางการสื่อสารอาจ
ขยายออกไปถึงระดับประเทศหรือข้ามประเทศได้ไม่ยากนัก

บางที่เราอาจจะงงกับตัวเอง

เราเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

เราเป็นทั้งนักอ่านและนักเขียนกลับไปให้คนอื่นอ่าน

เราเป็นทั้งนักพูดและนักฟังคนอื่นพูด

เราเป็นทั้งนักแสดงและดูคนอื่นแสดง

ปัจเจกบุคคลเป็นได้ทั้งคนๆ เดียวและคนหลายคนที่ไม่เหมือน
กันเลยในสภาวะหลากหลายแห่งอัตลักษณ์

เราอาจจะเป็นคนดีในท้องถิ่นที่หนึ่ง แต่เป็นคนเจ้าโทสะ
ในท้องถิ่นที่สอง

โทรศัพท์ โทรเลข ทำให้คนสื่อสารถึงกันได้โดยมองไม่เห็นตัว
นี่คือการพลิกยุคข้าวสาร แต่ยุคดิจิทัลไปไกลถึงขนาดสามารถมองเห็น
ตัวได้ในเชิงปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างบุคคลและต่อประชาชนจำนวนมาก

เรานั่งอยู่ในสถานที่วิเวกแต่กลับเหมือนอยู่ในที่สาธารณะเต็ม
ไปด้วยผู้คนที่คอยจับจ้องมองดู

สื่อสังคมออนไลน์สร้างความสัมพันธ์ที่จริงและหลอกลวง ความหลอกลวงอาจขึ้นได้บ่อยครั้งในด้านความสัมพันธ์ด้านชู้สาว และธุรกิจ แต่การที่คนเราสามารถพูดได้โดยไม่ต้องเกรงข้อจำกัดทางวัฒนธรรมประเพณีอาจทำให้ตัวตนที่แท้จริงของเขาทั้งดีและไม่ดีปรากฏออกมา

เทคโนโลยีเพิ่มสมรรถภาพทั้งในเรื่องปฏิบัติการ ความกว้าง และความเร็วของข่าวสาร แต่ความเป็นพองสบู่ของมันทำให้หดแคบหรือดับไปได้อย่างรวดเร็ว

รัฐบาลพยายามปิดกั้นข่าวสาร แต่รัฐบาลกลับเปิดช่องทางสื่อสารของตนจำนวนมากเพื่อการขึ้นนำ

การใช้ภาษาแบบวัยรุ่น การแลกเปลี่ยนแพชชั่นทางเน็ต การโฆษณาขายตรงผ่านเน็ต การสร้างเรื่องเล่าเฉพาะตนที่มีผู้ติดตาม และกดไลค์มากมาย สะท้อนวิถีชีวิตของบุคคลที่เปลี่ยนไป ผู้คนตีความหมายของปรากฏการณ์ในสังคมตามความเข้าใจของตนเอง จนเกิดสภาวะ “สารพัดความจริง” เยวชนคิดอะไรใหม่ๆ พวกเขาเห็นโลกมากขึ้น มีการสร้างคลิปวิดีโอของตัวเอง ถ่ายภาพ วาดภาพ แล้วส่งต่อไปในเน็ต ความรู้ในสารพัดความจริงนั้นอาจทำให้คนต้องปลีกตัวเองออกไปจากกองข้อมูลมหาศาลเพราะไม่อยากรู้เรื่องเหล่านั้นอีกต่อไป

ปัจจัยให้เกิดการพลิกยุค

๑. ความเสื่อมโทรมของระบบเดิม

ระบบสื่อสารมวลชนของโลกมีพัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไปบนเส้นทางประวัติศาสตร์หลายร้อยปี ความเสื่อมโทรมของระบบ

เจ้าขุนมูลนายและศาสนาเปิดช่องทางให้เทคโนโลยีใหม่เข้ามาแสดงบทบาท เกิดสื่อสารมวลชนที่มาช่วยหมุนแกนอารยธรรมของโลก

ครั้นสิ้นศตวรรษที่ ๒๐ ความเสื่อมโทรมค่อยๆ มองเห็นได้จากความเสื่อมสลายของสื่อมวลชน และความไม่พอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติงานของสื่อ สิ่งเหล่านี้ทำให้ง่ายต่อสื่อชนิดใหม่และวิธีคิดแบบใหม่ที่ก้าวเข้ามา

๒. เทคโนโลยี

การเกิดคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๒๐ ได้พัฒนาระบบสื่อสารอย่างก้าวกระโดด เพียงต้นศตวรรษที่ ๒๑ เราก็มองเห็นโครงสร้างการสื่อสารที่ล้มลงมาจากภาพปิรามิดเป็นแนวราบ และเห็นระบบเครือข่ายที่ขยายออกไปทั่วโลก สื่อใหม่เป็นผลิตภัณฑ์ที่สวย ใช้งานได้สะดวก พกพาไปไหนก็ได้ ราคาไม่แพง ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงสื่อได้ง่ายกว่าเดิม

๓. ประชาชน ถูกกดดัน คลั่งเทคโนโลยี อยากรู้อยากเห็น ความวุ่นวายปั่นป่วนทางการเมือง ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมสร้างความกดดันจนประชาชนต้องหาทางออก และมองเห็นช่องทางระบายอารมณ์ผ่านสื่อใหม่ การปกปิดของรัฐบาลในเรื่องต่างๆ ที่ทำได้ตลอดมานำไปสู่ความอยากรู้อยากเห็นและการเปิดเผยผ่านสื่อ ชาวคนไทยเปิดรับเครื่องมือสื่อสารใหม่ด้วยความกระตือรือร้น ในประเทศไทยมีผู้ใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจำนวนมากแสดงให้เห็นการตอบรับสื่อใหม่อย่างสูง

ในเดือนมกราคม ๒๐๑๖ Digital in 2016 เปิดเผยว่าจากจำนวนประชากรไทยทั้งหมด ๖๘ ล้านคน

เป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตกว่า ๓๘ ล้านคน คิดเป็น ๕๖% ของประชากร

ทั้ง ๓๘ ล้านคนนี้ใช้งาน Social Media ทั้งสิ้น
ทั้งนี้จำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในไทย

มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั้งหมด ๔๗ ล้านคน คิดเป็น ๖๙%
ของประชากรทั้งหมด

มีหมายเลขโทรศัพท์ที่จดทะเบียนทั้งหมด ๘๒.๘
ล้านเบอร์ คิดเป็น ๑๒๒% ของประชากรทั้งหมด

คือมีเกินจำนวนประชากร

คนไทยมีเบอร์มือถือเฉลี่ยคนละ ๑.๗๖ เบอร์

มีผู้ใช้งานโซเชียลมีเดียผ่านมือถือ ๓๔ ล้านคน

คนไทยมีอุปกรณ์ดิจิทัลคิดเป็นสัดส่วนเท่าไร

มือถือทุกประเภท ๙๖%

มือถือที่เป็นสมาร์ตโฟน ๖๔%

แล็ปท็อปหรือคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ ๒๗%

แท็บเล็ต ๑๑%

สมาร์ตทีวี ๒%

เครื่องอ่านอีบุ๊กและอุปกรณ์แบบสวมใส่ อื่นๆ

ละ ๑%

สถิติข้างต้นแสดงให้เห็นความใหญ่โตของมณฑลไซเบอร์
ในประเทศไทยที่น่าจะส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างใหญ่หลวงใน
ด้านต่างๆ

๔. รัฐบาล นักเลือกตั้ง นักธุรกิจ พบช่องทางในการชักนำ
ประชาชน

ถึงแม้ว่ารัฐบาลและคนยุคเก่าจะมีแนวโน้มรักษาระบบความเชื่อเก่า แต่ในขณะที่เดียวกันพวกเขาก็ค้นพบวิธีใหม่ที่จะนำไปสู่ประสิทธิผลที่ต้องการ ในด้านหนึ่งรัฐบาลอาจจะพยายามปิดกั้นขีดขวางการกระจายของสื่อสังคมออนไลน์ แต่ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลก็สามารถหาประโยชน์จากการใช้สื่ออภิสารเพื่อสถาปนากรอบความคิดบางอย่างได้ซึ่งช่วยให้การอภิวัฒน์มณฑลข่าวสารเป็นไปอย่างเข้มข้นทั้งในภาคประชาชนและภาครัฐ ส่วนภาคธุรกิจอาศัยสื่ออภิสารในการโฆษณาสินค้าและทำการตลาดแบบใหม่

นักเลือกตั้งรู้วิธีเข้าถึงฐานข้อมูลขนาดมหึมา เช่นเดียวกับนักธุรกิจ พวกเขาจะตีเส้นช่องทางสื่อสารและภาษาที่จะสื่อสารได้อย่างตรงใจและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

ความเปลี่ยนแปลง

แต่ก่อนผู้สร้างกรอบวัฒนธรรมคือชนชั้นนำและผู้มีสิทธิ์มีเสียงในสังคม แต่สื่อใหม่ทำให้เกิดมีวัฒนธรรมย่อยๆ ที่แปลกแยกผู้ด้อยโอกาสเดิมได้แก่สตรี คนพิการ คนยากไร้ ผลิตรี่องเล่าที่ทำให้ตนกลายเป็นผู้มีเสียง คนรุ่นใหม่ประกอบสร้างสิ่งที่ยากต่อความเข้าใจของคนรุ่นเก่าทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรุ่น ในขณะที่คนรุ่นใหม่ก้าวไปข้างหน้าคนรุ่นเก่าก็พยายามถอยไปข้างหลังหรืออย่างน้อยก็หยุดนิ่ง เหมือนรถที่กำลังวิ่งไปข้างหน้าแล้วเบรคอย่างรุนแรง

คนที่เคยด้อยโอกาสทางข่าวสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้ดีกว่ากลับได้ครอบครองข้อมูลข่าวสารมากกว่า

คนรุ่นเก่า แล้วคนรุ่นเก่าจะตอบโต้เพื่อให้ได้สิทธิอำนาจคืนมาหรือไม่ คนรุ่นเก่าจะถูกมองด้วยความตระหนกกว่าเป็นไดโนเสาร์ ยุคสุดท้าย ที่ถูกรังประเทศให้ถอยหลังแทนที่จะก้าวไปข้างหน้าหรือไม่

ในขณะที่เทคโนโลยีก้าวไปข้างหน้า นักอนาคตศาสตร์ คาดเดาถึงวิถีชีวิตของพลเมืองเน็ตที่ดูคล้ายหุ่นยนต์เข้าไปทุกที แต่สิ่งหนึ่งที่ยังไม่มีใครมีใครพูดถึงก็คือความเคยชินของการเป็นมนุษย์ที่มี อารมณ์รักโลกโกรธหลง และความเบื่อกับความสะดวก ความ กระวนกระวาย ซึ่งจะทำให้เกิดความย้อนแย้งคือหันไปใช้ชีวิตแบบ ลำบาก ตัดโลกดิจิทัล ในทางสื่อสารอาจหันกลับไปหาหนังสือ กระดาษ และการรวมกลุ่มแบบมนุษย์ถ้ำ การกลับไปหาการแบ่ง แยกทางชนชั้นและเพศ การกลับไปหาผู้อาวุโสที่กำลังกังวลใจกับความเปลี่ยนแปลง

สารคดีจาก History และ Discovery Channel หลายซีรีส์ กล่าวถึงการที่มนุษย์กลับไปหาตงติบและความป่าเถื่อนและการต่อสู้ เพื่อเอาชีวิตรอด สารคดีเรื่องโดดเดี่ยวในป่า (Alone in the Wild) ออกฉายทาง National Geographic Channel เนื้อหาเกี่ยวกับการให้คนออกไปใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวในป่าโดยไม่ให้พบปะหรือ สื่อสารกับผู้ใดเลยเป็นเวลาสามเดือน สารคดีอีกหลายชุดบอกกล่าว ถึงวิธีการเดินป่าและปีนเขา การจุดไฟด้วยการสีไม้เข้าด้วยกัน การหาอาหารด้วยการทอดแห ตกปลา ฆ่าสัตว์ในป่า การกินเนื้อ สัตว์เช่นงู หนู กิ้งก่า กบ เขียด และวิธีการประกอบอาหารจาก

สัตว์เหล่านี้ การหาสมุนไพรและพืชกินได้ วิธีการดูพืชที่มีพิษและพืชกินได้ การหาน้ำและการทำความสะอาดน้ำดื่มด้วยการกรองผ่านทราย ชี้เท้า กรวด การสร้างที่พักด้วยกิ่งไม้ ไม้ไผ่ ใบไม้ การต่อเรือด้วยการขุดลำต้นไม้

แบร์รี ชวาร์ซ (2004) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันกล่าวว่า ยิ่งเรามีทางเลือกมาก เราอาจต้องการน้อยลง ยิ่งเรามีเสรีภาพมากในการเลือก มันอาจจะทำให้เราเกิดความเบื่อหน่ายที่จะเลือก ในโลกที่ข้อมูลข่าวสารท่วมล้นจนเราแทบไม่รู้ว่าจะเลือกอะไร มันอาจจะเพิ่มความหงุดหงิดให้กับตัวเราเอง งานวิจัยของ สฤณี อาชวานันทกุล www.fringer.org ในประเทศไทยสนับสนุนความจริงข้อนี้

ชวาร์ซตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันมีขบวนการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าจำนวนไม่น้อยที่รณรงค์ให้คนหวนกลับไปใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ด้วยหลักคิดที่ว่า ทุกวันนี้คนเรามีตัวเลือกมากเกินไป ต้องตัดสินใจหลายเรื่องเกินไปจนไม่มีเวลาทำสิ่งที่สำคัญจริงๆ เช่น ดูแลครอบครัว แต่เขาบอกว่า การเชื่อเชิญให้คนแต่ละคนพยายามโฟกัสว่าตัวเอง "ต้องการ" อะไรจริงๆ นั้นไม่น่าจะเป็นวิธีแก้ปัญหามีตัวเลือกมากเกินไป เพราะการที่ตัวเลือกเหล่านี้ผุดขึ้นมา ก็เพื่อช่วยให้เราโฟกัสความต้องการของเราตั้งแต่แรก บางทีสิ่งที่นักโฆษณาควรคำนึงถึงมากกว่าคือ ภูมิหลังของแต่ละคนที่จะทำให้เขาเลือกบางอย่างและไม่เลือกบางอย่าง

แดเนียล คาห์นแมน (Daniel Kahneman) เจ้าของรางวัลโนเบลเศรษฐศาสตร์กับ อามอส ทเวอร์สกี (Amos Tversky) พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า สิ่งที่เราจำได้เกี่ยวกับประสบการณ์ใดก็ตาม

ในอดีตตั้งอยู่บนตัวแปรที่สำคัญเพียงสองตัวเท่านั้น คือความรู้สึกที่ดีที่สุด (หรือแย่ที่สุด) ในประสบการณ์นั้นๆ และความรู้สึกของเราเมื่อมันสิ้นสุดลงเป็น "โจทย์ทางจิตใจ" หรือเป็นสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณของคนแต่ละคนมีส่วนดีกรอบทางเลือกต่างๆ และกำหนดว่าเราจะคำนึงถึงตัวแปรอะไรบ้าง ซึ่งนั่นคือโจทย์ทางจิตวิทยา เป็นต้นทุนทางจิตใจที่นักโฆษณาต้องคำนึงถึง

คนแต่ละคนมีด้านมืดและด้านสว่าง มีต้นทุนของการมองโลกในเชิงลบและเชิงบวก มีความลึกและความตื่นทางจิตวิญญาณ คนบางคนไม่เคยสนใจคนอื่นนอกจากตัวเอง ย่อมแตกต่างจากคนที่ชอบเข้าหาสังคมและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เขาย่อมมีวิธีการใช้ชีวิตในวิถีดิจิทัลที่แตกต่างกัน

อภิวัฒน์ของมณฑลข้าวสาร

จากอดีต สู่ปัจจุบัน ระบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

จากยุคที่มนุษย์ถูกกดขี่เบียดเบียนไม่สามารถล่วงล้ำเข้าไปในมณฑลข้าวสารของชนชั้นสูง ทำให้ต้องลุกขึ้นต่อสู้จนข้อมูล ข้าวสาร หลุดรั่ว และในที่สุดก็ไหลลงไปสู่มวลชน อันทำให้สื่อมีอิทธิพลมาก สื่อเป็นเสมือนกระชอนรองรับข้อมูลข้าวสารจำนวนมากแล้วค่อยๆ กลั่นกรองส่งลงไปในที่ธารแห่งข้าวสาร มันสามารถทำให้ผู้รับสารดำเนินชีวิตไหลเทไปในทิศทางเดียวกัน มีวัฒนธรรมร่วมกัน และไม่ว่าจะแตกต่างกันในเชื้อชาติศาสนาก็ยังสามารถรวมขอมกันได้ด้วยวาทกรรมความสามัคคี

มีวาทกรรมผ่านสื่อมากมายที่เย็บความแตกต่างของคนเข้าด้วยกัน

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย

เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย

บางวาทกรรมเป็นปรัชญานำชีวิตของคนหลายคน

เศรษฐกิจพอเพียง

ชาวอเมริกันทั้งหลาย อย่าถามว่าประเทศจะให้อะไรกับท่าน แต่ถามตัวเองว่าท่านจะทำอะไรให้กับประเทศ (จอห์น เอฟ. เคนเนดี)

วาทกรรมเหล่านี้ไหลผ่านสื่อจึงได้มีอำนาจและอิทธิพล และหากไม่มีสื่อ คำพูดเหล่านี้ก็จะ เป็นเพียงเสียงที่สะท้อนไปมาในหุบเขาเท่านั้น

แต่เมื่อเกิดสื่อใหม่พลเมืองเน็ตสามารถสร้างวาทกรรมขึ้นมาได้

และวาทกรรมเหล่านั้นมีทั้งบวกและลบ ที่ขยายเรื่องเล่าออกไปอย่างกว้างขวาง

บนเวทีข้าวสาร มีบุคคลหลากหลายเข้ามาสวมบทบาทใน ตรามาติจิตลพิพากษาคคนที่ถูกฟ้องร้องด้วยภาพ หรือคลิปที่มีความ ยาวเพียงแค่นาทีเดียว จะตัดสินถูกผิดอย่างไรก็ไม่มีใครต้องรับโทษ จากความผิดนั้น สเปร์ย์ข้าวสารสร้างคลื่นอารมณ์โกรธแค้นชิงชัง

จำเป็นต้องถูกแทนที่ด้วยคลื่นบวกและการสร้างดุลยภาพระหว่างความแตกต่างหลากหลาย และไม่พึงใช้กระบวนการทัศน์ของยุคเก่ามาแก้ปัญหายุคใหม่

การพรุ่งพรูของขบวนการล่าแม่มด ความสอดคล้องระหว่างปฏิสัมพันธ์ของการเมืองยุคหลังความจริงกับวารสารศาสตร์ยุคหลังความจริงแสดงให้เห็นว่าวิถีเคลื่อนไหวในมณฑลข่าวสารได้เปลี่ยนไปแล้วในระดับพลิกยุค มันกำลังถอดรื้ออุดมการณ์ที่เคยเป็นหลักของโลกอย่างประชาธิปไตยที่ศรัทธาในความจริงไปสู่การยึดมั่นในอารมณ์ที่พุ่งขึ้นมาในโลกออนไลน์

บทบาทในการให้ความรู้หรือการเป็นโรงเรียนนอกระบบของสื่อเปลี่ยนไปจากยุคสื่อสารมวลชนที่ข่าวสารมาจากต้นแหล่งไม่มากนักมาเป็นข่าวสารอันมีที่มาหลากหลาย ผู้บริโภคที่ไม่มีปากเสียงกลายมาเป็นพลเมืองเน็ตที่ใช้ทุกประสาทสัมผัสรับรู้และลงมือแสดงออกด้วยวิธีการต่างๆ สังคมเปลี่ยนจากสังคมของการสอน (Instructional Society) ไปเป็นสังคมของการมีส่วนร่วม (Participatory Society) สังคมไทยที่ค่อนข้างอ่อนในเรื่องการใช้ตรรกะและเหตุผล อ่อนในเรื่องของการแสวงหาความรู้อย่างถี่ถ้วน ต้องระวังความอ่อนไหวทางอารมณ์

การรู้เท่าทันสื่อจึงเปลี่ยนไปจากยุคสื่อสารมวลชน ที่เน้นให้รู้ถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสื่อ ตลอดจนการที่มีคนใช้สื่อเพื่อการชักจูงและชวนเชื่อ ในยุคดิจิทัล ยังต้องรู้เท่าทันการที่มีคนนำเครื่องจักรกลไก (mechanization) ของสื่ออิเล็กทรอนิกส์มาสร้างวงมโหรีแห่งข่าวสาร (orchestration) ส่งรับประเด็นเป็นทอดๆ เคลื่อนไปมา

ระหว่างออฟไลน์และออนไลน์ ต้องรู้เท่าทันข่าวสารที่บิดเบือนในมณฑล และเหนืออื่นใด ต้องรู้เท่าทันอารมณ์ของคู่สนทนาและของตัวเอง และต้องรู้เป้าหมายด้วยการตอบคำถามที่บรรพบุรุษได้พยายามตอบ มาตลอดคือ “เราจะสร้างสังคมที่ดีขึ้นได้อย่างไร”

มีบางสิ่งที่ย่อนอยู่ข้างหลังความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของ ระบบการสื่อสาร นั่นคือพลังบวกของการใช้สื่ออภิสาร นอกจาก ปัญหานานาประการที่เกิดขึ้นที่เราต้องเรียนรู้และรู้ทันแล้ว สื่อใหม่ ยังสามารถสร้างสังคมที่ดีงามชนิดที่เราอาจคาดไม่ถึง เพียงแต่เรา ต้องตั้งคำถามเสียใหม่

บทเรียนของการใช้สื่อในกรณีของการเลือกตั้งในสหรัฐอเมริกา ก็ดี กรณีวินาศกรรมกรุงปารีสที่ส่งข่าวสารไปถึงคนทั้งโลกอย่าง ฉับพลันก็ดี ถ้าเราไม่มองว่าการเสนอข่าวจะใช้สื่อตัวไหนอย่างไร แต่มองว่าในประเด็นดังกล่าวเราจะสื่อสารไปสู่สาธารณะอย่างไร สื่อมวลชนในปัจจุบันจะสามารถสื่อสารสาธารณะได้อย่างมี ประสิทธิภาพสูงยิ่งโดยทำงานในรูปแบบของอภิสาร

การยกเนื้อหา ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แล้วสื่อสาร ออกไปแบบสอดประสานกับสื่ออื่นๆ แบบวงมโหรี จากโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ไปสู่เครือข่ายสังคมออนไลน์ รวมกันก็จะกลายเป็น บทเพลงที่ดังกังวานในที่สาธารณะ

ยกเนื้อหาศิลปวัฒนธรรม ศิลธรรม ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง สื่อออกไปแบบอภิสาร มหาชนก็จะเข้าถึงได้โดยพร้อมเพรียง

ยกเนื้อหาวิถีชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตร
สิ่งแวดล้อม ก็พอจะได้ผลอย่างเดียวกัน

ยกเนื้อหามนุษยภาพ เสรีภาพ ความรัก ความเอื้ออาทร
ต่อกัน ก็พอจะได้ผลอย่างเดียวกัน

ฯลฯ

เป็นการสื่อสารสาธารณะในเชิงบวกที่มีลักษณะเด่นคือการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ก้าวพ้นความเป็นเพียงผู้บริโภคที่ไม่มีสิทธิ์มีเสียง เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความแตกร้าง มันไม่ใช่การสื่อสารแบบโฆษณาชวนเชื่อจากบนลงล่างเพราะในกระบวนการอภิสารพวกเขาจะถกเถียง โต้เถียง ชี้แนะ นำเสนอ ถ้อยทอด ก่อนจะนำไปปรับใช้ตามบริบทของแต่ละคน

มนุษย์กับสื่อต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน ในความสัมพันธ์เชิงบวก มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากสื่อ และสื่ออาศัยมนุษย์ในการพัฒนาตนเอง ในความสัมพันธ์เชิงลบ มนุษย์ตกเป็นทาสของสื่อที่อัดฉีดความต้องการต่างๆลงไปจนนำไปสู่การแย่งชิงอำนาจและสงคราม แต่ในหลายกรณีสื่อกับมนุษย์ก็ไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงเพราะมีการใคร่ครวญ และเพื่อการตัดสินใจของตนเองที่มาจากปัจจัยแวดล้อม เฉพาะตนเป็นหลัก และนี่คือมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมอันประเสริฐ

ในความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้กระบวนการสื่อสารได้พัฒนาไป โดยยังไม่รู้จุดจบว่าจะหยุดลงที่ไหน เวลา เหมือนคลื่นที่พัดกอบทราย

ชุดใหม่ๆ ขึ้นมาแทนที่ ทำให้ภูมิทัศน์หาดทรายเปลี่ยนไปจากเดิมแต่ยังมีของเก่าหลงเหลืออยู่บ้าง

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ไม่มีช่วงเวลาใดที่สลับซับซ้อน คาดคะเนได้ยากและส่งผลกระทบต่อสังคมเท่ากับระบบสื่อสารแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งอภิวัดน์มาจากครั้งโบราณ

มณฑลข้าวสารในยุคเกษตรกรรมปิดแคบเฉพาะกลุ่ม แล้วอภิวัดน์เป็นยุคอุตสาหกรรมที่ขยายออกสู่มวลชน แล้วอภิวัดน์อีกเป็นยุคสารสนเทศที่ประกอบด้วยเครือข่ายพวงสับและเกิดโลกเสมือนจริงออนไลน์ขึ้นมาคู่กับโลกจริงออฟไลน์

อารยธรรมของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงเสมอจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง มีสิ่งเดียวที่จะหยุดยั้งวิวัฒนาการนี้ได้คือสงคราม เหมือนกับการสิ้นสุดความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรโรมัน อาณาจักรมองโกล และอีกหลายๆ อาณาจักร กล่าวสำหรับชาวเน็ต พวกเขาควรจะได้รับรู้ว่าไม่ควรทำให้กระบวนการที่เกิดใหม่ดำเนินไปอย่างไร จุดมุ่งหมาย ควรจะตระหนักถึงการทำให้มณฑลข้าวสารนี้มีความปลอดภัย การอภิวัดน์มณฑลข้าวสารจึงจะมีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ

และในท้ายที่สุดคงจะมีคนที่ออกมาสร้างกรอบอุดมการณ์ใหม่ ให้นิยามของสังคมผู้เจริญอย่างใหม่ และกำหนดกรอบปฏิบัติของสังคมอย่างใหม่เพื่อให้การดำเนินชีวิตมนุษย์ทุกคนเป็นไปอย่างมีความหมายมากขึ้นเหมือนที่อุดมการณ์เสรีและสังคมประชาธิปไตยได้เคยเกิดขึ้นมาแล้วในช่วงของการพลิกยุคครั้งที่หนึ่ง

บรรณานุกรม

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ และหลวงญาณวิจิตร, ธรรมจริยา เล่ม ๖, โรงพิมพ์อักษรนิติ, ร.ศ.๑๒๔

พิรงรอง รามสูต และคณะ.(๒๕๕๗). การกำกับดูแลสื่อที่เผยแพร่เนื้อหาความเกลียดชัง สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

สุกัญญา สุตบรรทัด (๒๕๕๒-๔). งานวิจัยชุด “วิกฤติในวิวัฒนาการหนังสือพิมพ์ไทย” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุกัญญา สุตบรรทัด, อัญชลี จุฬาพิมพ์พันธ์ุ, กุลทิพย์ ศาสตราวุจิ, ณรงค์ ขำวิจิตร. (๒๕๔๙) แบบจำลองการสร้างเครือข่ายคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของเด็กและเยาวชนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ.ทุนวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

นิธิ เอียวศรีวงศ์, สามัคคีด้วยเสียงกลอง, มติชนสุดสัปดาห์, ๑๕-๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๐

รัตติยา อังกุลานนท์, สถานการณ์สื่อทีวีปีนี้ ‘รายเดิม-รายใหม่’ ลำบาก ๓๐ กันยายน ๒๕๕๘

ศรีบูรพา, แลไปข้างหน้า, เขียนในช่วงปี ๒๔๙๕-๒๕๐๐ พิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสารปิยมิตร ๒๔๙๘ และ ๒๕๐๐

Books:

Baym, Nancy K.. (2013) Personal Connections in the Digital Age, University of Wisconsin: Polity Press.

Grant, Augie and Grant , Jeffrey Wilkinson (2008) Understanding Media Convergence. Oxford University Press

Hauben, Ronda. (1997). Netizen Journalism The Emergence of New Forms of News that Can Improve the Policy Making Process. Columbia University Press.

Jenkins ,Henry . (2006). Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. Georgetown University Press.

Maras ,Steven . (2013). Objectivity in Journalism. Cambridge
Schwartz, Barry . 2004. The Paradox of Choice - Why More Is Less. Harper Perennial.

Toffler , Alvin. (1980). The Third Wave. USA. Bantam Books.

Articles:

Buitelaar, Michiel. Vision of the future media landscape Tuesday, September 17, 2013.

DAVIES, WILLIAM. The Age of Post-Truth Politics, August 24, 2016.

The Economist. The Art of Lie, September 10, 2016.

Al Jazeera. Speaking truth to power: Journalism in a post-fact era, October 16, 2016.

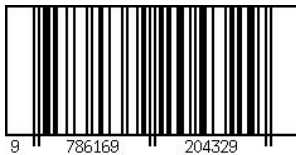
Jenkins ,Henry . Eight Traits of the New Media Landscape. November 6, 2006

WBBloomberg(Bloomberg.com) :The Vanishing Mass Market , New technology. Product proliferation. Fragmented media. Get ready: It's a whole new world, July 12, 2004.

อภิวัดน์แห่งมณฑลข้าวสาร
โดย ศ.สุกัญญา สุตบรรทัด

ปีที่จัดทำ : ๒๕๖๐

ISBN : 978-616-92043-2-9

จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิสร้างเสริมศิลปวัฒนธรรมภาคประชาชน
พิมพ์ที่ : เจ เจ เอ็น พรินต์ติ้งเอชเอ็น
ที่อยู่ : ๗,๙ ซอย นาคินิวาส ๕๙ แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว
กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๒๐
จำหน่ายโดย : มูลนิธิสร้างเสริมศิลปวัฒนธรรมภาคประชาชน
จำนวนพิมพ์ : ๕๐๐ เล่ม
ราคา : ๑๘๐ บาท

สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม Media as Social School

www.facebook.com/MediaAsSocialSchool

ราคา 180 บาท

นฤทรากร เพ็ญชอุ่ม ออกแบบปก

